

L'últim jardiner

Josep Batlle Gras

(1920-2006)

Montse Rivero
Jordi Cartaña

L'últim jardiner

Josep Batlle Gras (1920-2006)

L'últim jardiner

Josep Batlle Gras (1920-2006)

Montse Rivero Matas
Jordi Cartaña Pinén

Crèdits

Disseny i maquetació:

Gerardo Medina (www.gmedina.es)

Correcció lingüística: Marc Barrobés

Correcció nomenclatura botànica: Xavier Argimon de Vilardaga

Coordinació:

Joaquim Camps

Coordinació imatges:

Alejandra Liébana Leirós

Josep Batlle Blay

© dels textos, Montse Rivero Matas i Jordi Cartaña Pinén

© de les fotografies, família Batlle Durany excepte:

Arxiu Batlle i Roig. Pàgines 97, 134, 135 i 136.

Arxiu Família Aldrufeu. Pàgina 52.

Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Pàgines 50-51.

Arxiu Institut Rubió i Tudurí. Pàgina 52.

Arxiu Jordi Cartaña. Pàgines 36, 100, 104, 118 i 121.

Arxiu Municipal de Sant Adrià de Besòs "Isabel Rojas Castroverde". Pàgina 117.

Arxiu Municipal del Districte de Gràcia. Pàgina 32. Col·lecció Club Excursionista de Gràcia. Pàgines 35, 36 (imatge 2) i 40.

Arxiu Municipal del Districte de Sarrià-Sant Gervasi. Pàgina 36 (imatge 1).

Barcelofília. <http://barcelofilia.blogspot.com.es/>. Foto Gaspar Calvet. Pàgina 27.

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Pàgines 36-37 (imatge central), 38.

Finestresdelfarró.blogspot.com.es. Pàgina 47.

Fons Arriola & Fiol. Pàgina 132.

F. Mitjans i Miró. Fons Mitjans i Miró. Arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Pàgines 92 i 93.

Museu Nacional d'Art de Catalunya. Web del Museu Nacional d'Art de Catalunya de Barcelona,

<http://www.museunacional.cat>. Pàgina 103.

N.M. Rubió i Tudurí. Fons Rubió i Tudurí. Arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Pàgina 91.

© 2017, Institució Catalana d'Estudis Agraris, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i Enric Batlle Durany, per a aquesta edició

Impressió:

Cevagraf. Coop.

Primera edició: febrer del 2017

Aquesta publicació és de distribució gratuïta destinada a la divulgació i recerca.

ISBN: 978-84-9965-345-7

D.L.: B-3616-2017

*Le jardinage est un exercice spirituel,
une manière de voir le monde,
d'interroger de près la nature.
Ce n'est pas de la technique mais de la poésie.*

Le jardin perdu. Jorn de Précy (1837-1916)

Sumari

Pròleg. Enric Batlle Durany	12
Presentació. Josep M. Vives de Quadras	18
Introducció. El jardiner global. Montse Rivero Matas	23
1. La geografia dels Batlle del segle XIX	33
2. L'herència dels antecessors	41
3. L'Escola de Jardineria	49
4. Josep Batlle, horticultor	55
5. Els mercats de les flors	67
6. Josep Batlle, florista	73
7. Josep Batlle i els parcs públics	79
8. Els jardins privats de Josep Batlle	89
9. La devoció per les exposicions	101
10. Els <i>gardens centers</i>	115
11. Els lobbys de l'època	119
12. L'expertesa compartida	131
13. El llegat als descendents	139
Epíleg. Josep Batlle, jardinista	147
Agraïments	151
Annexos	
A1. Transcripció de l'agenda de Josep Batlle	152
A2. Jardins i treballs executats per Josep Batlle Gras per al Servei de Parcs i Jardins de Barcelona	156
Bibliografia	159

A black and white close-up portrait of a man with dark, wavy hair, looking slightly to the right. The image has a grainy, vintage quality. The text is overlaid on the upper portion of the face.

L'últim jardiner

Josep Ba

Little Grass

Pròleg

Per Sant Isidre

El 18 de maig de 1996, tres dies després de Sant Isidre, es va celebrar un homenatge al meu pare que estava organitzat pel Gremi de Floristes de Catalunya, la Federació de Viveristes de Catalunya, l'Associació Catalana d'Empreses de Jardineria i l'Associació Espanyola de Centres de Jardineria.

Uns dies abans de l'homenatge, se'm va demanar de dir algunes paraules durant l'acte. Mentre preparava la presentació vaig decidir que havia de prescindir de les banalitats habituals d'aquest tipus de discursos que, en el meu cas, essent el fill de l'homenatjat, encara podien semblar més ridícules. Vaig començar a furgar en la memòria i a recollir la poca informació de la qual disposava en aquell moment per tractar de construir algun tipus d'argument sobre la seva dilatada trajectòria professional.

Construir una tesi no és fàcil, però a mesura que vaig anar desgranant les diverses activitats que ell havia realitzat, situant-les en el context temporal i social que li havia tocat viure, i a mesura que vaig anar comprovant la seva implicació en cadascuna d'elles, vaig començar a desenvolupar la idea d'un personatge que se situava entre el passat i el futur, entre dues maneres diferents de fer les coses, entre el jardiner global que combina activitats molt diverses i l'especialista que aprofundeix exclusivament en la seva disciplina. Per aquesta raó vaig decidir batejar-lo com a l'últim jardiner, l'hereu d'una tradició que s'estava perdent i que difícilment nosaltres recuperaríem. Les paraules van ser les següents:

“Voldria demanar excuses pel fet de ser un fill que

parla del seu pare, però he cregut que l'ocasió ho demanava.

El que diré està, per raons sentimentals òbvies, personalitzat en ell, tot i que vol ser el retrat d'un ofici, un ofici en el que molts altres han treballat, que molts altres podrien també representar, un ofici que està desapareixent.

Per entendre l'ofici ens podríem traslladar a principis del segle XX i escenificar-ho amb un antic jardiner que combinava les diferents facetes de l'ofici, l'establiment d'un viver, la utilització urbana de les flors i la realització de jardins; superposant i desenvolupant la doble component tècnica i estètica que s'associava a aquestes activitats. Una suma d'oficis sobre una mateixa persona i un mateix lloc, que potser la lectura d'un fragment del llibre Isabel i Maria de Mercè Rodoreda ens pot acabar de perfilar:

Pel carrer de Septimània sortíem a la plaça dels Josepets. Tothom ens coneixia i ell saludava tothom.

A vegades, si era d'hora, ens aturàvem a casa d'en Batlle, el jardiner, i parlava una estona de flors.

Els primers temps de casada era d'una coqueteria impressionant: els millors llençols, la millor roba interior, ho trobava en la seva cambra. Les millors flors: cada tres dies hauríeu vist en Batlle, el florista, trucant al reixat carregat de flors.

Una tarda van descarregar una carretada de fems; dos homes els entraven a cabassades i el meu oncle els escampava pels sardinells i les paneres. En Batlle va dur planters, mitja dotzena de rosers i dues gardènies. A la primavera següent el jardí semblava un cel.

Collita de clavells. Aquesta imatge pertany a una sèrie de fotografies que Enric Batlle Fabregat va fer per immortalitzar una de les primeres collites de clavells que es van fer al Maresme, a la finca de la Pedra Blanca de Premià de Dalt, produïda per Bienamino Farina, un productor italià que, cercant el millor clima per a produir aquestes flors, va arribar al Maresme a principis dels anys 20. La família Batlle explica que Bienamino Farina va anar a trobar Enric Batlle Fabregat a la seva botiga del Passeig de Gràcia, perquè li havien aconsellat que contactés amb ell com expert horticultor. Sembla que la primera producció de clavells de Farina es va fer en els camps que avui ocupa el Mercat de Flor i Planta Ornamental de Vilassar de Mar, cap als anys 1922-1923. En primer terme, amb barret de copa, Enric Batlle Fabregat; i en segon terme, amb pamela, la senyora Farina.

Si el passat ens parla d'un jardiner global, el present ens parla d'especialitats, dels especialistes que ja entenen les diferents problemàtiques des de perspectives parcials i que aprofundeixen brillantment en el seu camp de coneixement. Una especialitat per a cada faceta: floristes, un viverista per a cada espècie, constructors de jardins, venedors, científics, dissenyadors, consultors... La nostra mateixa família podria representar en part aquesta funció: biòlogues, viveristes, arquitectes paisatgistes, floristes i dissenyadors d'espais firals. Entre el passat i el present, el meu pare ha fet un recorregut professional per les diverses modalitats de l'ofici. Li ha tocat viure un període de profunds canvis socials, econòmics, polítics i professionals. En certa manera pot encarnar en la seva persona la transformació des dels oficis globals a les especialitats amb les que ell s'ha anat relacionant al llarg d'aquests anys, nous models professionals dels que moltes vegades ha sigut una mica precursor. Per evidenciar aquest recorregut professional, voldria remarcar cinc aspectes de la seva trajectòria:

- Va ser alumne de l'Escola Municipal de Jardineria del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona durant la República, escola fundada per Nicolau Maria Rubió i Tudurí davant la necessitat de professionalitzar els oficis relacionats amb els parcs i els jardins, producte d'un moment brillant de la nostra història. Allà es va iniciar en la importància dels coneixements botànics i de les tècniques de jardineria.
- Va ser florista a la postguerra, quan l'escassetat general havia fet de les floristeries un dels únics reductes on desenvolupar l'ofici. Em venen al cap les imatges dels *arreglos* de les celebracions religioses o de les festes dels ben parats pel règim, com la fotografia de l'antic general sobre una esplèndida panera de flors realitzada pel meu pare.
- Ha sigut testimoni de l'evolució dels vivers, des del viver de Premià, iniciat pel meu avi i reprès posteriorment per ell mateix. Els va anar evolucionant des dels antics vivers amb el cultiu de tot tipus d'espècies fins a l'especialització i la utilització de les noves tecnologies. El boom de les plantes d'interior els anys 60, la influència d'Holanda, el desenvolupament dels mercats, de les segones residències, l'aparició dels Centres de Jardineria, l'evolució de les tecnologies de reg, els hivernacles, les modes puntuals com els avets o les ponsèties, les especialitzacions concretes com el pa de gespa, o les aplicacions científiques com el cultiu *in vitro*, que tan lluny quedarien d'aquella fotografia en la que el meu pare està repicant un planter en un test de fang.
- Va ser constructor de jardins, des de petits jardins individuals fins a la construcció de grans projectes municipals. Constructor amb capacitat de decidir el millor per a cada lloc, de dissenyar des de la vegetació. Projectes del Servei de Parcs i Jardins de l'Ajuntament de Barcelona, les influències dels viatges a les exposicions europees, les exposicions locals, però una imatge em vindria ara al cap: una fotografia d'una petita plantació, en la que estic jo fa més de 30 anys sota unes washingtonies plantades pel meu pare davant de l'Escola d'Arquitectura de la Diagonal.
- Com a consultor de jardineria, al llarg de la seva vida professional molta gent li ha demanat assessorament en diversos temes, però avui voldria destacar la seva feina com a assessor d'arquitect-

tes: des dels arquitectes del Servei de Parcs i Jardins com en Lluís Riudor, l'Antoni Riera o en Joaquim Casamor, als diversos arquitectes de les obres a construir com en Manuel Baldrich o en Josep Martorell i l'Oriol Bohigas, o en Lluís Cantallops i l'Elies Torres. Però a més, als anys 80, amb l'arribada de la democràcia, va tenir l'oportunitat de col·laborar en molts projectes dels nous espais lliures, amb nosaltres mateixos i amb d'altres arquitectes. Col·laborador ideal pel seu doble caràcter: el caràcter científic de profund coneixedor del món vegetal i el caràcter artístic, intrínsec a la seva dedicació a aquest ofici.

Entre l'antic Jardiner i la nostra condició d'especialistes, quina ha sigut la professió del meu pare? Potser florista? Potser viverista? Potser constructor de jardins? Potser consultor d'arquitectes? Quina dosi d'empresari, de científic, o d'artista han compost la seva professió? Potser era jardiner, definició formulada per ell mateix com a simbiosi de jardiner i paisatgista? Potser no, crec que és més fàcil que tot això: és simplement un dels hereus d'una tradició perduda, un pont entre el passat i el futur, un dels últims jardiniers.

Per la Verge del Carme

Els *Agapanthus* blaus que hi havia plantats en un dels parterres laterals del jardí de Premià estaven sempre florits el 16 de juliol, en el que podem considerar que es tractava d'un dels seus regals per la celebració del sant de la meva mare. Segurament al llarg dels anys havia anat comprovant quina era la planta que li oferia més fiabilitat per aconseguir amb èxit l'objectiu marcat.

Moltes de les històries familiars s'expliquen des d'algun fet vegetal o des d'un record d'algun arbre o algun fenomen meteorològic que va alterar el devenir vegetal normal dels esdeveniments. La història de les roses blanques de les Rambles que va impulsar el meu avi a comprar els terrenys de Premià i la nevada del 1929 que va motivar l'esforç que el portà a la mort; la gelada de l'hivern del 1956 que va matar les kènties que havien de servir per a la dot de la meva germana, però que va anticipar el meu naixement a l'agost del mateix any. I així, multitud d'històries on s'entrecreuen arbres, persones, viatges i jardins.

Cadascú de nosaltres té el record o la imatge d'algun arbre en concret que significava alguna cosa per a ell, o que havia tingut un paper especial en un determinat moment: les washingtonies de la Diagonal de les que parlàvem abans, on surto fotografiat anticipant la meva professió i que ara omplen la nostra última obra, o les constants visites al parc de la Ciutadella on sempre es comprovava l'estat dels *Taxodium distichum* que creixien dins del llac, un nom que difícilment puc oblidar i que finalment vam incorporar, conjuntament amb ell, al llistat de la vegetació del parc de la Pegaso a Barcelona. Arbres fetitxe com el *Ginkgo biloba*, del qual parlava i parlava recordant la seva independència única en la classificació vegetal que el converteix en un fòssil vivent, o nomenant les seves immillorables qualitats terapèutiques, especialment pel que fa a la recuperació geriàtrica. Un arbre, deia, que pots trobar als carrers de Nova York o Tòquio; així, després, s'ha fet molt difícil no seguir a la recerca dels millors ginkgos en els nostres viatges. Vam descobrir que Frank Lloyd Wright també en tenia un a Oak Park, que dibuixava i di-

buixava, i que fins i tot va dissenyar unes arracades amb la forma de la seva fulla, que avui han servit per inspirar la imatge gràfica d'aquest llibre. I, evidentment, també vaig plantar uns ginkgos a la plaça d'accés del Parc Catalunya de Sabadell. I així vam anar fent amb molts arbres del seu catàleg de preferències, com els pollancre, les tipuanes, o les xicrandes, que omplien els seus jardins, i ara també els nostres.

Quan van néixer els meus fills no vam poder fer una altra cosa que seguir aquest criteri vegetal omnipresent i vam decidir organitzar un bateig vegetal, que va consistir a realitzar una cerimònia de plantació d'un xiprer, que va ser oficiada per ell, amb la participació de cadascun dels nens acompanyats pels seus respectius padrins. I així podríem seguir amb quasi tot el que feia o deia, fos de treball o d'oci, ja que sempre podia haver-hi alguna excusa per visitar o recordar algun motiu vegetal. L'estiu del 2006, unes setmanes abans que morís, va venir amb la meua mare a les Cases d'Alcanar i una tarda va suggerir fer una visita als vivers Mistral de Camarles, al bell mig del delta de l'Ebre, on recordava que tenien una interessant col·lecció de bonsais. Allà ens van fer diverses fotografies amb els magnífics exemplars de la seva col·lecció i li vaig fer l'última imatge que tinc d'ell, en aquest cas al costat d'un *Ficus retusa* de la seva mateixa edat: 86 anys.

I per la Mercè

El 24 de setembre de 2006, festivitat de la Mercè, va morir just després d'haver-li enviat a la meua dona, amb motiu del seu sant, una begònia Mariona. La petita història d'aquesta begònia resumeix per si

Josep Batlle al viver Mistral de Camarles.

mateixa molts dels seus interessos, ja que s'hi sumen simultàniament la seva voluntat de conèixer les vegetacions del món, el seu profund coneixement botànic, el desenvolupament de les noves tècniques de reproducció, la recerca de nous productes per conquerir els mercats i la constant visió estètica de qualsevol de les activitats que desenvolupava. En un viatge a Califòrnia va visitar els vivers de San José i va recollir diferents esqueixos de begònia que després van ser reproduïts *in vitro* per la meua germana al laboratori de Premià. Una d'elles destacava per la seva llarga floració i presentava algunes diferències respecte a les varietats conegudes, pel que va decidir visitar amb el meu germà el Conservatoire du Begonia de Rochefort a la costa atlàntica francesa, on després de comprovar que entre els més de 1.000 híbrids classificats no sem-

Begonia Mariona.

blava que hi fos, la va batejar comercialment amb el nom de la seva primera néta.

Quan em vaig trobar ficat en els farragosos i dolorosos tràmits que s'han de fer en aquests casos i després de veure la poca qualitat estètica dels recordatoris estàndard que t'ofereixen per a la celebració d'un funeral, vaig pensar que potser l'últim jardiner mereixia alguna cosa més. Vaig recordar la fotografia en blanc i negre on se'l veu repicant al viver de la plaça d'Espanya i vam compondre a correu un targetó alternatiu que estigués a l'alçada del personatge. Avui, aquella imatge ens ha servit com a portada d'aquest llibre.

Moltes vegades he tingut la necessitat de tornar a pensar en el meu pare, preguntant-me a mi mateix per què no havia parlat més amb ell, buscant les respostes a les preguntes que ara em faig. Aquest llibre vol ser en part una compensació per tot allò que no vaig fer, i en part també un regal per a la meva mare, que el va acompanyar i recolzar, treballant amb ell, i que inclús, amb els anys, també va

quedar abduïda pel suggerent món dels jardins i els jardiniers.

Després de la seva mort, he hagut de repetir, en diverses ocasions, presentacions sobre la seva figura, cosa que m'ha permès anar ampliant la tesi abans esbossada. Primer va ser a la seva estimada Associació dels Amics dels Jardins i més recentment a l'Institut d'Estudis Catalans en el marc d'una jornada organitzada per l'associació Jardins i Jardiniers, que utilitza l'adient subtítol d'"Art, Ciència i Ofici als Països Catalans", i que està desenvolupant un magnífic treball investigant i reconstruint la història dels nostres jardiniers.

Conèixer el treball d'aquest entusiasta grup de jardiniers i historiadors em va portar a pensar que potser jo ja havia anat massa lluny en la meua personal reconstrucció de la història del meu pare i, parlant amb la Montse Rivero, va sorgir la possibilitat que ells continuessin aquesta tasca amb el rigor i la professionalitat que els caracteritza. Serveixin aquestes línies per agrair el treball inestimable que han realitzat la Montse Rivero i en Jordi Cartaña, el suport de l'Institut d'Estudis Catalans, i la col·laboració de tots els familiars, amics, col·laboradors i coneguts que han volgut recordar alguna cosa per contribuir a fer possible aquest llibre.

Enric Batlle Durany

Presentació

Em complau prologar aquest llibre sobre Josep Batlle Gras doblement, per motius que atenyen a raons personals i també professionals.

Vaig conèixer Josep Batlle fa molts anys, quan tots dos érem socis i membres de la junta de l'entitat Amics del Jardins de Catalunya. Amb ell vam treballar plegats per divulgar el patrimoni jardiner de Catalunya, a través de visites i viatges arreu d'Europa. Res li agradava més a Josep Batlle que anar a visitar jardins i exposicions de plantes i jardineria, i era tant el seu entusiasme, que va ser el vocal ideal de la junta per fer-se càrrec de l'organització d'aquestes activitats. Van ser moltes les sortides que ell va planificar i portar a terme i he de dir que mai ens va decebre en l'elecció dels jardins i països que vam visitar. Positiu, amable i conciliador, sempre va treballar activament per tirar endavant els projectes que ens proposàvem. Comptar amb ell va ser un privilegi per als Amics dels Jardins, i per a mi ho va ser la seva amistat.

També ha estat una satisfacció per al nostre grup, "Jardins i Jardiniers, Art, Ciència i Ofici als Països Catalans", poder fer aquest llibre sobre la figura i trajectòria professional de Josep Batlle i la important contribució dels seus avantpassats a la jardineria i floricultura de Catalunya i, en aquest sentit, no vull deixar per al final d'aquest escrit agrair al seu fill Enric la confiança dipositada en nosaltres, així com també el seu mecenatge, sense el qual avui no tindríeu aquest exemplar a les vostres mans. Per Jardins i Jardiniers, haver tingut l'oportunitat de fer aquesta publicació suposa haver as-

solit un dels principals objectius que ens vàrem fixar quan vàrem néixer com a grup de treball dedicat a preservar la memòria de la jardineria dels Països Catalans.

Permeteu-me que faci una mica d'història sobre "Jardins i Jardiniers". Tot va començar fa 8 anys quan un grup de professors i exprofessors de l'Escola de Jardineria van organitzar una exposició per commemorar el 75è aniversari de l'Escola de Jardineria i el 15è aniversari del Centre de Formació del Laberint, centre hereu de les classes d'aficionats que es van iniciar l'any 1947, amb la decisiva col·laboració del gran jardiner i entusiasta de la jardineria Joan Pañella i que van ser l'origen de l'Associació d'Amics dels Jardins.

La preparació d'aquella exposició va posar en evidència el desconeixement i la manca d'informació que hi havia sobre els jardins, la jardineria i els jardiniers del nostre país; però el que més va preocupar els seus comissaris va ser la constatació que el passat més recent, tot i estar en el record de molts, corria el perill de perdre's per sempre a mesura que els protagonistes d'aquell període ens anessin deixant. Malauradament, Josep Batlle va ser un d'ells.

L'exposició esmentada va ser l'embrió del nostre grup de treball, que ben aviat es va integrar a la Secció de Jardineria i Paisatgisme de la Institució Catalana d'Estudis Agraris, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. A Jardins i Jardiniers, Art, Ciència i Ofici als Països Catalans sabem que sempre serem a temps de fer recerca de passats llunyans, perquè arxius i biblioteques preserven fonts i documents

escrits que esperen que els llegeixin els historiadors; però cada vegada que un protagonista d'aquell període mor, s'emporta una part de la història comuna. Per això vàrem esmerçar-nos a organitzar tertúlies presencials que ens serveixen per recollir la memòria oral dels qui poden aportar records i coneixement sobre el passat jardiner del nostre país.

Fa més d'un any, una tarda de febrer, vam compartir una animada tertúlia amb Carme Durany, la vídua de Josep Batlle, i els seus fills Maria Assumpció, Enric i Oriol, tots ells implicats en diferents aspectes de la jardineria i el món vegetal. Ho vàrem fer en una de les sales de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) més idònies per parlar de jardins, la Sala Puig i Cadafalch, presidida per un gran quadre de Joaquim Torres Garcia, que té l'honor de ser la primera peça del fons d'art de l'IEC, encarregada el 1908 per Eugeni d'Ors¹ per al seu despatx de secretari general. La tela mostra la musa Filosofia, presentant Palas Atenea a les muses antigues en el Parnàs, un bell paisatge mediterrani pintat a cavall entre la natura i els jardins.

Josep Batlle, l'últim jardiner és el resultat final d'aquella tertúlia, que va anar precedida d'una presentació gràfica elaborada per Enric Batlle i que ha estat després evolucionada i completada per la recerca portada a terme per Montse Rivero i Jordi Cartaña, actius membres del nostre grup. L'encert

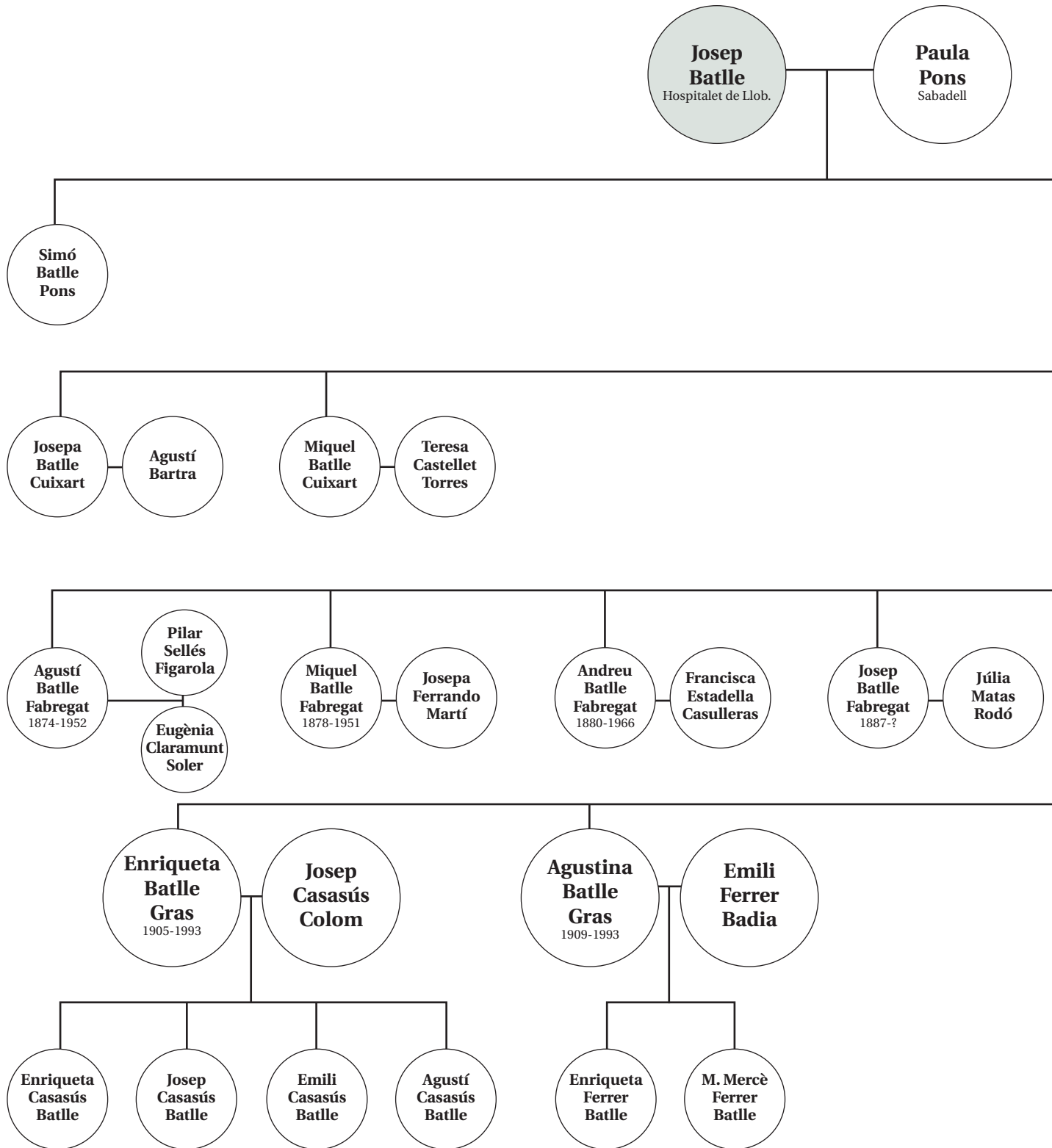
d'aquesta publicació, al meu entendre, és la combinació entre diversos passats, que retraten no només el sector de la jardineria en els anys centrals del segle XX, sinó també el passat més llunyà, que arrela la nissaga Batlle en la tradició jardineria del país.

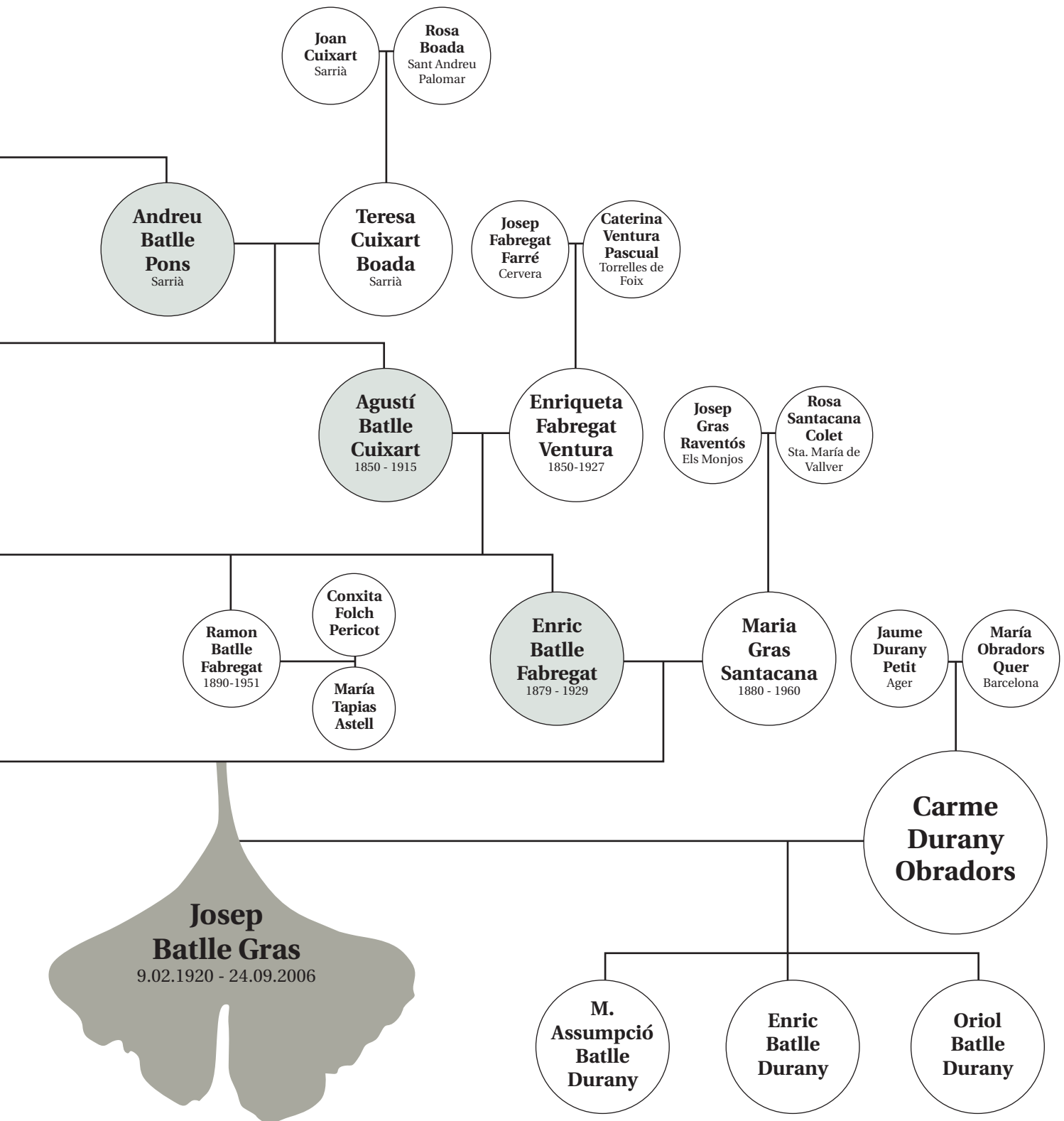
La casualitat ha fet que escrigui aquestes línies el dia de la Mercè, on tal dia com avui, fa 10 anys, moria l'amic Josep Batlle. El nostre reconeixement a la seva memòria.

Josep Maria Vives de Quadras

President de la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA)

1. Institut d'Estudis Catalans (1996) "Les publicacions de les seccions de ciències de l'Institut d'Estudis Catalans". Parlament llegit per Enric Casassas i Simó en l'acte de presentació del volum 100 dels arxius de Ciències el dia 13 de febrer de 1996. P. 9.

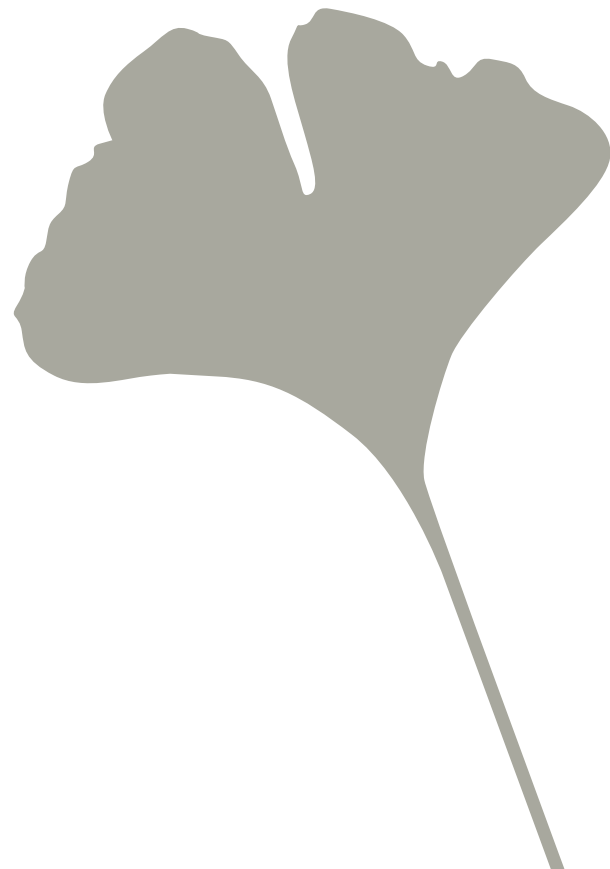

Introducció

El jardiner global

Plantació de rosers d'Enric Batlle Fabregat a Premià de Dalt. En primer terme, i d'esquerra a dreta, Maria Gras Santacana i Enriqueta i Agustina Batlle Gras.

*L*a historia i la memòria no són el mateix, malgrat que actuen sobre un terreny comú i ambdues estan íntimament relacionades com a forma per atansar-se al passat².

I aquest llibre va de memòria i d'història. Hem fet memòria perquè hem conversat llargament amb persones properes a Josep Batlle Gras: familiars, amics i coneguts amb qui va compartir passió per la professió i les plantes. I hem construït història perquè hem anat a la recerca dels seus orígens familiars, la nissaga dels Batlle, jardiners a Barcelona des de principis del segle XIX.

Fer de la memòria oral una font d'informació obliga a prendre certes precaucions, perquè sovint els records no responen al que va passar, sinó al que decidim recordar³. Per això ens hem aproximat a la figura de Josep Batlle no només a través dels records d'amics i família, sinó també utilitzant tota mena de fonts escrites, per intentar objectivar la memòria. Els treballs de documentació d'aquest llibre ens han portat a arxius administratius, a biblioteques, cartoteques i hemeroteques, a consultar anuaris comercials, a llegir i rellegir documents contractuals, escriptures, textos i anuncis publicats en diaris i revistes del sector. També hem interpretat escrits preparatoris de conferències, hem buidat informes d'empleats i hem inspeccionat i analitzat plànols i fotografies. Tot plegat per contrastar la memòria i per completar la trajectòria professional i vital de Josep Batlle Gras.

Aquesta publicació està dedicada a ell, però també

vol ser el retrat d'un període important per a la jardineria a Barcelona i per extensió a Catalunya. I Josep Batlle és, en aquest sentit, un gran exemple; un complet representant d'un sector que en les dècades centrals del segle anterior va ser capdavanter en el país. Josep Batlle va anar desenvolupant al llarg de la seva vida laboral totes les variacions que admet la professió de la jardineria: de florista a jardiner, d'horticultor a empresari, de divulgador a consultor, sempre incorporant les innovacions que arribaven de dins o de fora, tot contribuint a posar en valor una professió que combina art, ciència i ofici.

En el cas de Josep Batlle, parlar de jardineria significa també parlar de tradició, ja que era fill, net, besnet i rebesnet de jardiners, així com també cunyat, nebot i oncle de jardiners. Veurem al llarg d'aquestes pàgines les activitats jardineres desenvolupades per la nissaga Batlle, en la qual les declinacions són una constant. En la professió i en l'onomàstica.

Agustí, Enric, Andreu, Ramon i Josep, en masculí o femení, són els noms dels Batlle que es van repetir de generació en generació. Josep Batlle portava el nom del rebesavi, i també d'un oncle. La seva germana Enriqueta, el del pare i l'àvia, i l'altra germana, l'Agustina, el de l'avi i l'oncle. Al seu temps, els tres germans Batlle Gras van homenatjar el pare amb dues Enriquetes i un Enric.

Tot i que aquest llibre no pretén ser una biografia clàssica que detalli cronològicament les etapes vitals i personals de Josep Batlle, sinó un relat del seu itinerari professional, no és fàcil separar la persona del jardinerista –com a ell li agradava denominar-se– perquè en la vida de Josep Batlle el treball, els vincles familiars i la professió s'entrecreuen constantment.

2. Pròleg del llibre *Lola Anglada. Memòria 1892-1984*. Núria Rius Vernet/Teresa Sanz.

3. Diego, Estrella. "La memoria es lo que se decide recordar". *El País. Babelia*: reportaje Arte. 13 d'abril de 2013.

Petita nota biogràfica vegetal

Josep Batlle Gras, fill i nét de jardiniers, va néixer a Premià de Dalt el 9 de Febrer de l'any 1920. Els seus pares tenien dues botigues de flors a Barcelona. En una ocasió el seu pare tenia un encàrrec de roses blanques per a un dia determinat i les va encarregar al seu florista habitual. Aquest, el dia convingut, les va vendre a un altre florista i el seu pare es va enfadar tant que aquell mateix dia va decidir canviar d'activitat i es va transformar en productor de flors, traslladant-se a Premià de Dalt. Possiblement aquest canvi ja va marcar la trajectòria professional de Josep Batlle, ja que al llarg de la seva vida ha estat florista, jardiner i horticultor.

Als catorze anys, el 1934, va ingressar a l'escola de jardineria de l'Ajuntament de Barcelona, fundada per l'Arquitecte Nicolau Mª Rubió i Tuduri. Entre els seus professors recorda principalment en Miquel Aldruseu Gurgui, el qual tenia principal dedicació a la nomenclatura botànica de les plantes ornamentals, motiu pel qual els alumnes de l'Escola Municipal es distingeixen pel seu acurat coneixement de les espècies.

En acabar els estudis va treballar una temporada a l'empresa del seu cunyat Josep Casasiús, dedicat principalment a la venda a províncies. Posteriorment es va associar amb un altre cunyat seu, l'Emili Ferrer, formant una empresa dedicada a la floristeria i a la jardineria. L'empresa es va dedicar fonamentalment a la construcció de jardins públics del servei de Parcs i Jardins de Barcelona. El 1945 va recuperar la finca del seu pare que, mort prematurament, havia sigut arrendada durant 10 anys. En aquesta finca de Premià de Mar es va dedicar al cultiu de planta viva, de temporada i d'interior; més tard ho va ampliar als cultius de gespa.

Durant la seva vida professional ha col·laborat a les diverses associacions del ram sent President del Gremi de Jardiniers de Barcelona, President de la Junta de venedors del Mercat de la Flor de Barcelona i Sots-president del Mercat de la Flor i planta ornamental de Catalunya. Sempre ha viatjat bastant i, generalment, recorda més l'exemplar vegetal que es troba davant un monument arquitectònic que el monument en si. Sempre espera amb delit la floració d'algun arbre o arbust singular i cada any el contempla, amb el perill que això suposa si en aquell moment s'està conduint.

Text de Josep Batlle Gras en el que resumeix els trets més destacats de la seva vida professional.

És per això que considerem necessari dibuixar mínimament el context familiar de Josep Batlle Gras, per poder entendre la seva dimensió professional. I ho fem en dues versions: a la imatge superior reproduïm un breu *currículum vitae* escrit pel propi

Josep Batlle, tal vegada com a presentació d'algun dels homenatges que les institucions del sector li van fer en els darrers anys de la seva vida, i a continuació, unes notes biogràfiques reconstruïdes a partir de la informació familiar.

Collita de violetes als camps de Premià de Dalt. En primer terme Enric Batlle Fabregat i les seves filles Enriqueta i Agustina.

Biografia de Josep Batlle Gras

Els seus pares, Enric Batlle Fabregat (1879-1929) i Maria Gras Santacana (1880-1960), nascuts l'un a Sant Gervasi de Cassoles i l'altra a Santa Margarida i Els Monjos, els trobem a principis del segle XX ubicats al 231 del carrer Major, al barri de Gràcia. Enric compaginava la feina de jardiner i florista amb una botiga de comestibles i carnisseria, una *abacería* que s'anunciava el 1908 a l'Anuari Riera, la guia pràctica del comerç i la indústria de la ciutat. A la seva botiga, juntament amb pollastres i llegums, es venien rams i plantes. Feia tres anys que havia nascut la seva filla gran Enriqueta (1905-1993) i ben aviat, el 1909, naixeria la segona filla del matrimoni, Agustina (1909-1993). Hi ha dos moments de la vida d'Enric Batlle Fabre-

gat que els seus successors tenen fixats a la memòria: la decisió de convertir-se en horticultor, com a conseqüència d'un encàrrec no servit pel seu proveïdor de la Rambla, i el dia de la seva mort, de la que en parlarem més endavant. A finals de la dècada dels anys 10 del segle XX, Enric Batlle va arrendar uns terrenys a la vila de Premià de Dalt –els camps de Can Nolla– per fer-hi les seves pròpies flors, i allà es va traslladar a viure amb la seva família. Els seus descendents expliquen que en el canvi de domicili hi va tenir també molt a veure el fet que un vehicle estigués a punt d'atropellar Enriqueta al carrer Major de Gràcia. El 9 de febrer de 1920 a Premià de Dalt, quan les terres ja havien donat les primeres collites de roses i violetes, va néixer Josep, el tercer i últim fill de

La família Batlle Gras a principis dels anys 20.

la família Batlle Gras. Era un dia assolellat, de fred intens que havia gelat els tolls i gebrat els camps. Més que el fred, sembla que era el vent de l'oest, que picava el mar, el que no deixava pujar les temperatures més enllà de 15° al sol.

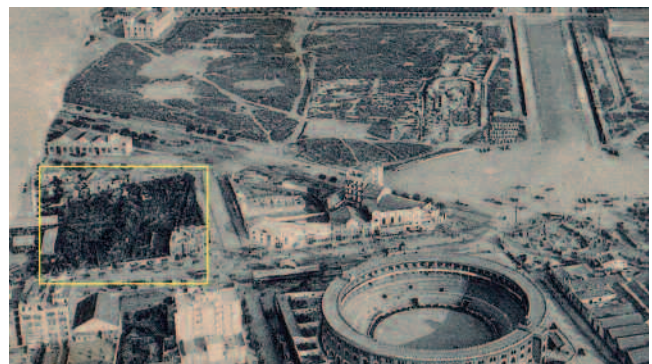
La família Batlle Gras no va viure massa anys a Premià de Dalt. El 1924 ens consta que ja tornaven a estar instal·lats a Barcelona, al xamfrà de Casp amb Bruc, a la casa que l'industrial Eusebi Castells havia fet construir el 1905 a l'arquitecte Adolf Ruiz Casamitjana. Avui aquesta casa modernista encara existeix, tot i que molt transformada.

Amb la divisió d'horticultura el negoci degué prosperar, atès que aquell 1924, Enric Batlle Fabregat va escripturar al seu nom dues peces de terra –en total 7.700 m²– situades a Premià de Mar, en un indret anomenat el Camp de Sant Pere, al peu de la carretera de Sant Genís de Vilassar. En aquest terreny hi havia fet construir una casa, taxada en 4.000 pessetes, que es va incloure a l'esmentada escriptura de compravenda.

Enric Batlle va obrir també una altra botiga a Barce-

lona, al Passeig de Gràcia número 47, a la cantonada amb Aragó, on hi havia l'abaixador del tren de la costa que arribava pel carrer Aragó en una rasa a cel obert. Allà era on Enric agafava, gairebé cada dia, el tren per anar a les seves terres de Premià de Mar. L'any 1929 va començar amb un fred intens. La vigília de Reis la màxima havia estat només de 6,2° C i la mínima per sota dels 0 graus. Les baixes temperatures i una suau pluja havien cobert de neu els camps de Premià. Les nits següents la glaçada es va perllongar i Enric Batlle anava cada dia a Premià a vigilar els cultius i a treure la neu de les plantes. La tarda del 7 de gener va tornar més d'hora, enfredorit i cansat, i es va allitar. El seu fill Josep feia els deures al menjador i la seva esposa, preparava el sopar a la cuina. Quan Maria va anar a veure com es trobava, Enric ja era mort, probablement d'un atac de cor.

1929 va ser l'any de la Exposició Internacional de Barcelona, que es va celebrar al recinte de Montjuïc. Molt a prop d'allà, a tocar de la plaça d'Espanya, hi havia el viver de l'empresa Aldrufeu i Vidal on treballava Josep Casasús i Colom, fillol de

Imatge aèria de la pl. d'Espanya abans de l'Exposició Internacional de 1929 que mostra el viver d'Aldrufeu i Vidal situat entre el carrer Sepúlveda i la Gran Via.

Josep Vidal, que festejava amb Enriqueta Batlle Gras. Desconeixem com es van conèixer Josep i Enriqueta, però no és aventurat dir que ho degueren propiciar els negocis familiars.

Tirar endavant la família, dues botigues i els camps de Premià no devia ser fàcil per a Maria Gras, així que quan el juliol d'aquell any Enriqueta es va casar amb Josep Casasús, tota la família es va traslladar a viure amb ells, al carrer de Sepúlveda. Maria Gras, com veurem després, va arrendar els camps de Premià i va desllogar les botigues i poc després es va ocupar, juntament amb la seva filla Enriqueta, del quiosc de flors que Josep Vidal va construir per a elles a la cantonada de la Gran Via amb Llançà. Josep Batlle va canviar d'escola i dels Escolapis del carrer Diputació va passar a anar a estudi als Maristes de Sants. Posteriorment va entrar a l'Acadèmia Cots, perquè Maria Gras volia per al seu fill un ofici menys exposat que el de jardiner, després de la mort sobtada d'Enric Batlle.

Això no obstant, al setembre de 1935 Josep Batlle va ingressar a la recentment creada Escola de Jardineria de Barcelona, que es trobava a Montjuïc, davant del Poble Espanyol. Cada matí Josep enfilava cap a l'escola travessant el recinte de l'Exposició Internacional, entre edificis que es van mantenir, com la fàbrica tèxtil Casarramona o el buit deixat pel pavelló Mies van der Rohe, enderrocat l'any 1930, tot just acabada l'Exposició. A casa hi deixava els oncles, els nebots Enriqueta (1930) i Josep (1932-1994) i la mare. La seva germana Agustina feia poc que s'havia casat amb Emili Ferrer Badia, també jardiner i florista.

L'esclat de la Guerra Civil va paraitzar tota activitat professional i privada, l'Escola de Jardineria va interrompre les seves classes i Josep Casasús va ser

Els germans Batlle Gras el dia de la comunió d'en Josep.

cradat al front. Les famílies Casasús Batlle i Ferrer Batlle van marxar a l'Estartit, on la família Ferrer hi tenia lligams, mentre que Josep s'instal·lava a Premià de Mar, a casa del pagès que tenia arrendades les terres familiars. Un cop acabada la guerra, la família es va reunir de nou al carrer Sepúlveda, amb un nou membre, l'Emili Casasús, nascut a l'Estartit el 1938. L'any 1942 naixeria el darrer dels Casasús Batlle, Agustí. Tots els fills de Josep Casasús i Enriqueta Batlle s'han dedicat a l'horticultura i la floristeria, seguint la tradició familiar.

Tot tornant a Barcelona, en els primers anys de la postguerra, Josep Batlle va començar a treballar amb el seu cunyat Josep Casasús i d'aquesta etapa es conserva una de les més belles imatges de Josep Batlle, repicant plantes d'un test de fang, assegut

al sol, en un dels camins del viver de la plaça Espanya, a la imatge que il·lustra la portada d'aquest llibre.

L'ofici de jardiner proporciona molts moments per poder pensar: repicar, regar, treure herbes, podar, són tasques que permeten meditar alhora que es fa la feina. Devia ser en aquestes estones que Josep va decidir recuperar les terres familiars de Premià de Mar i destinar-les a la producció de planta ornamental. Això va ser el 1945. Josep era jove, tenia 25 anys i ho feia anar tot alhora: les terres de Premià, el treball a l'empresa Casasús i, de vegades, anava a ajudar a fer rams a la floristeria que la seva germana Agustina i l'Emili Ferrer tenien al Passeig del General Mola –avui Passeig de Sant Joan– amb Diagonal.

Encara i així, quedaven hores de temps lliure, per sortir amb amics i anar a ballar, una afició que va conservar al llarg de la seva vida. Va ser en un ball a casa d'una amiga comuna, al carrer de Santa Rosa de Gràcia, on va conèixer Carme Durany i Obradors. Ell s'hi va fixar de seguida però ella pensava que encara era massa jove per comprometre's. Un temps després, Josep va aprofitar la visita que van fer plegats, acompanyats d'un grup d'amics, al seu viver de Premià, per lliurar-li una carta de dues pàgines, en la que li detallava com seria la seva vida si acceptava casar-se amb ell. Ho van fer el 17 de setembre de 1949, a l'església de la Concepció.

Diuen que d'un casament en surt un altre i del de Josep i Carme en va sortir el de Mercè Durany i Josep Casasús Batlle. Nebot i oncle van esdevenir doncs, també cunyats. Tanmateix, mentre s'estrenyien els vincles familiars, els camins professionals es dividien, i Josep va deixar l'empresa Casasús, on poc a poc s'hi anaven incorporant els fills, per passar a

Josep Batlle (a dalt el segon per l'esquerra) i Carme Durany (a baix a la dreta) amb Maria i Mercè Durany i altres amics al viver de Premià de Mar.

Josep Batlle i Carme Durany el dia del seu casament a l'església de la Concepció. L'ornamentació la va fer el mateix Josep Batlle.

treballar amb el seu cunyat Emili Ferrer, primer com a col·laborador jardiner i florista i posteriorment com a soci. Emili Ferrer i Agustina Batlle van tenir dues filles, Enriqueta (1937-2013) i Maria Mercè (1944-2011). Aquesta darrera, al seu temps, es va casar amb Pere Padrós, també florista. Els seus fills encara segueixen la tradició familiar.

Arran del casament, el matrimoni Batlle Durany es va establir al carrer de Provença, molt a prop de la floristeria del Passeig de Sant Joan. Josep i Carme van tenir tres fills: M. Assumpció (1951), Enric (1956) i Oriol (1961). Mentre els nens van ser petits i anaven a escola a Barcelona, la família Batlle Durany va alternar els hiverns a Barcelona amb els estius a Premià de Mar. Com havia fet el seu pare, Josep Batlle pujava i baixava de Barcelona a Premià, de Premià a Barcelona, per atendre les plantacions i el negoci. L'any 1976 es van establir definitivament a Premià de Mar, en una casa de nova planta, construïda a tocar de la casa que l'avi Enric Batlle Fabregat havia bastit als anys 20.

Josep Batlle Gras va morir el capvespre del 24 de

Els nebots de Josep Batlle, Enriqueta i M. Mercè Ferrer Batlle i Emili i Agustí Casasús Batlle.

setembre de 2006, després d'un dia assolellat, que havia començat amb núvols, amb temperatures suaus i vent de garbí.

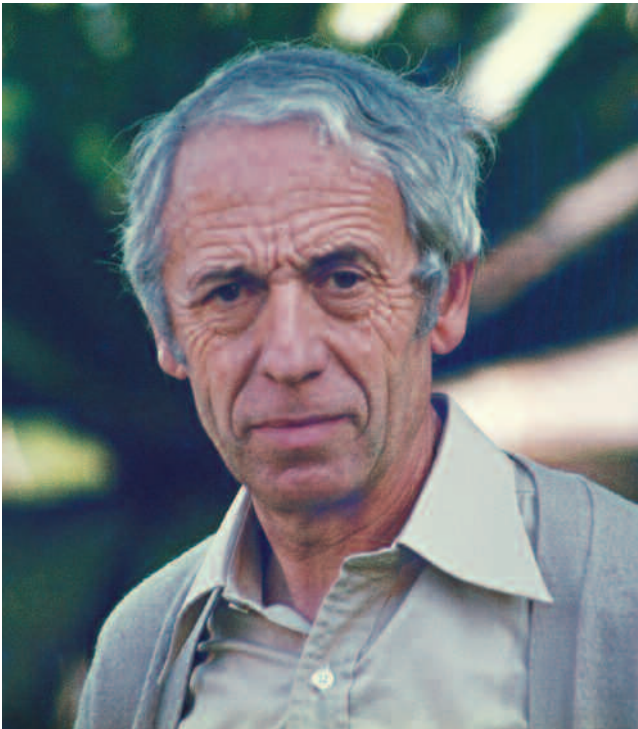
Els capítols d'aquest llibre ampliaran i contextualitzaran aquesta biografia, fent aflorar la dimensió més professional del personatge a mesura que va evolucionant amb el segle. Allò que Josep Batlle recull, encara no, en sis paràgrafs, ens portarà, en clau jardineria, a la Barcelona del XIX, a exposicions i concursos, a visitar jardins públics i privats i a conèixer associacions i gremis que, com ell, van anar diversificant-se a mesura que s'anava fent necessària una major especialització.

Finalment, per acabar amb aquesta introducció, una acotació sobre la seva persona. Per construir aquesta història hem fet fer memòria als qui el van conèixer i hem demanat a família, amics i col·legues de professió que ens parlessin de Josep Batlle. Tothom, unànimement, en destaca la seva bonhomia i noblesa.

Montse Rivero Matas

Les famílies Casasús Batlle i Batlle Durany al casament de Josep Casasús Batlle i Mercè Durany Obradors.

Josep Batlle.

Josep Batlle esquiant a la Molina.

La família Batlle Durany.

Josep Batlle i els seus nets Mariona i Jordi Mayol Batlle, Joan, Josep i Lluís Batlle Blay i Ruth i Carles Batlle Martín.

PLANO GEOMÉTRICO

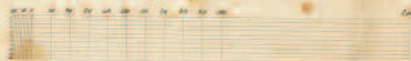
DE LA

VILLA DE GRACIA

Escala de metros al 1 por 2000

Escala de metros al 1 por 2000

Gracia, Octubre de 1863
Al Signor

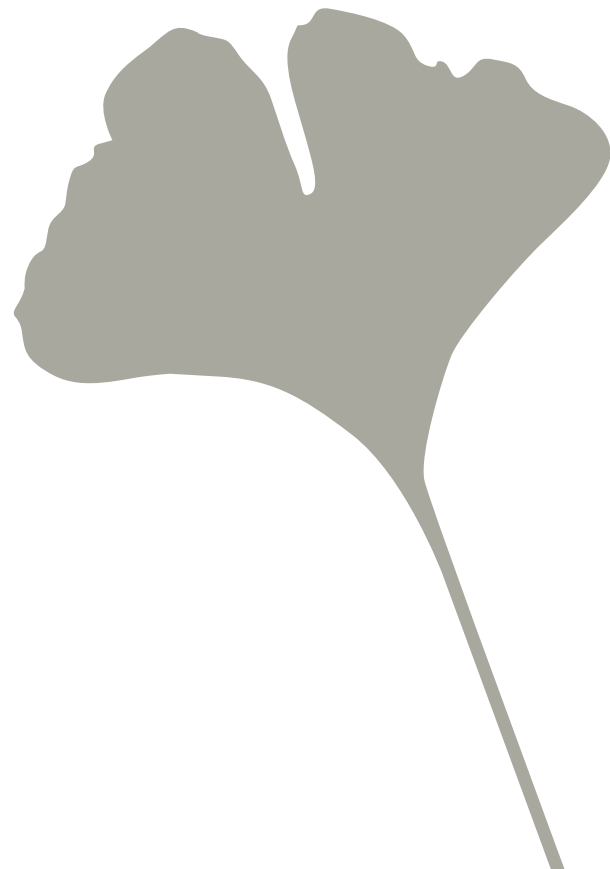
[Signature]

01

La geografia dels Batlle del segle XIX

Camps, masos i vinyes als entorns dels Josepets

Sant Gervasi i Gràcia –amb Les Corts, Sarrià, Horta, Sant Andreu i Sant Martí de Provençals–formaven en el segle XIX un rosari de poblacions al voltant del pla de Barcelona. Eren petits nuclis urbans ubicats en un paisatge de suaus turons i petites valls. Un conjunt de camps de vinyes, cereals i hortes de fruiters regades per l'aigua dels torrents i rieres que baixaven de Collserola al pla. En aquestes poblacions convivien els masos agrícoles amb torres i cases d'estiueig de la societat barcelonina, ja des de l'època medieval. Aquesta és la geografia on situem els primers membres de la nissaga de jardiniers Batlle, que es van establir a Barcelona a principis del segle XIX. Si bé no hem pogut fins el moment localitzar el mas agrícola on la família situa l'origen dels Batlle barcelonins, els arxius comencen a donar compte dels Batlle en un indret concret, a cavall entre Gràcia i Sant Gervasi de Cassoles, a partir de 1851, en els entorns dels Josepets.

On avui trobem la plaça Lesseps i la Ronda General Mitre, el 1626 hi havia “*un lugar amenísimo tanto por su posición, como por los bosques y campos amenos que lo rodeaban*”⁴, un paratge prou acollidor com perquè el conseller de la ciutat de Barcelona Josep Pascual i la seva dona Lucrècia Balcells, decidissin fundar-hi el convent i l'església dels germans Carmelites Descalços, més coneguts com els Josepets, en perdre set del seus fills. Amb el nom de Clos dels Frares es coneixia aquesta àrea emmurallada, que tenia 23 mujades⁵ de superfície i on hi havia conreus, vinya i terrenys

erms. L'indret disposava també de dues basses, una de gran i una de xica i un estable per a ramats d'ovella. El domini dels frares arribava, segons algunes fonts, fins al cim del turó del Putxet.

En el procés de desamortització, aquestes terres van ser venudes per l'Estat el 20 d'abril de 1842 i es degueren vendre bé, atès que l'església dels Josepets no estava en un barri disgregat, ans el contrari. Tenia al davant una gran plaça a la que hi arribava, per la banda de ponent, el carrer de l'Alegria, obert el 1847 i per la banda de la ciutat, les darreres cases del carrer Major de Gràcia, urbanitzat l'any 1849⁶.

El 20 d'abril de 1897 Sant Gervasi de Cassoles i la vila de Gràcia van ser annexionades a la ciutat de Barcelona, juntament amb Sants, Sant Andreu de Palomar i les Corts –Sarrià ho va ser el 1921– i la relació de la ciutat gran amb les poblacions veïnes –i moltes altres coses també– va canviar per sempre. Entre elles els noms dels carrers. La plaça dels Josepets va rebre el 1899 el nom de plaça Lesseps; el carrer de l'Alegria va ser batejat el 1907 com carrer de Septimània i el carrer Major va perdre i recuperar el seu nom en diverses ocasions, en un exercici poc imaginatiu d'anada i vinguda: de carrer Major a carrer Salmerón, de Salmerón a Gràcia, de Gràcia un altre cop a Nicolás Salmerón, de Nicolás Salmerón a Major de Gràcia i, ja a finals del segle XX, a Gran de Gràcia.

Aquesta és la nomenclatura urbana en la que trobem ubicada la família Batlle, els seus negocis i la seva vida familiar a la Barcelona finisecular del XIX. Ells van ser testimoni i protagonistes de les

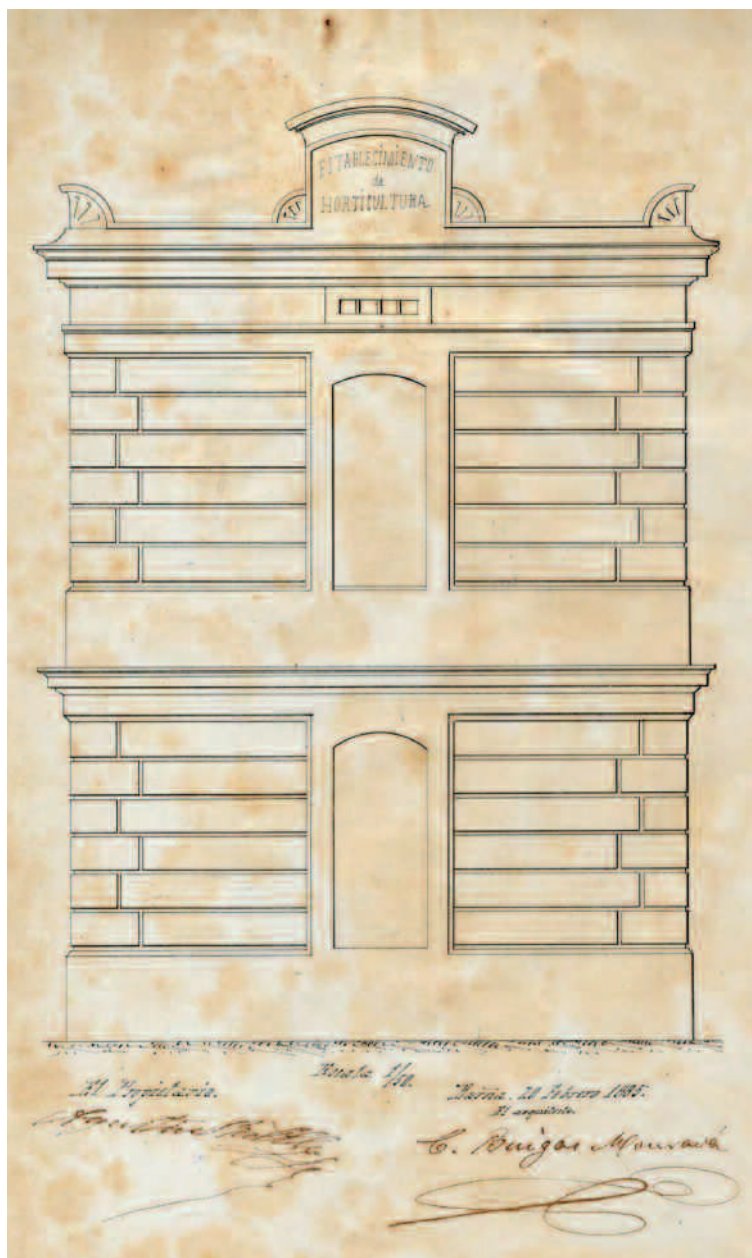
4. Barraquer i Roviralta, Gaietà: *Las casas de los religiosos en Cataluña* 1906. Pàg 470.

5. 1 mujada = 4.896,50 m².

6. Carreras Candi, *La ciutat de Barcelona, Geografia General de Catalunya*. A. Martin Editor. Barcelona 1916.

L'església dels Josepets en una imatge de 1870.

1. Alçat de la façana de la casa i establiment d'horticultura d'Agustí Batlle Cuixart. Projecte de Gaietà Buïgas Monravà.

2. Botiga de la família Batlle a la República Argentina número 1.

4. Propaganda d'Agustí Batlle Fabregat de 1935.

Localització dels establiments d'horticultura de la família Batlle Fabregat a Gràcia i Sant Gervasi. En verd, la casa i el viver d'Agustí Batlle Cuixart ubicats al carrer de Septimània cantonada amb Berna. En taronja, l'església dels Josepets. Plànol de Barcelona. Servicio topográfico del Ayuntamiento de Barcelona (1933-1936).

3. Enric Batlle Fabregat davant de la seva botiga de Gran de Gràcia 231.

transformacions urbanes d'aquest espai de frontera entre la vila de Gràcia i el municipi de Sant Gervasi de Cassoles. Simón Batlle Pons (1839-1919) domiciliat a Gràcia degué viure, per exemple, els treballs d'explanació de l'antiga carretera de Gràcia a Sant Cugat que la Diputació de Barcelona va iniciar el 1868, i on nou anys més tard demanaria permís per construir-hi una *casa-torre*, a la cantonada amb el carrer de la Glòria. Avui identifiquem la carretera a Sant Cugat amb el nom de la República Argentina. Entremig, va rebre el nom de carrer de la Diputació.

El seu germà Andreu Batlle i Pons, nascut també a Gràcia, vivia al número 6 de la Travessera d'aquesta vila. Simó i Andreu eren fills de Josep Batlle, nascut a l'Hospitalet, que es va casar amb Paula Pons, de Sabadell.

Agustí Batlle Cuixart (1850-1915), fill d'Andreu Batlle, es va casar amb Enriqueta Fabregat a Sarrià l'any 1871, i tot i que inicialment estava domiciliat a la casa del seu pare, a Travessera de Gràcia, ben aviat el trobem al carrer Major 177. De la seva casa estant, Agustí de ben segur va veure com l'Ajuntament treia, el 1871, els arbres que havien plantat en la urbanització del 49. Agustí Batlle, la seva esposa –Enriqueta Fabregat– i els seus fills Agustí, Miquel, Enric, Andreu i Josep van viure a Gràcia fins al 1885. El fill petit, Ramon, va arribar quan la família Batlle Fabregat ja s'havia instal·lat a la casa que van bastir de nova planta al carrer de Berna, al municipi veí de Sant Gervasi de Cassoles.

Als peus del turó del Putxet

L'industrial gironí Ferran Puig i Gibert (1815-1901) va ser el promotor de la urbanització dels terrenys que es trobaven a la falda del turó del Putxet. Ell va

finançar, el 1884, l'obertura dels carrers de Berna i del que portaria el seu nom, el carrer de Fernando Puig. Les fonts de l'època diuen que allà hi tenia “*el moderno poseedor Don Fernando Puig, una miranda o glorieta suiza, que unos dicen que antes era una ermita*”⁷. La cartografia de l'època reconeix aquesta casa de Ferran Puig.

Val la pena aturar-se una estona per conèixer aquest insigne prohom català amb qui la família Batlle va mantenir una relació, si més no, de veïnatge. Ferran Puig va ser el fundador de la primera fàbrica a Espanya que feia cabdells de cotó, coneguda com el Vapor del Fil, que més endavant passaria a dir-se Puig i Fabra, en entrar-hi com a soci l'industrial Camil Fabra, que esdevindria també el seu gendre. El 1882, Ferran Puig es va jubilar del negoci, mantenint tanmateix una intensa activitat política com a senador per Girona, càrrec que ostentava des del 1876. Malauradament, Ferran Puig va morir abans de veure com els seus nets s'associaven amb un escocès de nom Coats, per fundar la fàbrica de fils de cotó Fabra i Coats –amb seu a Barcelona i a tocar del Ter, a Borgonyà– o com el seu net Ferran Fabra i Puig es convertia en alcalde de Barcelona del maig de 1922 fins a l'inici de la dictadura de Primo de Rivera, al setembre del 1923.

La urbanització d'aquests carrers degué millorar l'accessibilitat de les terres del mas agrícola dels Batlle que ubiquem en aquest indret, atès que entre 1875 i 1890 Simó Batlle Pons i Agustí Batlle Cuixart [*sic*] van anar sol·licitant a l'ajuntament de Sant Gervasi diversos permisos per construir cases i tancats en terrenys de la seva propietat. De ben

7. Barraquer i Roviralta, Gaietà: *Las casas de los religiosos en Cataluña* 1906. P. 470

segur, els cultius agrícoles s'havien ja reconvertit en cultius de floricultura i d'horticultura per subministrar material al negoci familiar. Simó Batlle, la professió del qual desconeixem, a més de la casa abans esmentada de la carretera de Sant Cugat amb carrer de la Glòria (avui Agramunt) es va fer construir, en dues etapes, una segona casa en el carrer de la Mina amb carrer de la Glòria, prop de la riera de Vallcarca, però va ser Agustí Batlle qui més es va beneficiar de l'obertura dels carrers al peu del turó del Putxet.

Un arquitecte d'anomenada per a la casa familiar

Som al 1884, a quatre anys de la inauguració de l'Exposició Universal de Barcelona i al Parc de la Ciutadella i a Barcelona hi havia una activitat frenètica, especialment per als industrials i els arquitectes que treballaven en els projectes d'aquest esdeveniment. També tenia obres en marxa, a l'Exposició i arreu de Catalunya, l'arquitecte Gaietà Buïgas Monravà (1851-1919) a qui Agustí Batlle va encarregar primer un projecte de tanca-ment d'uns terrenys al carrer de Berna i, un any més tard, la construcció de la casa al carrer de Berna número 2, cantonada amb Alegria.

Gaietà Buïgas Monravà va ser un arquitecte eclèctic influenciat per Elies Rogent, Violet-le-Duc, Gaudí i Domènech i Montaner i que més tard s'adscriuria al modernisme⁸. Fill d'una família benestant, va ser militar de l'exèrcit carlí mentre estudiava la carrera d'arquitectura, que va acabar el 1879. Des d'aleshores i fins que va marxar a Buenos Aires el 1902, va ser arquitecte municipal o as-

essor als ajuntaments del Masnou, Alella, Barberà del Vallès, Sant Genís de Vilassar, Cardona, Tortosa i Sitges, on hi va construir també xalets per a la burgesia catalana.

El 1881 va guanyar el concurs per al projecte del monument de Cristòfol Colom a Barcelona, una estructura de 60 metres d'alçada de ferro colat, decorat amb grans grups escultòrics i coronat per una figura del descobridor, de bronze, obra de Rafael Atché. El monument va ser inaugurat amb motiu de l'Exposició Universal del 1888, on Buïgas va ser membre del Consell General i va col·laborar també en la construcció del Pavelló Naval. La Secció marítima estava situada on avui hi ha la platja de la Barceloneta i s'unia al recinte de la Ciutadella a través d'un pont, també obra seva, que salvava les vies del ferrocarril que anava de Barcelona a Mataró. Per acabar amb aquesta breu biografia de Gaietà Buïgas, cal constatar que el seu fill va ser l'arquitecte i enginyer Carles Buïgas, autor de la Font Màgica de Montjuïc.

Desconeixem com van entrar en contacte Agustí Batlle i Gaietà Buïgas, però a l'arxiu de Sarrià-Sant Gervasi es conserva tota la documentació administrativa relacionada amb la construcció de la casa de planta i pis que Buïgas va dissenyar per a la família Batlle i Fabregat.

Posteriorment, al febrer i al maig de 1889, Agustí Batlle va demanar dos permisos més per tancar altres terrenys confrontants amb la propietat de Fernando Puig en el carrer homònim, que suposem eren camps destinats a vivers de plantes. ❁

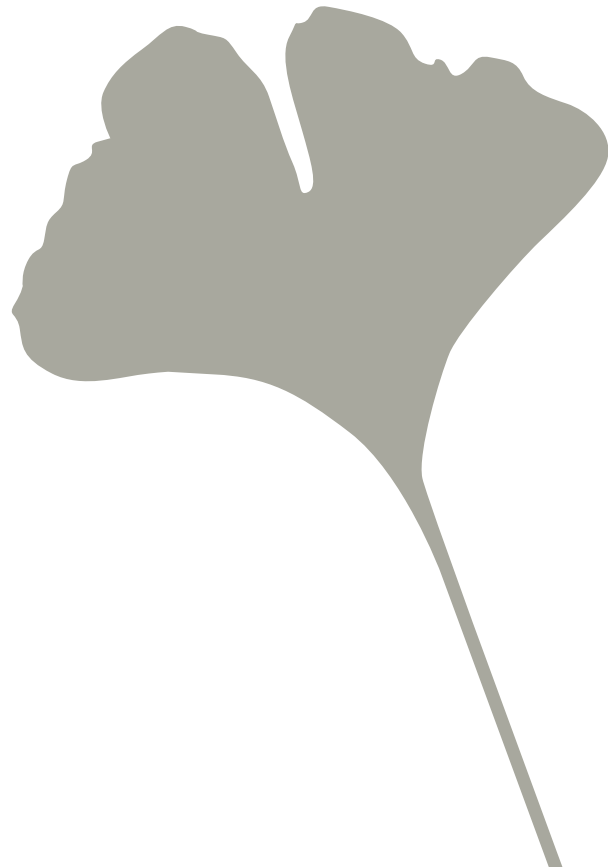
8. Fulletó de l'exposició que la Biblioteca de Catalunya va dedicar a Gaietà Buïgas Monravà de l'agost a l'octubre del 2011.

02

L'herència dels antecessors

La nissaga dels jardiniers Batlle

En el món de l'horticultura i la jardineria dels Països Catalans hi ha diverses nissagues dedicades a la professió. Aldrufeu, Conillas, Rigola i Bordas són algunes de les famílies més destacades que compten amb diverses generacions dedicades a la producció de plantes i a la construcció de jardins. La nissaga Batlle, tanmateix, és una de les més antigues i nombroses del sector. En el capítol precedent els hem situat geogràficament; en aquest, ens centrarem a conèixer els membres més actius de la nissaga i els negocis que regentaven. El primer Batlle del que tenim constància documental com a jardiner és Andreu Batlle i Pons. Amb aquesta professió consta en el certificat de casament del seu fill Agustí l'any 1871, però malauradament, aquesta és l'única referència que en tenim de moment.

En canvi, el seu fill Agustí Batlle Cuixart el trobem ben documentat en diverses fonts de la segona meitat del segle XIX. Si bé quan es va casar consta com a fondista, ben aviat, al 1880, ja exercia d'horticultor al 177 del carrer Major, en una casa on lluïa el rètol "*Horticultura, floricultura y arboricultura de Agustín Batlle. Formación y cultivo de jardines*". L'any 1897 consta que tenia una botiga al carrer Septimània 42⁹, i una al número 1 de l'avinguda de la República Argentina, a tocar de la plaça Lesseps. Possiblement els vivers eren a la parcel·la delimitada pels carrers Berna 10 i Homer 5. Agustí Batlle Cuixart va arribar a ser un jardiner molt conegut a Gràcia i se li encarregaven les ornamentacions florals de moltes de les festes públiques, com la revetlla de Sant Pere de 1885 organit-

zada pel Centre Gracienc o la festa major de Gràcia de 1886, on hi va actuar "*la acreditada orquesta Los Fatxendas*"¹⁰. També el 1906 va fer l'ornamentació floral de diversos espais dels jardins del Teatre del Bosc "*iluminados por infinidad de arcos voltaicos y faroles, banderas, escudos, flores y arbustos combinados artísticamente por el horticultor Agustín Batlle*"¹¹.

Sembla que va ser un home molt dinàmic organitzant exposicions de plantes en el seu establiment, segurament com a reclam per als clients. El 1904 anunciava a la premsa que en el seu "Saló de jardineria" hi exposava una col·lecció de falgueres i begònies, destacant "*los rarísimos Theris, Alsophilas, Acoheatums, Tremulus, Selaginellas, Nephrolepis, etc*"¹².

Agustí Batlle i Cuixart va tenir sis fills: l'Agustí (1874-1952), en Miquel (1878-1951), l'Enric (1879-1929), l'Andreu (1880 - ?) en Josep (1887? - ?) i en Ramón (1890?-1951)¹³.

Rodoreda, Mossèn Cinto i el jardiner Batlle de Septimània

"*El propietari d'una torre del barri de Sant Gervasi de Cassoles va fer construir, el 1910, un monument en memòria del -segons ell- mai prou plorat mossèn Cinto al seu jardí. El monument, d'un gust dubtós però ben bé de l'època va ser, això sí, el primer que es va aixecar a Barcelona, per honorar Jacint Verdaguer.*" Amb aquestes paraules comença una de les biografies sobre l'escriptora barceloni-

9. En el moment que es van posar en marxa aquests negocis, Gràcia era un municipi independent. A l'annexionar-se a Barcelona la majoria de carrers van canviar la seva denominació. A l'article hi consta la nomenclatura actual. Per veure les denominacions antigues veure el capítol anterior "La geografia dels Batlle".

10. *La Dinastia*, Barcelona, 21 de juny de 1885; *La Dinastia*, Barcelona, 10 d'agost de 1886.

11. *La Vanguardia*, Barcelona, 15 d'agost de 1906. Es refereix al Gran Teatre del Bosc que estava dins un solar enjardinat a la Rambla de Prat cantonada Princep d'Astúries.

12. *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de setembre de 1904

13. Les dates de naixement estan extretes del padró de població del poble de Gràcia de 1895. Podria variar d'un any ja que la informació del padró només indica l'edat en el moment del padró.

na Mercè Rodoreda, que porta per títol *El paradís perdut de Mercè Rodoreda*¹⁴ i que està dedicada a explorar la influència que els records de la infantesa van tenir sobre l'obra de l'escriptora. El propietari de la torre era Pere Gurguí i Fontanills, avi de l'escriptora, i la torre era la casa on van viure Mercè Rodoreda, els seus pares i els seus avis, durant la seva infància. Estava ubicada al carrer París, que abans havia portat el nom de San Francisco i posteriorment el de Manuel Angelon.

Les imatges d'infantesa de l'escriptora estan farcides de jardins, plantes i flors i aquests elements van esdevenir, més endavant, peces centrals en bona part de la seva obra literària.

“He explicat més d'una vegada que el meu avi havia estat amic de mossèn Jacint Verdaguer. El que potser no he explicat massa és que el meu avi, quan mossèn Cinto va morir, va fer ampliar una fotografia de mossèn Cinto, al peu hi va fer posar unes lletres amb caràcters gòtics que deien Sant Jacint Verdaguer i la va fer emmarcar de negre i or. Quan venien visites noves, l'avi s'aturava a mig rebedor i, alçant el braç enlaire, assenyalava amb aire de triomf l'ampliació de la fotografia penjada a dalt de l'arcada que donava pas a l'avant menjador i deia: jo l'he fet sant. Sant Jacint Verdaguer.

Al jardí de davant de la torre, l'avi hi va fer construir un monument al gran poeta; una muntanyola de pedres grosses, amb cassoles plenes de terra per entremitg, on vivien romanins i dragoneres i voltada per una cinta de ciment rosat que ondulava per damunt de les pedres i duia gravats els títols de les principals obres de Verdaguer. El Canigó, L'Atlàntida... A dintre del monument, que havia fet el jardi-

La família Rodoreda Gurguí, i veïns davant del monument a Jacint Verdaguer de la casa de Pere Gurguí Fontanills del carrer Manuel Angelon, enjardinat per Agustí Batlle.

*ner Batlle del carrer de Septimània, hi havia aigua, hi flotaven nenúfars, hi nedaven tres o quatre peixos vermells, i a les nits d'estiu hi aïcaven granotes.”*¹⁵

Per construir aquest monument Pere Gurguí i el jardiner Batlle van sacrificar un llorer, un nesprer, una palmera, parterres i el característic brollador que hi havia en la majoria dels jardins de les torres de l'època. La inauguració del monument va tenir lloc al maig de 1910 i va resultar un gran esdeveniment per al barri. Al jardí no s'hi cabia i els terrats eren plens de gom a gom. El cor Verdaguer va ser el responsable de fer la cantada que va precedir a la ballada de sardanes que va cloure l'acte inaugural.¹⁶

Així doncs, el jardiner Batlle del carrer Septimània va ser l'encarregat de construir aquest monument i amb tota probabilitat Rodoreda es refereix a Agustí Batlle Cuixart, el qual, tot i haver entrat a la seixantena, encara devia estar actiu. Els més grans dels Batlle Fabregat ja s'havien casat i independitzat del negoci familiar.

14. Arnau, Carme (2015). *El paradís perdut de Mercè Rodoreda*. Edicions 62. Barcelona, pàg. 11.

15. Rodoreda, Mercè (2008) *Imatges d'infantesa*. Narrativa complerta, Barcelona, Ed. 62, 2 vol, pàg. 29

16. Arnau, Carme *idem* pàg. 57.

Josep Batlle Gras davant de la botiga d'Enric Batlle al Passeig de Gràcia 47.

Els germans Batlle Fabregat

En el padró de Sant Gervasi del 1895 consta que els quatre fills grans de la família Batlle Fabregat eren jardiniers. Els dos petits, encara de vuit i cinc anys, també ho serien. Tot i que no tenim informació directa sobre la formació professional que van rebre aquests nois, de ben segur que van assistir a les classes que la Societat Catalana d'Horticultura impartia als treballadors del ram a la torre cedida de manera altruïsta per Ferran Puig, situada al carrer del mateix nom i veïna, per tant, del domicili familiar dels Batlle.

Durant quatre anys, des del 2 d'octubre de 1895 fins a final de segle, en que Ferran Puig va emmalaltir, va cedir la seva torre de Sant Gervasi per establir-hi una escola nocturna on els socis supernumeraris de la Societat (treballadors assalariats) rebien classes de dibuix, botànica, càlcul mercantil i reforç del primer ensenyament. El director era Antoni Torrents i Munner.

El 1908 Agustí Batlle va cedir el negoci de l'av. República Argentina, 1 als seus fills Agustí i Miquel¹⁷, mentre ell va regentar fins a la seva mort el 1915 la botiga de Septimània. La família adquirí una nova botiga al carrer Craywinkel, 7 i segurament uns vivers a l'av. Argentina, 189.

A principis del segle XX, doncs, els tres germans grans s'aniran independitzant professionalment. El 1910 el fill gran, Agustí Batlle Fabregat, s'anunciava ja en solitari en una nova ubicació al carrer Gran de Gràcia, 266, passant després al número 249, botiga que regentà fins a la seva mort el 1952. A més a més de fer de jardiner, Agustí va provar de dedicar-se també a la docència, presentant-se l'any 1918 al con-

Andreu Batlle Fabregat amb els seus nebots. De dalt a baix i d'esquerra a dreta, Carme Durany, Josep Batlle, Emili Ferrer, Agustina Batlle, Josep Casasús, Enriqueta Batlle i Andreu Batlle.

curs per obtenir la plaça de professor de Floricultura de l'Escola Superior de Bells Oficis de la Mancomunitat de Catalunya, plaça que no va obtenir¹⁸. Miquel Batlle Fabregat es va quedar la botiga de la República Argentina i l'any 1919 va adquirir un nou establiment a la Rambla Catalunya, 44. Posteriorment va obrir una sucursal al carrer de Còrsega 359, cantonada amb Menéndez Pelayo¹⁹. Els seus descendents, fills i nets, han continuat l'ofici fins a l'actualitat.

Andreu Batlle Fabregat, que es definia com a "*decorador de salones y jardines*" va deixar els barris familiars de Gràcia i Sant Gervasi per traslladar-se al centre de Barcelona. Entre 1911 i 1918 va obrir dues botigues de flors, una al carrer Pau Claris 85 i l'altra a Mallorca 277. L'any 1926 el trobem ubicat al carrer Roger de Llúria 51 i ja comptava també amb un viver a la Diagonal 471, a tocar de la plaça Francesc

17. *Anuario del Comercio para 1908*, Madrid.

18. Instància (*Arxiu Diputació Barcelona*, lligall 3405 peça 2A)
19. *La Vanguardia*, Barcelona, 24 de desembre de 1927.

«Una camioneta rápida y de buena presentación es una gran ventaja para todo comerciante»

Andrés Batlle.—Barcelona

ANDRES BATLLE es uno de los más famosos floricultores de la costa mediterránea, que goza de gran renombre entre las personas de calidad en Barcelona, y se expresa así sobre la camioneta Chevrolet:

«Una camioneta de buena presentación y que sea rápida es una gran ayuda para todo comerciante, particularmente los floricultores. Además, las flores deben ser llevadas cuidadosamente, y el Chevrolet, con su suavidad, hace que ésta sea un factor importante para tan delicada mercancía.

»El Chevrolet está construido para dar gran rendimiento, habiéndome demostrado mi experiencia que tiene mucha más duración que cualquiera otra marca de más precio.»

Para toda clase de carga, sea para mercancía tan delicada como las flores, sea para fuertes y pesados materiales, es la camioneta Chevrolet el medio de transportar más rápido y seguro.

Hoy día con la camioneta Chevrolet puede usted abarcar mayor territorio y dar más extensión a su negocio. Los clientes que habitan fuera

de la capital y a gran distancia de ella serán para usted como si residieran dentro de la misma.

Pida al concesionario más próximo una explicación sobre las facilidades de pago que la G. M. P. (Acceptance Division) le ofrece para que pueda usted poseer la camioneta Chevrolet.

PRECIOS

Chasis camión una tonelada.....	Ptas. 5.990
Chasis comercial.....	Ptas. 4.900
Turismo, Ptas. 6.170; Coupé, Ptas. 7.200; Coach, Ptas. 7.600; Sedan, Ptas. 8.350; Landau Sedan, Ptas. 8.600; Duesenberg, Ptas. 6.170; Cabriolet Coupé, Ptas. 8.350	

Los precios en nuestro depósito de Barcelona (embalado). Puesto en Madrid, listo para su entrega completamente equipado e incluido el 5.º neumático, con suplemento de Ptas. 375. La camioneta de una tonelada, equipada con ruedas de madera, sin 3.º neumático.

Pidan a nuestros concesionarios detalles de nuestra garantía de un año.

GENERAL MOTORS PENINSULAR, S. A.
Nueva fábrica: Granada. 33.—MADRID

AUTO AMERICAN SALON
Baileñ, 188
BARCELONA

CAMIONETA CHEVROLET

Fabricada por General Motors

Anunci de l'empresa Chevrolet amb la participació d'Andreu Batlle Fabregat (*La Vanguardia*, Barcelona, 1 d'octubre de 1927)

Macià²⁰. Els terrenys d'aquest viver van estar ocupats fins al 1912 pels camps de cultiu i jardins de la Granja Experimental de Barcelona²¹. Amb l'obertura de la Diagonal, la Granja fou absorbida per la Mancomunitat de Catalunya i va ser l'embrió de l'Escola Superior d'Agricultura que es va ubicar a l'Escola del Treball del carrer Urgell. Després de la guerra sembla que Andreu Batlle només va conservar els vivers i la botiga de la Diagonal. Amb el temps, el seu fill Andreu Batlle Estadella obriria dues botigues més a l'altra banda de la Diagonal.

Andreu Batlle Fabregat va ser un empresari que es va integrar de ple en l'alta societat barcelonina, font principal dels seus ingressos. Va formar part del Comité de Reintegración hispano-americana, que pretenia ajudar tots els emigrants que no podien tornar a Espanya per falta de recursos. N'era el president el comte de Santa Maria de Pomés i formaven el comitè altres persones del cos consular, ex-ministres i catedràtics, el que demostra la seva connexió – imprescindible per al negoci – amb la “flor i nata” del moment²². Tot i no tenir res a veure amb la seva professió, el juny de 1928 l'Andreu va organitzar una festa benèfica en homenatge a la Junta de Damas de la Unión General Hispanoamericana, amb presència del capità general, el governador civil i l'alcalde i una “*enorme concurrencia, entre la que se veía a las principales familias de nuestra sociedad*”. Curiosament va oferir per fer la festa el seu viver que anomenava Parc Públic de Floricultura, a la Diagonal 471, i que va aprofitar per tornar-lo a inaugurar²³. També estava lligat al Comitè del Jardí de Plantes Medicinals, molt vinculat a la Facultat de Farmàcia – amb alguns noms coincidents amb el Comité de Reintegración hispano-americana – que va decidir nomenar Andreu Batlle com a cap de cultius del jardí²⁴.

Acabada la guerra es va saber bellugar també entre els guanyadors i, pocs mesos després de l'ocupació de Barcelona, ja col·laborava amb el nou règim ornant l'església del Santuari dels Carmelites

20. *Revista Hortícola*, Barcelona, 1926; *Agricultura*, Madrid, agost de 1929; *L'Abella d'Or*, 1932; *Jardineria i Horticultura*, 1933; *Cataluña Agrícola*, 1943.

21. La Granja Experimental de Barcelona fou un centre de formació agrícola creat el 1853 al traslladar-hi la càtedra del Jardí Botànic del Raval. A finals del XIX s'hi impartien els títols de perit agrícola i capatàs.

22. *La Vanguardia*, Barcelona, 10 i 12 de juny de 1928.

23. *La Vanguardia*, Barcelona, 20 de juny de 1928.

24. *La Vanguardia*, Barcelona, 9 de maig de 1929.

Jardí sobre la coberta d'un dipòsit d'aigua fet per Enric Batlle Fabregat al Maresme.

Descalços en la celebració de la Mare de Déu del Carme²⁵.

De Josep Batlle Fabregat disposem de molt poca informació. Només sabem que el 1926 tenia la seu professional al carrer Septimània 58 i el 1935 al Passeig de Gràcia 105²⁶. També ho desconeixem gairebé tot de Ramon Batlle Fabregat, llevat que va ser el fill que es va quedar a viure a la casa familiar del carrer Septimània i que va morir l'any 1951, sent enterrat a la tomba familiar del cementiri de Sant Gervasi, on reposaven les despulles del seu pare i del seu germà Enric. A la làpida de marbre no hi falten els detalls vegetals. Unes fulles d'heura dibuixades per Agustí Batlle Fabregat la decoren encara ara.

Finalment, tot i que la trajectòria personal i professional d'Enric Batlle i Fabregat ja ha estat tractada en els capítols precedents, tal vegada és inte-

Concurs d'obertura. Medalla d'or i diploma a l'exposició d'art floral. Ajuntament de Barcelona.

ressant destacar alguns aspectes que demostren l'emprenedoria que el caracteritzava. Ja hem vist que Enric no va dubtar, per exemple, en marxar de l'entorn conegut de Barcelona per anar a cultivar flors al Maresme, i ens consta també que entrats els anys 20 va viatjar a Holanda a comprar bulbs. D'aquella estada, a més a més de les cebes, Enric Batlle en va tornar amb un patinet de fusta per al seu fill Josep que va ser l'admiració d'amics i veïns.

El seu retorn professional a Barcelona va quedar recollit a la premsa del moment. El 17 de març de 1921 Enric va inaugurar la *Floristeria i fruiteria* al carrer Bruc, 36²⁷ i posteriorment va obrir l'establiment del Passeig de Gràcia 47 on va organitzar el 22 de desembre de 1926 una inauguració a la que hi van assistir el comte de Brias, Manuel Portelas, Clotilde, la comtessa de Llars, així com altres personatges de la burgesia del moment²⁸. ❁

25. *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de juliol de 1939.

26. *Boletín del Fomento Nacional de la Horticultura*, Barcelona, 1926 i 1935.

27. *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de març de 1921.

28. *La Vanguardia*, Barcelona, 23 de desembre de 1925.

Familia Compositae. Ve de "compositae" que significa moltes flors, en un mateix receptacle. Plantes de flors hermafrodites, unisexuals o neutres per abortament, quasi sempre sentades en un receptacle comú, formant capitell, rodejat d'acres, calze tubulós, adherent al oraci, de llim molt petit en plomall, corolla 4-5 petals, tubulosa inferiorment, ligulada, 3-5 dentada, rarament sub-labiada, que deixent passar, entre elles, l'estil el que és bifid. Fruit aqueni, nu, a l'apex, i terminat per plomall, plantes anuals i bi-anuals, i per sempre herbàcies.

Genere Calendula. Ve de "calendula" dia de cada mes, al·lusió a la durada de la florida. Flors grogues i grogues carmines ligulades, 2-3 labiades, tubuloses i negres, periclini hemisfèric, de aquenis en dos series, els externs estrets, amples, truncats al apex ones o menys encorcats, tos a l'esquena, alats al marge, els interns estrets, alats. Herbes perennes o anuals, de fulles alternes, dentades.

Especie, officinalis. Eix de 24 dm. angulosa i difus, fulles pubescent, glandulós, fulles inferiors espaiades senceres atenuades en pecíol. bràcties lanceolades acuminades, escabroses a l'esquena, ligules llarges, 1-2 cm. de color groc ataronjat, aquenis tots encorcats en forma de barqueta, espinosos a l'esquena, els externs ones grans, tenint una cresta a la part interior. Cultiva i subspontània a Montserrat.

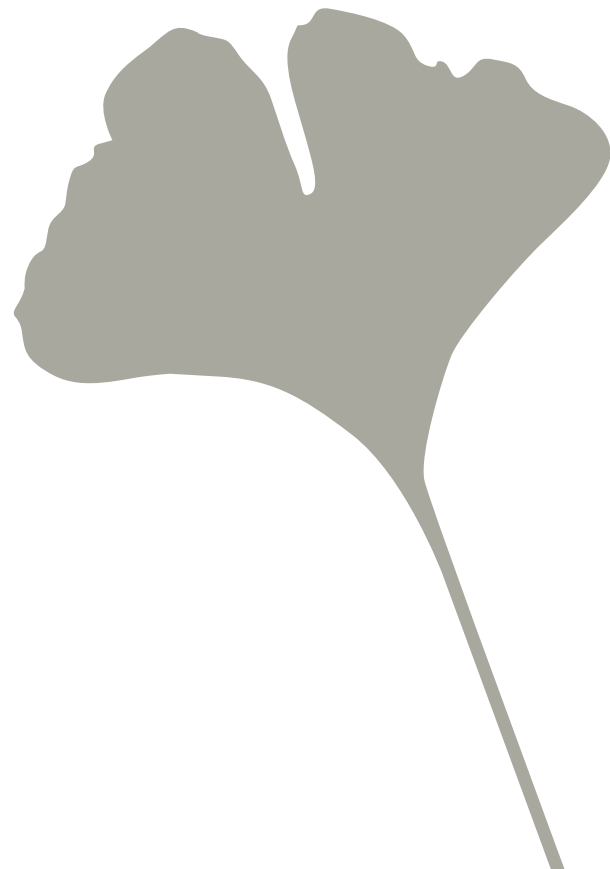
**Escola Municipal d'Aprenents jardineros
HERBARI**

Gènere *Calendula*
Especie *officinalis*
Sinònim
Familia *Compositae*

03

L'escola de jardineria

L'aprenentatge de la professió

Full de l'herbari fet per Josep Batlle com a alumne de l'Escola
Municipal d'Aprenents Jardiniers. *Calendula officinalis*

Pocs anys abans de néixer Josep Batlle, Barcelona estava en plena ebullició urbanística. Quan Francesc Cambó va contractar Jean Claude Nicolas Forestier per donar vida als jardins de Montjuïc²⁹, en realitat plantava la llavor no pas d'un espai sinó de l'esdevenir de tota una disciplina al nostre país. Forestier, conservador dels Passaigs i Parcs de París (1887-1927), va fer entendre a l'Ajuntament de Barcelona que, per tenir uns jardins de la categoria que es mereixia la ciutat, necessitava en primer lloc un servei de parcs i també una escola d'aprenents de l'ofici.

Rere la seva figura, s'amagava quelcom molt més important que la fesomia d'uns jardins o un argot propi amb tints francesos. S'amagava una arquitectura del paisatge que entén que la planta és un ésser viu i, per tant, en moviment, i que assumeix, en conseqüència, que els seus dibuixos d'espais i volums quedarien a les mans d'un bon jardiner que sabés guiar aquest moviment.

"Tenim bons generals... però falten soldats", va deixar escrit Nicolau Maria Rubió i Tudurí, l'home que havia de dur a la realitat els dissenys de Forestier a Barcelona. Bevedor d'aquesta influència, Rubió va comprendre que sense soldats de l'ofici no hi hauria cap jardí que perdurés³⁰.

No va ser fins al 3 de març de 1933, per iniciativa de Nicolau Maria Rubió i Tudurí, en aquell moment cap del Servei de Parcs i Jardins, que l'Ajun-

29. La relació de Forestier amb Barcelona va iniciar-se el 1915 arran dels treballs d'urbanització de la muntanya de Montjuïc amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona. Recomanat per Josep M. Sert, va ser contractat per Francesc Cambó per treballar a Montjuïc, on seria ajudat per un jove arquitecte, Nicolau Maria Rubió i Tudurí, qui sempre el va reconèixer com el seu mestre. L'obra de Forestier a Barcelona va ser principalment obra pública, si bé també va realitzar diversos projectes per a la burgesia de la ciutat.

30. Nicolau Rubió i Tudurí ja va exposar el 1929 la idea de crear una escola de formació de jardiniers en els tres articles publicats amb el títol "Els nostres jardins" a la *Revista Mirador*, Barcelona, núm. 45, desembre de 1929.

tament de Barcelona va acordar la creació d'una Escola Municipal d'Aprenents Jardiniers. La proposta es relacionava amb les campanyes

Els jardineros encarregats dels enjardinaments de l'Exposició de 1929 (agost de 1917). Uns anys més tard alguns d'ells van ser professors de l'Escola de Jardineria. D'esquerra a dreta: J. Benabarre, P. March, M. Veà (electricista), M. Aldrufeu, Veà, Martínez i G. Gimeno.

que volien obrir la ciutat al turisme i que feien necessari, no només la restauració dels monuments històrics, sinó també “ornamentar sus avenidas,

plazas y jardines, con las espléndidas y sugerentes decoraciones florales”. Com escrivia el mateix Rubió a la revista *Jardineria i Horticultura*, l'Escola es

creava “*per tal d’assegurar la formació d’un estol de bons obrers jardiniers que sigui una ferma garantia de la bona conservació dels jardins de la nostra ciutat*”³¹.

El primer curs es va iniciar l’1 de setembre en una petita dependència del Parc de Montjuïc, a l’avinguda Santiago Rusiñol, actual Francesc Ferrer i Guàrdia. Rubió i Tudurí, com a cap del Servei de Parcs, n’era el director i n’eren professors Miquel Aldrufeu Gurgui, que ensenyava la nomenclatura de les plantes i les tècniques jardineres, Gabriel Sistachs Santacana que era el professor de Dibuix, i Josep Rovira Mans, professor de Botànica. Les pràctiques les impartien els jardiniers Benabarre i Miquel Comas.

Miquel Aldrufeu Gurgui (1889-1948) era fill de Joaquim Aldrufeu, un dels jardiniers més importants de Catalunya de la segona meitat del segle XIX. Va viatjar a diversos països europeus on es va formar en les tècniques més modernes de la professió. Des de 1917 va ser el jardiner en cap de les obres de Montjuïc, encarregat dels treballs per a la fallida Exposició d’Indústries Elèctriques, reconvertida després en l’Exposició Internacional de 1929. Va estar molt vinculat als concursos i exposicions de plantes i flors de l’època: va actuar, per exemple, com a secretari del jurat en les diferents edicions del Concurs Internacional de Roses de Pedralbes dels anys 1930. De la resta de professors d’aquella primera etapa, es disposa de molt poca informació. Només sabem que Gabriel Sistachs Santacana era empleat a Parcs i Jardins en els anys 50 i que Josep Rovira impartia algunes conferències als Amics dels Jardins, però se’n perd la pista a l’inici de la guerra.

Nicolau Maria Rubió i Tudurí, fundador de l’Escola Municipal d’Aprents Jardiniers.

Els estudis de l’Escola estaven adreçats a nois de 14 a 16 anys (el 1934 es va ampliar l’edat d’accés), duraven quatre cursos i permetien accedir al títol d’Ajudant Jardiner. Les classes tenien lloc de dilluns a dissabte, de 8 a 12; de 13 a 18 i de 19 a 21 h. En total, hi havia 55 hores setmanals de classe a l’estiu i 48 a l’hivern.

En el primer curs, considerat preparatori, els alumnes realitzaven diàriament Pràctiques de Viure i estudiaven unes primeres nocions de Botànica i Nomenclatura. A segon curs, es feien pràctiques diàries de Jardineria i Arboricultura i, un cop a la setmana, es feia una sessió de reflexió sobre aquestes pràctiques; i també s’impartia la matèria de Botànica, que consistia en herboritzar i classificar les principals plantes d’ús ornamental. A tercer, el pla d’estudis incloïa: pràctiques diàries de

31. *Jardineria i Horticultura*, Barcelona, núm. 5, juliol de 1933, p. 108

Producció de planta, Floricultura, Fitotècnia, Dibuix topogràfic i Replanteig de terrenys. Finalment, al darrer curs, les assignatures més importants eren les pràctiques superiors de Jardineria i el Dibuix de jardins, en el qual es treballaven uns rudiments de construcció. Tot plegat s'acompanyava d'unes nocions d'Art Floral i ornaments i de l'estudi obligatori del francès.

Per completar la formació i de forma paral·lela al pla d'estudis del centre, l'aprenent havia de cursar en alguna escola municipal d'Arts i Oficis les següents assignatures: Aritmètica i Geometria, Cultura general i llenguatge i Dibuix general.

Amb dos o més anys d'experiència, els Ajudants Jardiners accedien a la categoria d'Oficial i, posteriorment, a la Mestria, màxima categoria professional del sector.

Per a facilitar l'estudi a alumnes desfavorits, l'Ajuntament preveia l'adjudicació de beques per quatre alumnes.

En aquesta primera etapa, des de 1933 fins a l'esclat de la Guerra Civil, es van matricular nou alumnes³². De tots ells, sis van ser contractats pel Servei de Parcs i Jardins de la ciutat, dos d'ells destinats com a professors a l'escola (J. Pañella i J. Majó) i tres van desenvolupar la seva activitat professional en el sector privat, dos d'ells en empreses pròpies (J. Batlle i M. Rigola).

El període s'ha de considerar atípic ja que va durar només tres cursos, quan el pla d'estudis en preveia quatre. El juliol de 1936 es paralitzaren les classes i alguns dels alumnes més grans van ser mobilitzats cap al front.

Aquesta primera fornada de l'Escola va veure estroncats els estudis per l'esclat de la guerra i no va acabar la seva formació. No obstant això, malgrat les circumstàncies històriques, el nivell d'aprenentatge assolit va ser molt alt i global en les diferents especialitats del sector, l'horticultura, el disseny, construcció i manteniment de jardins, l'ornamentació i l'art floral.

Josep Batlle va ser dels pocs pioners de l'Escola de Jardineria de Barcelona que va conrear professionalment totes les especialitats i un dels que van fer possible gràcies al seu lideratge la reactivació del sector, la consolidació de la professió i la seva expansió per tot el país. Sempre va mostrar-se orgullós del seu pas per l'escola i hi va estar sempre vinculat ajudant a formar nous alumnes acollint-los a la seva empresa per fer-hi pràctiques. L'any 1984, amb motiu del cinquantenari, se li va concedir el títol de mestre honorari, junt amb tots els seus companys de promoció. ❁

Acte de celebració del cinquantenari de l'Escola de Jardineria celebrat als jardins de Joan Maragall del Palauet Albèniz. A la imatge, darrere, Joan Pañella i José Carrillo de Albornoz.

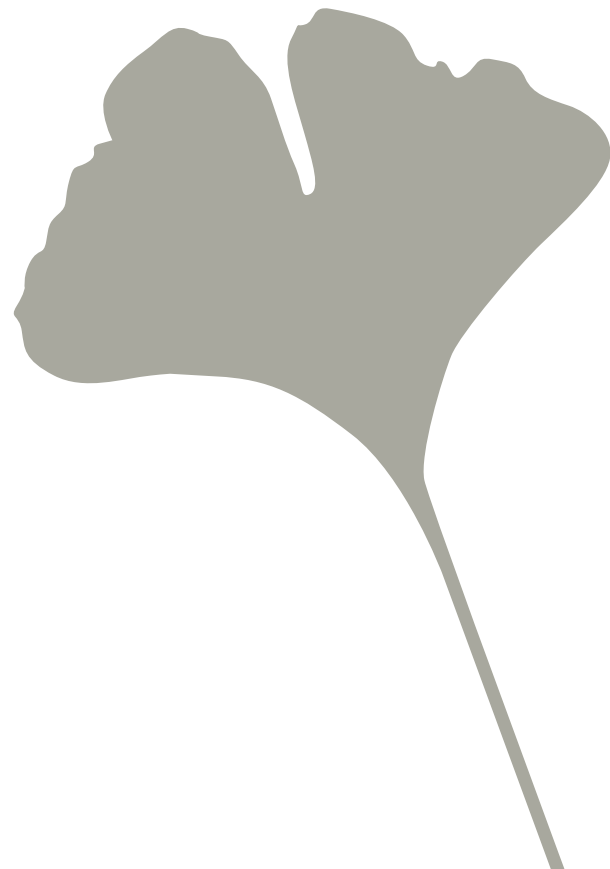
32. Per ordre alfabètic: Agustí Adell Arnau, Josep Batlle Gras, Miquel Bellera Nogués, Teodor Lleida Arsach, Josep Majó Riu, Joan Pañella Bonastre, Miquel Rigola Vilajoan, Josep Sabater Faidella, Antoni Solan Cristina.

04

Josep Batlle, horticultor

Els vivers i la producció de la matèria viva

El viver de Josep Batlle a Premià de Mar als anys 50.

El 8 de juny de 1929 feia cinc mesos que havia mort Enric Batlle Fabregat, i Maria Gras Santacana, segurament aconsellada pels parents més pròxims, anava traspassant els negocis que Enric havia obert a Barcelona: la botiga del carrer Bruc, en la qual despaxava la seva filla Enriqueta; l'elegant floristeria del Passeig de Gràcia que estava sumptuosament decorada amb un terra de marbre verd i una gran cornucòpia³³ i el petit viver d'aprovisionament que sembla que tenia en el carrer d'Aragó, davant del passatge de Méndez Vigo. Aquell dia de juny, davant de notari, Maria Gras va atorgar poders a tres procuradors de Barcelona i un de Madrid, per a que actuessin en nom seu en tot allò que calgués.

La vídua Batlle va deixar també el pis familiar –ubicat a sobre de la botiga del Passeig de Gràcia– per marxar a viure, amb els seus dos altres fills, a casa d'Enriqueta, casada al juliol de 1929 amb Josep Casasús. Així doncs, Maria es va despendre de tots els negocis llevat de les terres de Premià de Mar, on ella i el seu marit havien treballat dur per endegar les plantacions florals i on se sentia fortament lligada. Aquest vincle la va fer anar any rere any a Premià de Mar la setmana de Tots Sants. A la vila no hi havia cap floristeria i Maria posava una parada de flors davant de l'Ajuntament, per proveir de crisantems les famílies que volien honorar els seus difunts en aquella data assenyalada. Les terres de conreu les va arrendar, de primer a un llogater mal pagador i després a un altre pagès que va convertir els camps de flors en camps de patates i els va treballar fins que Josep va recupear les terres el 1945.

33. Les cornucòpies o banyes de l'abundància eren símbol d'abundància i prosperitat. A la mitologia grega Amaltea (per a alguns una dida, per a altres una cabra) va alletar Zeus amb una banya plena de llet.

La casa d'Enric Batlle a Premià de Mar als anys 20.

L'activitat d'horticultura de Josep Batlle va ser una constant des dels seus inicis empresarials. En constituir-se la societat Ferrer y Batlle, el 2 de gener de 1952, cadascun dels socis va aportar els seus negocis a l'empresa. Josep Batlle ho feu amb l'establiment d'horticultura ubicat a la carretera de Sant Genís de Vilassar, a Premià de Mar, que va ser valorat en 75.000 ptes. Emili Ferrer hi contribuïa aportant el comerç de floristeria del passeig del General Mola, taxat en 200.000 pessetes, una furgoneta valorada en 35.000, i un lot de kènties que van fixar en 15.000 pessetes d'aportació. L'anàlisi d'aquestes taxacions ens permet veure que a meitats del segle XX, un negoci d'horticultura era molt poc valorat, mentre que sí que ho eren les plantacions (les kènties), considerades, doncs, com actius biològics, un concepte integrat dins les normes internacionals de comptabilitat que té en compte el valor d'éssers vius –animals i plantes– i el seu increment de valor a mesura que passen els anys. Sorpren també que una furgoneta costés quasi la meitat que tot el negoci d'horticultura de Premià aportat per Josep Batlle. Era una Chevrolet, marca de prestigi que sembla que tenia fidelitzats els jardiniers de la família Batlle.

Emili Ferrer va aportar també a la societat uns altres viviers, al carrer Espronceda 228, i sembla que hi va haver una certa especialització per a cadascun dels viviers de l'empresa. A Espronceda s'estocaven arbres i coníferes alhora que es produïen moltes altres plantes com arbusts, bulbs o flor de temporada, mentre que a Premià, gràcies a l'orientació a sud i les bones temperatures, es podien fer créixer plantes de clima més càlid com les buguenvílies, els ficus, els gessamins i les gardènies.

L'únic problema era l'escassetat d'aigua, que es va solucionar amb l'excavació d'un pou.

Anyada nevosa, anyada abundosa

Quan Enric Batlle Fabregat va triar el Maresme per fer-hi flors, ho va fer, de ben segur, per la bondat del clima de la zona. Segons Manel Torrents, que va ser alcalde de Premià de Mar i president del Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya, els clavells es fan en el lloc dels turistes, o el que és el mateix, els turistes i estiuejants envegen el clima que és bo per al clavell.

A Premià de Mar la temperatura baixa de 0°C en comptades ocasions gràcies a la protecció de la vall de Sant Mateu, i quan això passa, els que viuen de l'agricultura ho recorden bé, com la família Batlle Durany, que té fixats en el record tres grans episodis meteorològics: la nevada del 29,

Emili Ferrer davant de la botiga del Passeig de Sant Joan, amb el vehicle que va aportar a la societat Ferrer y Batlle creada l'any 1952.

Collita de clavells. Amb barret de copa, Enric Battle Fabregat.

que es va endur a Enric Batlle Fabregat; la glaçada del 56, que va afectar unes plantacions de *Howea forsteriana* (la kènтия) fetes l'any 1951 en uns umbracles especials per a l'ocasió, i que com explica Enric Batlle en el pròleg, havien de ser la dot de la seva germana Assumpció; i la gelada de 1985.

La vigília de Reis del 1985 va començar a nevar a les nou del matí de manera generalitzada a Catalunya i durant 13 dies, tota la costa central va estar per sota dels zero graus. Això va comportar una greu afectació als cultius i plantacions de la zona. A Barcelona, per exemple, es va perdre una bona part de la col·lecció de cactus dels jardins de Costa i Llobera que havien estat inaugurats a principi dels anys 70 i que per primer cop patien una glaçada, que els meteoròlegs seriaven en períodes de retorn de 30 anys, això abans del canvi climàtic. Com a tots els horticultors del Maresme, la gelada de 1985 va afectar la producció del viver de Josep Batlle, però sortosament per a ell, es va complir la dita d'any de neu, any de Déu. Oriol Batlle Durany, que aleshores ja treballava al viver amb el seu pare, recorda que va ser un molt bon any en vendes. Les plantes van quedar afectades en la seva part aèria, però el que van perdre en estètica ho van guanyar en descomptes en els preus, i el viver va liquidar quasi tota la producció. A més a més, com que hi havia poca planta de qualitat al mercat proper i molta demanda, van cercar en els seus proveïdors de la resta d'Espanya, geranis i altres plantes de temporada, per vendre-les al seu establiment. Tot plegat els va permetre tancar bé l'any.

La producció vegetal de Josep Batlle

Quan Josep Batlle va reprendre l'activitat viverística a Premià de Mar, la seva idea era cultivar ro-

sers. Malauradament, ni la terra ni la qualitat de l'aigua eren les millors per aquest tipus de plantes, de manera que ben aviat va abandonar les roses i va començar a produir espècies vegetals destinades a l'ornamentació d'interiors i per a jardins. La propietat no tenia aleshores cap altra instal·lació que la casa familiar construïda per Enric Batlle Fabregat, però ben aviat, cap als anys 50, Josep Batlle hi va fer construir dos hivernacles que tenien la particularitat d'estar semi enterrats, per aconseguir una temperatura estable i càlida. S'accedia a l'interior baixant uns esglaons i allà hi havia les platabandes on es feien les sembres, i on empleades del viver repicaven les plàntules i esqueixos de moltes i diverses espècies de plantes. Josep Batlle preferia que aquestes feines les fessin dones, perquè solen tenir els dits petits. En aquests hivernacles, a part de la multiplicació de plantes de flor com begònies o geranis, es produïen plantes d'interior molt variades i poc habituals en el país, com ara bromèlies, *Platyserium bifurcatum*, *Anthurium andraeanum*, i també diverses varietats de *Sansevieria*, de la qual va ser tot un especialista, reproduint les varietats *S. trifasciata* 'Flandria', *S. trifasciata* 'Laurentii' i *Sansevieria trifasciata* 'Hahnii'.

També des del primer moment va produir planta petita d'exterior: gardènies, aràlies, cubanes, falgueres, baladres, a més a més de plantes anuals com petúnies o alegries de la casa.

Amb els anys, l'establiment d'horticultura va créixer al ritme que ho feia la producció. Cap a finals dels anys 50, Josep Batlle va llogar una finca a Vilassar de Dalt, a Can Maians, on va produir iuques, *Trachycarpus fortunei* i també ficus portats de Canàries que feia servir de planta mare per fer esqueixos i que es reproduïen, després, en els hiver-

nacles del viver central. També a Llinars del Vallès va llogar un camp per cultivar-hi xiprers, molt utilitzats aleshores per fer les tanques dels jardins. A finals de la dècada dels 60, Josep Batlle va comprar dos camps de vinyes i garrofers que es trobaven a tocar del viver central i en els quals hi va instal·lar dos hivernacles més. El primer el va fer el

Platabandes i hivernacles del viver de Premià de Mar als anys 60.

Treballadors de l'empresa de jardineria i horticultura Batlle. Principis dels anys 70. D'esquerra a dreta, dempeus: Pedro Santana, Angel González, Justo Rubia, Joan Duatis, Miquel Volart, Josep Batlle, Oriol i Enric Batlle i Manuel Martínez; a baix: Emilio Ruiz, Antonio Rodríguez, Cristóbal Solano, Fina Nicolas, Timoteo Olmedo, Manuel Carrasco i Juan Solano.

manya del poble; el segon, uns especialistes de Madrid. En el primer hivernacle, Batlle hi va fer diverses espècies de *Philodendron* i de *Ficus*, *Monstera deliciosa* i també la *Sansevieria trifasciata* 'Hahnii', de port nan. Aquesta darrera la col·locava en unes lleixes estretes que havia fet construir a la part superior de l'hivernacle, on hi havia humitat i calor concentrada. Una vegada a l'any, les baixaven, retiraven els fillols i tornaven a enfilar la planta mare a les prestatgeries. El segon hivernacle va incorporar una millora tecnològica important: l'obertura automàtica de finestres. Al desembre de 1976, Josep Batlle va comprar un tercer terreny,

Umbracle de cultiu de kènties.

Josep Batlle a les platabandes de cultiu de plantes de temporada.

Cultiu d'alegries de la casa als hivernacles de Premià de Mar. A les lleixes de dalt, esqueixos de *Sansevieria*.

que completava el viver i duplicava la superfície inicial. A més a més de les instal·lacions esmentades, l'establiment disposava de diversos umbraclers i espais de magatzem.

Finalment, l'any 1982, una nova finca anomenada la Suïssa i ubicada a Premià de Dalt s'incorporava al patrimoni viverístic dels Batlle. Allà hi va instal·lar un nou hivernacle equipat amb les darreres novetats del moment, com van ser les taules corredores, que permetien distribuir l'espai i les plantacions en funció de les necessitats. En aquest

hi feien, de juliol a desembre, les ponsèties que es venien per Nadal, i la resta de l'any hi produïen hortènsies, geranis i cineràries.

Una producció ajustada a les tendències del moment

Estar al dia de les innovacions i les tendències era una prioritat per a Josep Batlle i pel que fa a l'horticultura, la influència li venia principalment de França, per la proximitat i pel coneixement de l'idioma. Durant molts anys va estar subscript a les

revistes professionals *Pepinieristes, horticulteurs, maraîchers*, i a la *Revue horticole*, on es publicaven els avenços en tècniques, en instal·lacions i en producció de plantes ornamentals.

Altres llibres que van formar part de la seva biblioteca van ser *La protection des plantes horticoles contre leurs ennemis* o *Les cent et un trucs d'un jardinier*, publicacions que recollien les darreres tècniques i que ell contrastava i completava amb altres manuals clàssics com l'enciclopèdia francesa per excel·lència *Le bon jardinier* o els tractats antics *Le nouveau jardinier*, escrit per diversos autors el 1882, la *Novísima guía del hortelano, jardinero y arborista*, de Ballino Cortés, editat el 1885, el *Tratado de jardinería y floricultura* d'Aragó, una edició de 1877 i *L'art de greffer* de Charles Baltet de 1869. De tots aquests en tenia les edicions originals i molt probablement procedien de la biblioteca del seu pare.

Segurament va ser a través de la *Revue horticole* que Josep Batlle va tenir notícia de l'existència de la casa Gaboriau de Biarritz, un dels millors especialistes en la producció de llavors de planta de temporada i que es va convertir en el seu proveïdor habitual. Cada any, puntualment, agafava el tren fins a Irun, sol o acompanyat de la família, per comprar les llavors de les darreres novetats. En una caixa de sabates portava sements per fer 80.000 begònies i 60.000 petúnies.

L'obsessió de qualsevol horticultor és produir espècies que no siguin fàcils de trobar en altres vivs o que tinguin un bon marge comercial. Una manera de millorar aquest marge era vendre ell mateix les plantes que produïa, ja fos a les parades dels mercats de la flor de Barcelona i de Vilassar, en el Garden Center Catalonia 1 o en el propi vi-

Horticultura Batlle va incorporar als anys 80 noves tècniques de reproducció com el cultiu *in vitro* i va instal·lar un laboratori que estava dirigit per M. Assumpció Batlle Durany.

ver. Josep Batlle mirava també de produir aquelles plantes que utilitzava habitualment en els jardins que feia, com per exemple xiprers, *Trachycarpus fortunei* o la gespa.

La manera tradicional de fer una gespa en un jardí és mitjançant la sembra directa, però ja en els anys 60 es va posar de moda la implantació a través de pans de gespa, coneguts com *tepes*, que facilitaven molt l'acabament visual dels jardins, eren fàcils d'instal·lar i estalviaven la compra de llavors, aleshores difícils d'importar. Els pans de gespa eren molt útils també per rematar les exposicions temporals de jardins. Explica Oriol Batlle que els primers en fer pans de gespa d'*Agrostis stolonifera* van ser els productors Mas de Llanereres, als quals ben aviat va seguir Josep Batlle. Per a la seva producció només calia disposar de camps de cultiu, aigua i maquinària especialitzada per a l'arrencament. Per a fer els *tepes* de gespa Josep Batlle va llogar primer uns camps a Vilassar de Dalt, molt a prop d'on avui hi ha la cooperativa Corma i des-

prés un altre camp entre Vilassar i Premià de Mar. Un agricultor veí, en veure la facilitat i la rendibilitat de la producció, es va convertir aviat en un subcontractat d'Horticultura Batlle. Ell semblava, regava i segava els seus camps i l'empresa de Batlle s'encarregava d'arrencar i comercialitzar els pans de gespa.

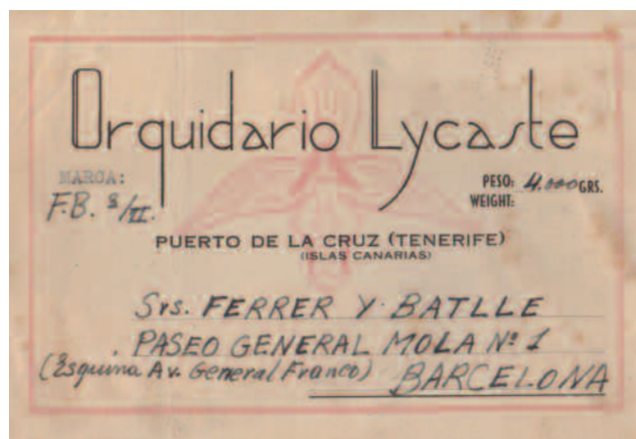
Dos grans èxits més en la carrera hortícola de Josep Batlle van ser una dracena de jardí de color vermell i la begònia Mariona. La primera obtenció va ser, tal vegada, conseqüència d'una virosi que va fer que les fulles d'una *Cordyline indivisa* (= *Dracaena indivisa*) que reproduïa en el seu viver, mutessin a color vermell. Durant molts anys, Horticultura Batlle va produir i vendre aquesta varietat, que es va convertir en marca de la casa. També era el detall que portava el matrimoni Batlle quan anaven a sopar a casa d'amics.

En la història de la begònia Mariona, introduïda en el pròleg d'aquesta publicació, s'hi trobaran reflectits una bona part dels jardiniers que viatgen arreu i que estant més pendents de les plantes que dels monuments, no poden evitar agafar un esqueix d'aquell vegetal que atrau la seva atenció, per mirar de reproduir-lo de tornada a casa. L'any 1996 el matrimoni Batlle va fer un viatge a Califòrnia, concretament a Monterrey. A la porta de l'hotel on s'allotjaven hi havia un test amb una begònia molt florífera, de color vermell, que va atraure l'atenció de Josep Batlle per la seva abundant floració i color intens. Cada cop que entrava o sortia de l'hotel, Batlle s'emportava al seu pas, uns brots de la planta els quals, convenientment embolicats amb paper de diari humit, van ser portats clandestinament a Premià de Mar, per ser reproduïts. Encara ara no se sap del cert quin és el nom científic d'aquesta varietat de

begònia, que Josep Batlle va batejar amb el nom de la seva primera néta.

Proveïdors i clients

L'agenda professional de Josep Batlle ha estat una important font documental per a reconstruir l'activitat viverística que va portar a terme durant la seva vida laboral. Gràcies a ella sabem quins eren els seus clients jardiniers i els seus proveïdors habituals, els quals hem relacionat en l'annex 1. Els tractes amb els companys jardiniers i floricultors eren constants i afectuosos. Quan col·legues de professió havien de menester algunes plantes que en aquell moment no tenien, enviaven un mosso a la botiga de Ferrer y Batlle amb una targeta de visita amb la nota del que necessitaven. Així, sabem que el 21 de maig de 1953, un noi enviat pel jardiner Miquel Rigola, excompany de l'Escola de Jardineria, va lliurar la targeta amb la següent anotació: *Amigo Batlle, entregue al portador 1 parkinsonia y 1 jazmín blanco. Su afectísimo, Rigola.*

La Casa Lycaste de Canàries va ser un dels proveïdors d'orquídies de l'empresa Ferrer y Batlle.

També el florista ubicat a l'avinguda del Generalísimo número 576, José Prats, va demanar, via targeta de visita, 3 *Gardenia fortunei* {sic} en cub. Que la comanda era autèntica ho certificava Emili Ferrer amb la seva signatura, i amb el següent aclariment: *que siguin fermes i les envies per reca-der el dilluns. Els ports els pagarà ell.*

Des dels vivers de Josep Batlle van sortir plantes destinades a altres vivers, botigues i jardiners d'arreu d'Espanya. Els camions de l'empresa van anar a Alacant, Alhama de Múrcia, Bilbao, Burgos, Castelló de la Plana, Ceuta, Eivissa, Elda, Elx, Gijón, Granada, Hernani, Lleó, Madrid –on hi tenia força clients–, a S'Avall, la finca dels March a Mallorca, Manacor, Múrcia, Orduña, Oriola, Palma de Mallorca, Pamplona, al Jardí Botànic de la Orotava del Puerto de la Cruz de Tenerife, a Sant Sebastià, a Saragossa, a Sevilla, Torremolinos, a Tuy, València, Vigo, Vitòria, Xerès de la Frontera, i Zamora.

Els clients catalans eren també molt nombrosos i es trobaven distribuïts per totes les comarques: l'Anoia, el Bages, el Baix Camp, el Baix Llobregat, el Barcelonès, la Cerdanya, la Garrotxa, l'Empordà alt i baix, el Gironès, el Maresme, Osona, el Penedès, la Selva, el Vallès Oriental i l'Occidental, i també a Barcelona. Durant molts anys, el centre de jardineria Kanda, propietat del seu col·lega Guillermo Narberhaus, va encarregar-li la producció de fúcsies que enviava a tots els seus clients i que a Horticultura Batlle repicaven en uns petits testos de terracota, que encara es conserven al viver familiar.

Fer d'horticultor va ser per Josep Batlle una prioritat i ho testimonia el seu viver de Premià de Mar, avui reconvertit en centre de jardineria, el qual es manté com a últim reducte de l'activitat agrícola

que hi va haver, en el passat, en aquesta localitat. Quan s'hi va instal·lar, l'adreça del viver era despo-
blat número 3. Avui la ciutat s'ha empassat els camps de Premià de Mar com també ho ha fet amb les terres agrícoles dels seus avantpassats, als entorns del carrer Septimània de Sant Gervasi a Barcelona. Oportunitats per requalificar els terrenys i convertir camps en edificis no n'hi van faltar, però Josep Batlle, l'últim jardiner, hi va renunciar sempre, explícitament. ❁

La casa de la família Batlle Durany, projectada per l'arquitecte Antoni Maria Riera Clavillé als anys 70. En primer terme uns exemplars de figues i margalló.

Vista aèria actual dels vivers de Premià de Mar amb la casa i el Centre de Jardineria d'Oriol Batlle.

Parque de Jardineria de AGUSTIN BATLLE (hijo)

*a mon
90 to ...
for ...*

to ... ich

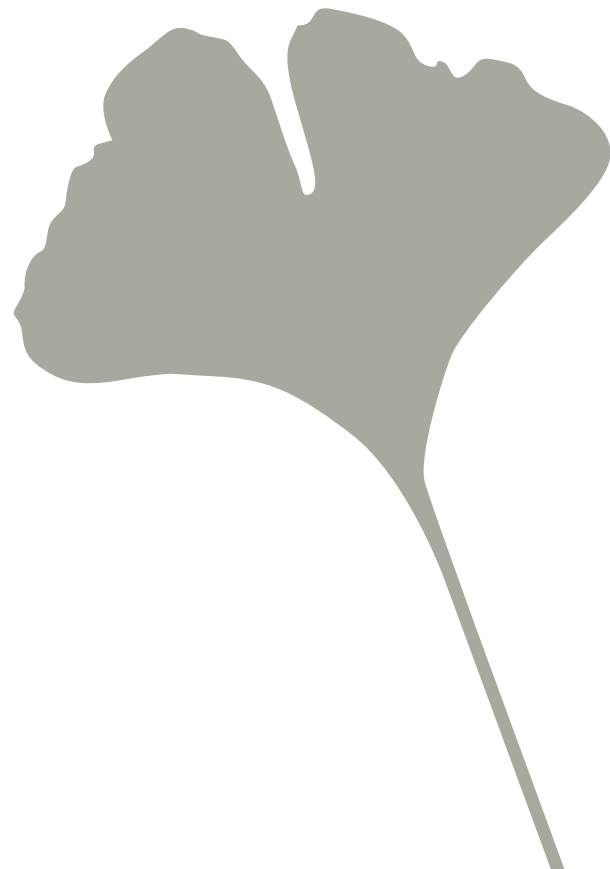
son after

*Agusti
E*

05

Els mercats de les flors

Compradors i venedors a les llotges del sector

Fotografia de composició floral d'Agustí Batlle Fabregat amb dedicatòria.
"A mon estimat germà Enrich amb afecte Agustí".

La Rambla de les Flors va tenir un paper essencial en el destí de la família Batlle Gras. Allà, Agustí Batlle Cuixart hi tenia, l'any 1897, la parada número 28, i a La Rambla anava cada dia, de bon matí, Enric Batlle Fabregat a proveir-se de flors per al seu negoci del carrer Major. Qui sap si no l'acompanyava el seu germà Agustí, que regentava un *Parque de Jardinería* també a Gràcia. Una bona relació fraternal d'admiració i estima unia els dos germans, a jutjar per l'afectuosa nota que Agustí va dedicar a Enric en una fotografia de la composició floral guanyadora del I Certamen Floral celebrat el novembre de 1914.

Imagem doncs tots dos germans, baixant diàriament a la Rambla de les Flors a comprar material per als seus *arreglos* florals. Prenent les paraules de Josep Batlle de la seva petita biografia vegetal *“en una ocasió el seu pare tenia un encàrrec de roses blanques per a un dia determinat i les va encarregar al seu florista habitual. Aquest, el dia convingut, les va vendre a un altre florista i el seu pare es va enfadar tant que aquell mateix dia va decidir canviar d'activitat i es va transformar en productor de flors, traslladant-se a Premià de Dalt”*.

Així doncs, Enric Batlle i Fabregat va esdevenir horticultor per una deslleialtat comercial.

Tornem a la Rambla. Des del segle XIX, de Canaletes al Portal de la Pau, la Rambla de Barcelona va ser el lloc on cada matinada, fes sol o plogués, es feien les transaccions i venda de flors i plantes entre els majoristes i els floristes de Barcelona. Un cop acabada aquesta activitat, alguns venedors continuaven al llarg del dia a la Rambla amb les parades de venda al detall, mentre que altres, un cop liquidat el *gènere* marxaven deixant les parades buides.

Endreçar el mercat al major de la Rambla de les Flors va ser, fins al 1964, un mal de cap per a la ciutat. Personatges influents de l'època, com l'advocat i escriptor Narcís Oller i el periodista Mañé i Flaquer polemitzaven en els diaris de 1889 sobre com s'havien de disposar les taules de les parades per fer compatible el mercat amb el passeig dels vianants. El 1931, el Patronat de la Rambla de les Flors proposava traslladar el mercat dels majoristes al pati del que havia estat l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, ja que reunia més bones condicions i evitava la brutícia que quedava a la Rambla després del mercat matiner. Una altra proposta va ser concentrar l'activitat a la Rambla de Santa Mònica, amb més amplada i menys concorreguda que la Rambla de les Flors.

L'obsessió del Patronat de la Rambla de les Flors era cercar la millor solució per als paradistes que es passaven tot el dia a la intempèrie i veien com la pluja o el sol feien malbé el seu producte i la seva salut. També es buscava evitar la decadència del mercat, menys concorregut des de l'obertura de floristeries per tota la ciutat i la venda de flors als mercats municipals. L'any 1933, vuit parades de les 30 existents estaven sense arrendar, tot i els preus irrisoris que es pagaven de lloguer.

En un intent de valoritzar el mercat de les Flors, el Patronat de la Rambla va convocar un concurs de disseny de les parades, ja que fins aquell moment eren, senzillament, unes estructures de ferro fixes. Els projectes es van presentar en el soterrani de la plaça Catalunya, però resoldre la situació no era fàcil ja que calia aconseguir que les parades mantinguessin visibilitat, sense perdre el tipisme i desmillorar estèticament la Rambla.

Atès que el resultat del concurs no va ser satisfac-

tori, el patronat de la Rambla va encarregar, el 1933, un projecte de guingueta al Foment de les Arts Decoratives i al G.A.T.C.P.A.C. I encara que el jurat –entre els quals hi havia Ramon Puig i Gairal, Nicolau M. Rubió i Tudurí o Agustí Duran i Sampere– es va decantar pel projecte del FAD, la proposta no es va arribar a executar en considerar-se que l'impacte visual de les parades canviava la fessomia del passeig.

Uns anys més tard, al 1935, el Patronat convocava un nou concurs perquè arquitectes, artistes decoradors, entitats artístiques o empreses presentessin propostes de tendals i para-sols per protegir del sol, la pluja i el vent els floristes de la Rambla. Tanmateix, no va ser fins a l'agost de 1961 que l'Ajuntament aprovà finalment un model per a les 20 parades de flors de la Rambla i es decidí traslladar el mercat al major a un nou edifici municipal: el Palau d'Agricultura de l'Exposició Internacional de 1929.

De la Rambla a Montjuïc

A França el patró dels jardiniers és Sant Fiacre, a Itàlia ho és Santa Dorotea i a Barcelona el Servei de Parcs i Jardins, amb permís de l'Alcalde, va instal·lar el 1961 el dia de Sant Isidre com la Festa Major dels jardiniers barcelonins.

I ho va celebrar amb la col·locació de la primera pedra del futur Mercat Municipal de les Flors en el solar del Palau d'Agricultura de l'Exposició de 1929 de Montjuïc. No hi va faltar la benedicció feta des d'un altar portàtil ni els parlaments de les autoritats municipals. Ni tampoc el d'Andreu Batlle Estadella el qual, en nom dels horticultors, va agrair la instal·lació a l'Ajuntament i es va comprometre a situar-lo al nivell dels mercats de les flors de l'estranger.

El nou mercat de les flors de Montjuïc estava destinat exclusivament als detallistes en unes modernes instal·lacions que comptaven amb sales d'exposició i conferències, magatzem per a les flors i també un bar-restaurant. Era el primer mercat d'aquestes característiques que hi havia a l'estat espanyol.

Formaven el mercat 203 parades, 146 de les quals eren de flor i la resta destinades a la venda d'accessoris i branques verdes. Tot plegat, 4.500 m² repartits en tres plantes. El mercat es va inaugurar, com no podia ser d'una altra manera, el dia de Sant Isidre de 1964.

L'adjudicació de les parades respectava escrupolosament els drets adquirits dels comerciants que havien operat a la Rambla, uns 80 aproximadament, i la resta van accedir-hi mitjançant subhasta pública. A Josep Batlle li va correspondre la parada número 4 de la planta semi soterrani.

Per atendre la parada del mercat de les flors, Josep Batlle comptava amb un dels empleats que tenia treballant al viver de Premià de Mar, el qual també l'ajudava dibuixant els plànols dels projectes de jardins. Segurament més dotat pel llapis que per al comerç, les vendes dels primers dies no van ser com s'esperava, de manera que ben aviat va ser substituït per Carme Durany que, tot i que acompanyava a Josep en les visites i viatges professionals, no havia participat encara activament en els negocis familiars. La seva energia i vitalitat encara és recordada per les persones que freqüentaven el mercat. Poc després, Josep Batlle va comprar una altra parada, a la planta superior.

Tal vegada va ser el seu tarannà conciliador el que va portar Josep Batlle a la Presidència de l'Associació de venedors del mercat Municipal de les Flors el

1982, en uns anys complicats perquè les instal·lacions havien esdevingut petites i obsoletes i perquè el sector de productors del Maresme promovien una altra llotja més moderna i equipada, el Mercat de Flor i Planta Ornamental de Vilassar de Mar. El mercat municipal de les Flors del Palau d'Agricultura de Montjuïc va ser traslladat el 1984 al complex del mercat central de Barcelona, Mercabarna, on les flors compartirien instal·lacions amb altres productes peribles. La família Batlle hi va arribar a tenir tres parades, i també a Mercabarna-Flor, les instal·lacions que Mercabarna va obrir a Sant Boi de Llobregat el 2008, com a conseqüència de l'incendi que la vigília de Sant Jordi del 2001 va cremar la nau destinada a la venda de flors.

El Mercat de Flor i Planta Ornamental de Vilassar de Mar, un mercat en dos temps

“El dia que es va inaugurar el Mercat eren mil dues-centes persones sopant. Van venir el president Pujol, la seva dona Marta Ferrusola, diversos consellers... El popular pastisser de la Rambla, l'Escrivà, era l'encarregat de fer la rebosteria i el pastís. Ell mateix ens va proposar de fer entrar un gran pastís amb un carro tirat per quatre cavalls blancs i que fos tallat simbòlicament. El vaig advertir que els cavalls anessin protegits amb goma a les ferradures perquè no rellisquessin. Només entrar un cavall va caure, es va alçar i va tornar a caure. Així, fins a tres vegades. L'animal no s'aixecava de terra: estava espantat. En Pujol va demanar a un secretari, el Sr. Peix, que anés a veure què li passava a l'animal. Finalment el cavall es va posar dret i es va resoldre la situació. Quan el Sr. Peix va tornar a la taula de nou, en Pujol va dir: “no havia vist mai un peix aixecar un cavall.”³⁴

Carme Durany a Holanda l'any 1956, en uns camps de cultiu de tulipes.

Aquesta anècdota, recordada per Josep Torrents i Morales, que va ser president del Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya de 1985 a 1989, descriu molt bé el que probablement va ser el punt més àlgid del sector de l'horticultura ornamental a Catalunya, i en especial al Maresme. La creació d'aquest mercat es venia gestant des d'uns anys abans i té unes arrels polítiques, amb el traspàs de competències en matèria d'agricultura, ramaderia i pesca del govern central a la Generalitat de Catalunya, el 1981. La Conselleria va proposar al Parlament l'adquisició d'uns terrenys per a fer-hi un mercat de flor i plantes ornamentals i

34. *El Mercat pas a pas. 1983-2008.* Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya. Setembre 2008. P. 20.

conjuntament amb el sector agrícola, es va decidir que l'emplaçament seria a Vilassar de Mar. També es va acordar que, sota la forma de Societat Agrícola de Transformació, seria el propi sector qui gestionés el complex.

Per al disseny del nou mercat es partia d'un model de gran èxit a l'estranger, el mercat de la flor d'Aalsmeer, una petita localitat d'Holanda construïda en una zona pantanosa i que, paradoxalment, ha esdevingut la capital mundial de les flors. Josep Batlle, com la majoria dels jardineros del país amb inquietuds de progrés, va visitar molts cops aquest mercat de les flors holandès. A Vilassar, a imatge d'Aalsmeer, es va fer una sala de subhasta informatitzada, un espai de venda directa i una sala de mostres. El 30 de setembre de 1983, amb més de 280 socis s'inaugurava el mercat provisional, amb una superfície de 5.000 m², mentre en el mateix terreny anava creixent el mercat definitiu.

En aquells temps els cultius del Maresme estaven majoritàriament destinats a la producció de flor tallada i un 90% d'aquesta era clavell, seguida de gladiols, assutzenes, tulipes i crisantems. També es feia planta ornamental, però encara era minoritària en extensió en el Maresme. Si bé una part important de la producció es venia a la resta d'Espanya i també s'enviava una part a l'estranger, els principals consumidors eren els floristes locals. Els espanyols es gastaven una mitjana de 500 pessetes anuals en planta ornamental, molt per sota del que consumien els ciutadans dels Països Baixos i Alemanya occidental (4.800 i 5.000 pessetes per habitant i any).

El 18 de març de 1988 s'inaugurava el mercat definitiu, al peu de la Nacional II, en el terme municipal de Vilassar de Mar, on la família Batlle hi va tenir tres

Carme Durany a la parada del Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya.

Les parades d'HortiBatlle del Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya en l'actualitat.

parades. El president de la Junta era, com hem vist, Josep Torrents i el vicepresident, Josep Batlle Gras, l'únic representant de la planta ornamental en aquella junta. Josep Batlle repetiria com a vocal, del 1989 al 1993, compartint seient amb Àngel Farina, el net de Beniamino Farina, amb qui el seu pare, Enric Batlle Fabregat, havia fet als anys 20 una de les primeres collites de clavells al Maresme.

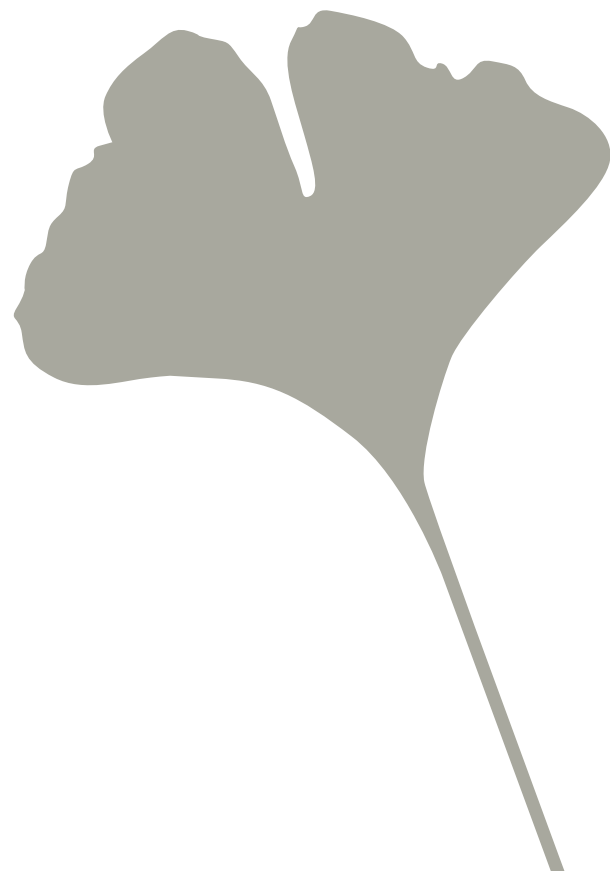
Anys més tard, del 2001 al 2003, ocuparia un lloc a la Junta del Mercat de Flor i Planta Ornamental el seu fill Oriol Batlle Durany. ❁

06

Josep batlle, florista

Art floral i societat a la Barcelona dels 50

L'aparador de la floristeria de l'empresa Ferrer y Batlle
al Passeig de Sant Joan amb Diagonal als anys 60.

Quan Josep Batlle es va incorporar a l'empresa d'Emili Ferrer, l'especialitat d'aquesta eren els ornaments florals, la confecció de rams i coronès i també el servei de lloguer de plantes decoratives per a actes i esdeveniments. L'empresa tenia la seu a l'altell de la floristeria que regentava Agustina Batlle Gras, al passeig del General Mola.

Val la pena aturar-se un moment sobre el paper que les floristeries han tingut al llarg de la història de la jardineria del nostre país, perquè la seva funció anava molt més enllà de la que tenen, en general, en l'actualitat. Hem vist com els avantpassats de Josep Batlle, avi, oncles i també el seu pare, tenien sempre un negoci obert de cara al públic, ja fos un establiment d'horticultura, un parc de jardineria o una adrogueria. A la Barcelona de la postguerra aquests locals eren les floristeries, les botigues de flors. La botiga era aquell indret que sempre romania obert i que generalment era atès per les dones de les famílies, perquè els homes s'ocupaven de fer altres feines més tècniques o més feixugues. A la botiga era on es prenién els encàrrecs, es recollien o lliuraven paquets i gènere i des d'on se sortia al matí i es tornava a la tarda, després d'anar a fer ornamentacions, jardins o a treballar als viviers. Els negocis, doncs, en aquell temps es portaven des de la botiga i eren, en certa manera, el punt neuràlgic de la família.

Les dues germanes de Josep Batlle van estar al capdavant de les floristeries de les seves respectives famílies: Enriqueta atenia la botiga del carrer Sepúlveda –mentre Josep Casasús s'ocupava dels viviers, de fer jardins i dels contactes amb el sector– i el mateix va succeir amb Agustina Batlle i Emili Ferrer. També Andreu Batlle Estadella, fill de l'oncle Andreu Batlle Fabregat, va regentar durant molts anys una botiga

Empleats de l'empresa Ferrer y Batlle als anys 50. Darrere, al centre, Emili Ferrer.

a la Diagonal, que era alhora camp base dels seus negocis. Prop d'allà, encara hi ha en l'actualitat dues floristeries propietat de renebots de Josep Batlle, la floristeria Zinnia, al front de la qual hi ha Pere Padrós –net d'Agustina Batlle Gras– i Noves Flors, dirigida per les filles d'Emili Casasús Batlle.

Treballs d'art floral i ornamentació

“En esta casa [Ferrer y Batlle] en adornos tuve buenos maestros, pues tanto el Sr Ferrer como el Sr Batlle son dos verdaderos oficiales en rapidez y buen gusto. Fueron muchos los que hicimos, ya que es uno de los mayores trabajos que se realizan en esta casa, principalmente en iglesias, sea para casamientos y fiestas parroquiales, escaleras de novios y alguna fiesta particular.”³⁵

Els alumnes de l'Escola de Jardineria, per passar d'Auxiliar jardiner a Oficial jardiner havien de fer dos anys d'aprenentatge en alguna empresa del sector i posteriorment un examen. José Elías Bo-

37. Elías Bonells, José “Trabajos realizados durante la permanencia en el establecimiento Ferrer y Batlle”. Document inèdit. Escola de Jardineria de Barcelona.

Interior de la botiga amb una mostra de l'art floral de Ferrer y Batlle.

nells va ser aprenent de l'empresa Ferrer y Batlle, durant els anys 1951 i 1952 i als arxius de l'Escola de Jardineria de Barcelona es conserva el relat d'aquells dos anys de treball a l'empresa. La formació de José Elías va continuar com a assistent de Joan Pañella a l'Escola de Jardineria fins que el 1956 va marxar a Sevilla cridat pel delegat de Parcs i Jardins, que volia un alumne de l'Escola de Jardineria de Barcelona per fer-se càrrec dels jardins municipals. José Elías Bonells va treballar 49 anys al Servei Municipal de Parcs i Jardins de Sevilla, on va ser el responsable màxim.

De les esglésies de Sant Just i Pastor...

“En las varias iglesias que adornábamos, eran por lo cierto, las más importantes por hacerse casi diariamente de tres a cuatro casamientos, la de San Severo y la de la Inmaculada Concepción. La mayoría de las iglesias se adornaban con unos taburetes de varias medidas, donde se exponían las macetas con palmeras pequeñas (Kentia sapida), detrás del altar las más altas y delante las pequeñas para que no hi-

cieran mal efecto. Los taburetes se tapaban con hojas de palmera o Asparagus officinalis [sic] o esparraguera de bosque, que es la que más se usa para adornos. Encima se hacían unos grandes ramos fijados en sus bases, aprovechando la esparraguera que tapaba el taburete, llenándolo de flor. En el Altar y bajo la imagen del Santo Patrón, se ponía un bonito centro de flores, todas conjuntadas de manera que no quede a montones. Los jarros que ya se encontraban en el Altar, se rellenaban con flores nuevas y en la baranda se ponía una guirnalda que se combinaba con flor según la forma del Altar. En los bancos de los invitados se ataba un ramo en cada punta, ofreciendo al entrar una buena impresión. Todo esto lo hacíamos en una hora o tres cuartos de hora, pues ya nos esperaban otros para adornar, teniendo que hacerse todos por la mañana. De todo el mayor éxito es la elección de la flor, toda blanca naturalmente, en la que se busca la mejor para los sitios en que es más vista y en otro lugar puede mezclarse con la del día anterior, sin que cause malos efectos. Las flores que más se usan

Ornamentació de Ferrer y Batlle del claustre de l'església de la Immaculada Concepció a Barcelona.

Composició floral exposada a la botiga del Passeig de Sant Joan.

para el adorno son el clavel, lirio, gladiolo, dalia, rosas, crisantemo, etc... éstas como principales y como secundarias [sic] están la dalia pompón, Gyphsofila camamilla, crisantemos pequeños etc, ejemplares que florecen todas blancas³⁶.”

Tenim un bon exemple dels treballs que descriu José Elías en les fotografies del casament a l'Església de la Concepció de Josep Batlle i Carme Durany, al setembre de 1949.

... al Palau de la Diputació Provincial de Barcelona.

“Para las fiestas, la más destacada fue la de la Diputación Provincial de Barcelona, en la que esta casa sirve todo tipo de flores, cada semana se arreglaba la capilla de San Jorge, cambiando las flores de los jarros, pero en las fiestas del Congreso Eucarístico se acrecentó el trabajo, arreglando todas las salas a base de guirnaldas y algún ramo de flores en las columnas. En una de las salas estaba montado un es-

cenario para celebrar un auto sacramental. En este salón abundó la flor y se pusieron mucha cantidad de gardenias. En la Diputación se trabajaba mucho, pues se hacían muchas fiestas y cenas, en las que se adornaban las mesas. Especialmente por San Jorge en la que se sirven ramos de flores a todos los concejales de la Diputación por ser el Patrón de ésta, y se reúnen en una cena de honor, adornando las mesas con centros de flores, rosas en este tiempo, y formando conjunto con éstas, unas hojitas de Asparagus plumosus que sirven de fondo a las rosas pequeñas de Perle d'Or o Duquesa de Peñaranda, etc, y que resaltan mucho con el blanco de los lienzos que cubren las mesas. Pusimos además un gran escudo del Congreso Eucarístico montado en flores, con los colores de éste, junto a una pared que anteriormente se había engalanado y que fue la admiración de los muchos extranjeros que visitaban la Excma. Diputación en aquellas fechas³⁷.”

A l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona es conserva la documentació del departament de cerimonial i majordomia de la Institució, el que permet conèixer tots els actes que s'organitzaven, els convidats que hi assistien, el protocol que se seguia en cada esdeveniment, etc. Ha permès també esbrinar els aspectes més interns i domèstics de la organització d'aquests actes, com ara la distribució dels xofers i grums que cobrien els serveis i els seus horaris, però sobretot, aporta informació important sobre els subministradors habituals, és a dir, les empreses que treballaven per a la Diputació: la impremta que feia els targetons, l'empresa que servia els àpats, la sastreria que confeccionava els uniformes del servei, la fàbrica de trofeus i me-

36. ídem.

37. Elías Bonells, José “Trabajos realizados durante la permanencia en el establecimiento Ferrer y Batlle”. Document inèdit. Escola de Jardineria de Barcelona.

Treball floral de Ferrer y Batlle encarregat per la Diputació de Barcelona per festejar una de les visites del general Franco a Barcelona, durant la presidència de Joaquín Buxó Dulce de Agaibar, marquès de Castell-Florite.

dalles i també les factures presentades per la casa Emilio Ferrer, com a mínim des de l'any 1944 i fins al 1952. A partir d'aquest any, el nom de l'empresa que facturava els treballs va incorporar a Josep Batlle, passant a dir-se Ferrer y Batlle, Sociedad Limitada. Els seus serveis amb la Diputació van anar més enllà de l'any 1957.

Cada 3 o 4 mesos, l'empresa d'Emili Ferrer i Josep Batlle facturava els treballs d'art floral que havia fet per encàrrec de la Diputació i que consistien, en els primers anys de la postguerra, en corones de llorer i olivera per als monuments als caiguts que hi havia per tota la ciutat o rams d'obsequi per a les mares superiores de les congregacions vinculades a la Diputació, per a les esposes de les autoritats o per als convidats als actes de representació de la Diputació.

Sant Jordi del 53

El 23 d'abril de 1953, diada de Sant Jordi, va co-

mençar d'hora a la casa Ferrer y Batlle. Feia dos dies que tots els empleats de la casa treballaven per tenir-ho tot a punt i de bon matí ja s'havia anat a mercat a buscar la flor fresca per preparar tots els ornaments florals que es necessitaven per servir al client principal de la casa, la Diputació Provincial de Barcelona. Els aprenents, empleats i patrons van treballar de valent per confeccionar els 54 rams de roses i clavells que es lliuraren als domicilis de les excel·lentíssimes autoritats i dels il·lustres diputats, així com els 55 rams de roses i clavells que es van enviar als caps de secció, a la premsa i als fotògrafs.

De la botiga cap a la Diputació per guarnir, de primer, la Capella de Sant Jordi i la Sagristia de la Casa dels Canonges³⁸, amb roses i clavells, i després el saló del banquet, amb un centre de flors grogues, quatre centres de roses vermelles i altres flors que es disposaven a la taula presidencial. El parament per a la celebració comprenia també 13 centres de flors per a la resta de taules i tres gerros de flors per als salons.

Per acabar, es confeccionaren les ofrenes als símbols del moment: tres grans rams de flors amb *cintas nacionales* per a la làpida dels Caiguts del pati dels Tarongers, per al fossat de Santa Helena del Castell de Montjuïc i per a la Cripta dels Caiguts de la Diputació Provincial. A Ferrer y Batlle es van preparar també 35 rams de roses senzills amb cintes nacionals i 77 encara més senzills, el destí dels quals es desconeix.

El Sant Jordi de 1953 l'empresa Ferrer y Batlle va facturar 19.920 pessetes. ❁

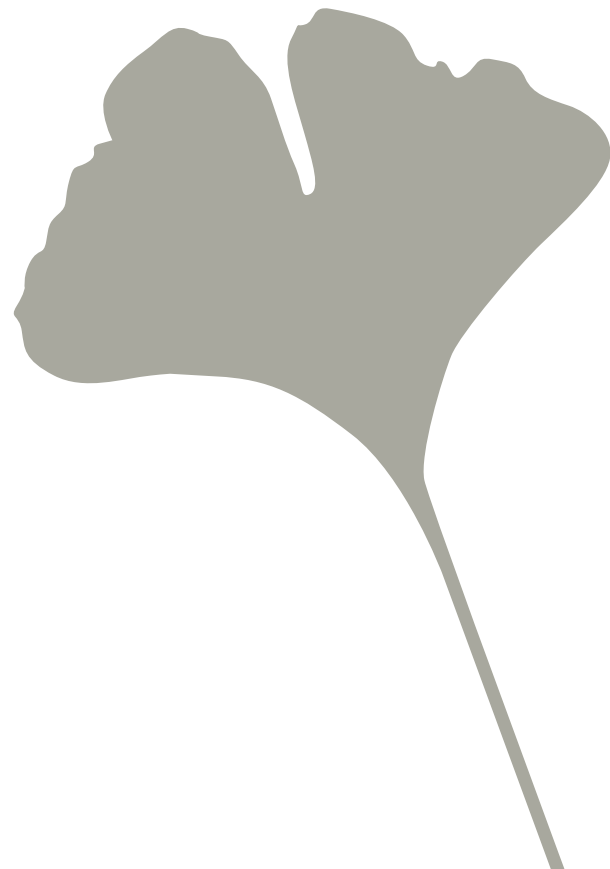
38. Des de 1977 el Palau de la Diputació Provincial de Barcelona és la seu de la Generalitat de Catalunya.

07

Josep Batlle i els parcs públics

La professió al servei d'una ciutat més verda

Parlar dels treballs que va fer Josep Batlle Gras en jardineria pública és parlar dels parcs i jardins de Barcelona i de la institució responsable de la seva creació i manteniment. És parlar del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona, creat l'any 1958.

Pocs podien preveure l'impacte que tindria, per a la història de Barcelona i per als seus parcs i jardins, l'elecció de Josep Maria Porcioles i Colomer com a alcalde de la ciutat, el 1957. En una combinació de voracitat urbanística i d'afalagament al regim franquista, el consistori de Porcioles va treballar intensament per fer de Barcelona una ciutat de fires i congressos que atragués visitants; una ciutat que, tanmateix, creixia urbanísticament descontrolada. Com a conseqüència de la immigració massiva dels anys 50 i 60, la ciutat va ocupar la totalitat del seu territori i va duplicar la població en pocs anys. Aquest procés es va produir sense que existís cap control municipal sobre l'especulació urbanística. El resultat va ser una ciutat on el desequilibri entre el verd i l'edificació era cada cop més patent i en la que la creació de nous espais verds, llevat de contades excepcions, no va respondre a una voluntat prèvia d'equilibri urbà, sinó a paràmetres més immediats d'oportunitat. Els parcs i jardins d'aquest moment es construïen allà on es detectava que hi havia espai lliure no vàlid per a la urbanització, com els turons, allà on era necessari fer intervencions potents per "higienitzar" determinats indrets, com per exemple Montjuïc –que s'havia convertit en una veritable ciutat de barraques– o bé quan hi havia l'oportunitat d'adquirir finques privades per a reconvertir-les en jardins públics. És en aquest context que hem de situar la creació del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona, com un

organisme autònom de les estructures centrals de l'Ajuntament, un servei que sortosament, i gràcies a les inquietuds de l'equip directiu al capdavant, va entendre les zones verdes urbanes més enllà del seu valor ornamental, i tot considerant el seu paper social, les va dotar d'estructures i equips destinats a l'ús ciutadà.

Breu història de Parcs i Jardins

La història del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona és, tanmateix, molt més antiga. Si bé per ara es desconeix la data de creació d'un servei especial per al manteniment de la vegetació pública de Barcelona, el primer organisme del que es té constància és la Direcció de Jardins de Barcelona, dirigida per Ramon Oliva (1842-1906) jardiner del Parc de la Ciutadella que va succeir el seu creador Josep Fontseré i Mestres. Cal suposar que aquest servei estava vinculat orgànicament i pressupostàriament a l'Ajuntament de Barcelona i s'ocupava, a banda del Parc de la Ciutadella, del manteniment de l'arbrat de la ciutat. Des de principis de segle i fins l'any 1916, la Direcció d'Arbrat i Jardins la va ostentar Jaume Coll i Ros.

Arran de la mort d'aquest, i davant la perspectiva de creixement dels parcs i jardins a la ciutat, gràcies a l'annexió de les viles del voltant del pla de Barcelona i dels treballs que s'estaven executant a Montjuïc, l'any 1917, l'Ajuntament de Barcelona va decidir obrir un concurs públic per cobrir la plaça vacant. Els candidats eren examinats per la Comissió de Foment de l'Ajuntament de Barcelona i va resultar guanyador de la plaça Nicolau Maria Rubió i Tudurí, arquitecte de professió i catedràtic de jardineria de l'Escola de Bells Oficis de la Mancomunitat de Catalunya, qui va ocupar el càrrec fins l'any 1937³⁹.

Plaça Lesseps. Barcelona, 1958.

La tasca realitzada al llarg de 20 anys per Rubió i Tudurí des de la direcció del servei va ser especialment important per a Barcelona, no només pel que fa a la dotació de nous parcs i jardins sinó sobretot pels estudis de planejament i teorització del sistema verd de la ciutat, d'una manera global⁴⁰. La Guerra Civil va motivar l'exili voluntari a París de Rubió i Tudurí –que mai més ocuparia cap altre càrrec públic– i una interrupció en l'activitat del Servei de Parcs i Jardins fins l'any 1940, quan Lluís Ruidor, arquitecte de la plantilla municipal des de 1930, va ser nomenat director.

L'etapa de Riudor al capdavant del Servei de Parcs i Jardins va ser llarga i prolífica i es pot dividir en dos grans períodes: el temps de postguerra, entre 1940 i 1958, moment en què l'economia i la renda per càpita del país es trobava en uns nivells inferiors als d'abans de la guerra –els salaris reals no van arribar als nivells assolits l'any 35 fins al 1956– i el període 1958-1967, l'inici del qual va venir marcat per la decisió de l'Ajuntament de Barcelona de crear un organisme de gestió directa, el Servicio Municipal de Parques y Jardines de Barcelona.

La rellevància del Servei Municipal de Parcs i Jardins a la dècada dels 60 va traspasar les fronteres de l'Estat espanyol. Lluís Riudor va ser membre fundador de la IFPRA (International Federation of Park and Recreation Administration) l'any 1947 i col·laborador en les primeres missions internacionals per defensar el patrimoni verd com a monumental, tenint presència activa en el congrés del

ICOMOS (International Council on Monuments & Sites) fundat a Varsòvia l'any 1965.

A finals de 1967, el Servei de Parcs i Jardins es va reestructurar dividint les funcions del fins aleshores director-gerent, en dues figures diferents: un director tècnic i un gerent. Això va motivar la designació d'un nou gerent de perfil més empresarial i de Joaquim Maria Casamor, arquitecte de la casa, com a director tècnic.

L'organització del Servei Municipal de Parcs i Jardins

Les funcions del Servei de Parcs i Jardins es dividien en dues: la funció rectora, exercida pel consell d'administració, assistit per una comissió assessora que representava la societat civil; i la funció executiva i administrativa, a càrrec d'un director gerent. Participaven en el consell d'administració els regidors i alts funcionaris nominats per l'Ajuntament de Barcelona i els representants de les entitats del verd més destacades del sector. Al llarg dels anys 60 en van ser vocals, entre d'altres, Delmiro de Caralt Puig, soci fundador d'Amics dels Jardins, l'industrial i expert cactòleg Fernando Riviere de Caralt o el president del Gremio de Especialidades Hortícolas, Josep Casasús, que ho seria fins a 1970. Ells feien de contrapunt als membres municipals, aportaven la visió ciutadana i servien d'enllaç amb el sector, les escoles professionals i els ciutadans.

Cal destacar que en aquesta època, tot el que competia a les zones verdes i parcs depenia directament del Servei Municipal de Parcs i Jardins: la negociació i adquisició de terrenys, el projecte i disseny dels nous parcs i, òbviament, el seu manteniment. L'organització incloïa tots els serveis au-

39. L'exercici teòric realitzat per N.M. Rubió i Tudurí per obtenir la plaça de director es troba detallat a l'annex de la publicació *Jardinera pública i Medi Ambient* editada per la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, l'any 1995.
40. Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1926) *El problema de los Espacios Libres. Divulgación de su teoría y notas para su solución práctica* editat per l'Ajuntament de Barcelona en motiu del XI Congrés Nacional d'arquitectes i 1er d'urbanisme.

Plaça Cerdà. Barcelona, 1959.

xiliars necessaris per poder realitzar les tasques assignades de manera autònoma. Tanmateix, l'execució dels treballs de construcció de parcs i jardins i el manteniment d'aquests eren realitzats per empreses externes. Una d'aquestes empreses era la de Josep Batlle Gras.

L'arribada dels ajuntaments democràtics va implicar un canvi important en les funcions del Servei de Parcs i Jardins. Part dels serveis tècnics, destinats fins aleshores a projectar els parcs i jardins, van passar a formar part de la nova regidoria d'Urbanisme creada a l'Ajuntament de Barcelona, amb Oriol Bohigas al capdavant, la qual desenvoluparia una política d'espai públic que ha esdevingut modelica internacionalment. Parcs i Jardins va restar com a empresa municipal destinada al manteniment dels espais verds i als serveis auxiliars. Altres coses van canviar també en el model organitzatiu i en la relació amb les empreses. L'ajuntament va optar per prestar el servei directament, amb personal propi, bona part del qual va ser subrogat de les empreses que fins aleshores feien les tasques de manteni-

ment. Al menys set treballadors de Jardineria Batlle van ser subrogats i van passar a formar part de la plantilla municipal.

Treballs públics de Josep Batlle

La principal font d'informació d'aquesta època són les actes del consell d'Administració del Servei de Parcs i Jardins, les quals recullen l'esforç de la direcció en l'adquisició de terrenys, bàsicament a través de permutes amb propietaris privats. Les actes donen compte també de les adjudicacions que es feien –prèvia presentació d'oferta econòmica per part de les diferents empreses del sector– dels treballs d'execució, plantació i manteniment de les zones verdes.

En el període que va des de la creació del Servei de Parcs i Jardins fins a l'etapa democràtica, a Barcelona es van fer els següents parcs i jardins públics: jardins de Moragas, parc de Cervantes i Roserar, jardins de la Quinta Amèlia, parc de la Guineueta, els jardins de Montjuïc dedicats a tres poetes –Mossèn Cinto, Costa i Llobera i Joan Maragall– i el Mirador de l'Alcalde; el parc del Turó de la Peira, el parc del Laberint d'Horta i el parc de l'Oreneta, a més a més d'un gran nombre de places i racons enjardinats. Entre 1964 i 1985 Josep Batlle va treballar en la construcció i manteniment d'un bon nombre d'aquests espais verds públics, en almenys més de 30 ocasions⁴¹. A l'annex 2 hi ha la relació de tots els espais on va participar. Ara bé, la família Batlle en recorda tres de molt especials, el Zoo, el Laberint d'Horta i el parc de l'Oreneta; aquests dos darrers eren dues antigues propietats privades que s'in-

41. La identificació de les feines realitzades s'ha fet a partir de les actes del Servei de Parcs i Jardins, pel període de 1963-1972 i de l'arxiu familiar Batlle Durany.

corporaven al patrimoni públic i sobre les quals calia fer actuacions que precisaven la mà d'un jardiner expert i delicat.

El 19 de febrer de 1971, quan feia cinc anys que l'Ajuntament havia permutat terrenys amb la família Desvalls i obtingut la propietat del Laberint d'Horta, Parcs i Jardins va adjudicar a l'empresa de Josep Batlle els treballs de jardineria, la restauració de la qual anava signada per Joaquim M. Casamor. Batlle no només va fer l'execució dels treballs d'adequació i plantació de la vegetació, sinó que des de l'acabament dels treballs i fins almenys l'any 1981, va portar el seu manteniment.

El Castell de l'Oreneta, final d'etapa

Hi ha projectes que neixen estrellats i el Castell de l'Oreneta sembla que n'és un d'ells. La història d'aquest parc és encara avui una història inacabada, que va iniciar-se al tombant del segle XX quan Ernest Tous, empresari tèxtil i membre de la família propietària de la Maquinista Terrestre i Marítima, va fer-se construir una casa, com si d'un cas-

tell es tractés, que va ser habitada per ell i els seus hereus fins l'esclat de la Guerra Civil. D'ençà d'aleshores, no hi ha hagut més que fets dissortats en aquesta propietat. Tot va començar amb un incendi a la capella, que va destruir una bona part del castell i posteriorment les restes van servir d'espai defensiu, el que li va suposar repetits atacs amb bombes i morter que el van deixar inservible i abandonat durant molts anys.

La història continua l'any 1967, quan Pau Negre, president de la Creu Roja, va signar un acord amb la Casa Phillips d'Eindhoven per traslladar al Castell de l'Oreneta l'hospital del carrer Dos de Maig. L'arquitecte Ricart va realitzar el projecte, amb capacitat per a 400 llits. La mort sobtada de Pau Negre va impedir convertir el projecte en realitat⁴². L'any 1977, l'Ajuntament de Barcelona, amb Josep Maria Socias Humbert com a primer alcalde de la democràcia reestablerta, va comprar els terrenys de l'Oreneta, els hi va sumar els de la finca veïna –la propietat Bonavista– adquirida aquell mateix any i també els terrenys de Can Caralleu, ja de titularitat municipal, per crear un nou espai verd públic als peus de Collserola. Tot plegat, 17 hectàrees de vegetació mediterrània, característica dels vessants assolellats de la serralada veïna, que s'incorporaven al patrimoni de parcs de Barcelona. Només els treballs de desbrossament i neteja es van presupostar en un milió i mig de pessetes, als que calia sumar l'encebament i senyalització de camins i corriols, la supressió de desnivells perillosos, la construcció de rigoles i petits dipòsits per al reg i la creació d'esplanades per ubicar-hi

Polígon Montbau. Barcelona, 1960.

42. Coll i Colomer, Francesc. *L'evolució històrica de l'Hospital de la Creu Roja de Barcelona*. Edició Fundació Uriach 1838. Barcelona 1990

Parc Zoològic de Barcelona. Gran fauna africana. 1963

senzilles àrees de joc infantil. Unes actuacions provisionals, quasibé “d’urgència”, per obrir el més aviat possible al públic aquest nou espai verd.

La crònica de l’Oreneta continua amb la construcció de la Ronda de Dalt, que va escapar una petita porció de la part inferior del parc, per reposar-la després com si una d’una pell verda es tractés, l’any 1993. El 1995 l’Ajuntament va actuar de nou en el parc, una vegada més de manera parcial. El parc de l’Oreneta espera encara el seu moment, quan una rehabilitació respectuosa permeti fer aflorar els seus valors naturals i culturals.

Tornem als anys 70. Els treballs realitzats al Parc Castell de l’Oreneta van ser un bon maldecap per a Josep Batlle. La mala situació econòmica de l’Ajuntament i potser també una certa paràlisi ocasionada pels canvis en la manera de fer de la nova administració van motivar que la consignació econòmica per fer front al pagament dels treballs que Batlle va realitzar a l’Oreneta patís retards successius. Josep Batlle va trigar cinc anys a cobrar els més de set milions de pessetes que va costar la feina feta.

L’aviari, el terrari i les foques del Zoo

En un procés calcat al del Servei de Parcs i Jardins, l’any 1958 l’Ajuntament de Barcelona va crear el servei municipal del Parc Zoològic de Barcelona, la qual cosa donava als gestors d’aquesta singular instal·lació ubicada dins del parc de la Ciutadella una major autonomia de gestió, respecte a la que els permetia la dependència orgànica de l’estructura municipal. El servei del Parc Zoològic va ser dirigit del 1958 al 1984 per Antoni Jonch. Les relacions amb Parcs i Jardins eren molt properes atès que els treballs de manteniment del verd es feien des d’aquest servei municipal. Una estructuració

portada a terme per l’Ajuntament l’any 1968 va fer que el Zoo passés a integrar-se al Servei de Parcs i Jardins, situació que va durar fins a la jubilació d’Antoni Jonch, que va mantenir igualment el càrrec de director de la institució zoològica. Durant aquest període els treballs d’ampliació i reforma de les instal·lacions per als animals es van dirigir des de Parcs i Jardins, amb projectes de Joaquim Maria Casamor pel que feia al verd i d’Antoni Maria Clavillé quan es tractava d’edificis i altres recintes. L’empresa de Josep Batlle va treballar reiterades vegades en el parc zoològic de Barcelona i el seu exotisme fa que sigui una de les tasques més recordades i retratades per la família. El 1962 va realitzar l’enjardinament dels toros de lídia, els rinoceronts i els cangurs; el 1963 va treballar en les instal·lacions de la fauna africana; el 1966 en els enjardinaments dels terraris i l’aviari; i els anys 1971 i 1972 en treballs de conservació i remodelacions diverses. En els arxius familiars es conserven les factures d’alguns dels treballs realitzats, entre ells les plantacions destinades a la instal·lació de les foques, les quals, a la vista de les espècies vegetals que s’hi van plantar, no devien reconèixer el seu hàbitat natural. Els enjardinaments, aleshores, cercaven de crear imatges exòtiques i impactants, encara que es trobessin lluny de l’ecosistema de les foques. Dracenes, margallons, forniums, agaves i cínamoms, plantes originàries d’Àfrica, d’Amèrica, de Nova Zelanda i de la Mediterrània acompanyen una espècie animal pròpia del medi marí i àrees costaneres.

Altres treballs en l’esfera pública

Ajuntament de Barcelona a banda, Josep Batlle va treballar per a altres administracions públiques,

tant en la construcció de jardins com fent tasques de manteniment.

Ja hem vist que Emili Ferrer i Josep Batlle tenien en la Diputació un dels seus clients principals. A més de les ornamentacions florals, l'empresa Ferrer y Batlle va ocupar-se també dels treballs de manteniment del Pati dels Tarongers, mitjançant una contracta fixa que liquidaven anualment en dues tongades.

L'any 1957 es van encarregar de l'execució del jardí d'accés del nou pavelló de porteria de la Casa Provincial de la Maternitat –dedicat a Francesc Cambó– que la Diputació va fer construir en entendre que la imminent obertura del Camp Nou convertiria la Travessera de les Corts en l'accés principal a aquest equipament.

Altres treballs de jardineria de Josep Batlle per a la Diputació van ser les actuacions en els entorns del pavelló de nounats, del pavelló Avemaria i en el Solàrium, tots ells dins del complex de la Maternitat. I pel que fa a l'altre gran equipament d'aquesta institució a Barcelona, les Llars Mundet, Josep Batlle va intervenir en l'entrada, la zona esportiva i l'església del complex de la Vall d'Hebron.

Batlle va treballar també fora de Catalunya per a altres administracions públiques, concretament a Màlaga, on a finals dels anys 60 hi va treballar intensament. L'activitat frenètica que portava a Catalunya i les obligacions familiars li impedien estar-s'hi massa temps seguit, de manera que la direcció dels treballs la va fer un dels seus homes de confiança desplaçat a Màlaga, Josep Peiró, solter. ❁

Entrada del Pavelló Cambó a la Maternitat. Barcelona, 1957.

Jardí domèstic del Parc del Laberint d'Horta. Barcelona, 1971.

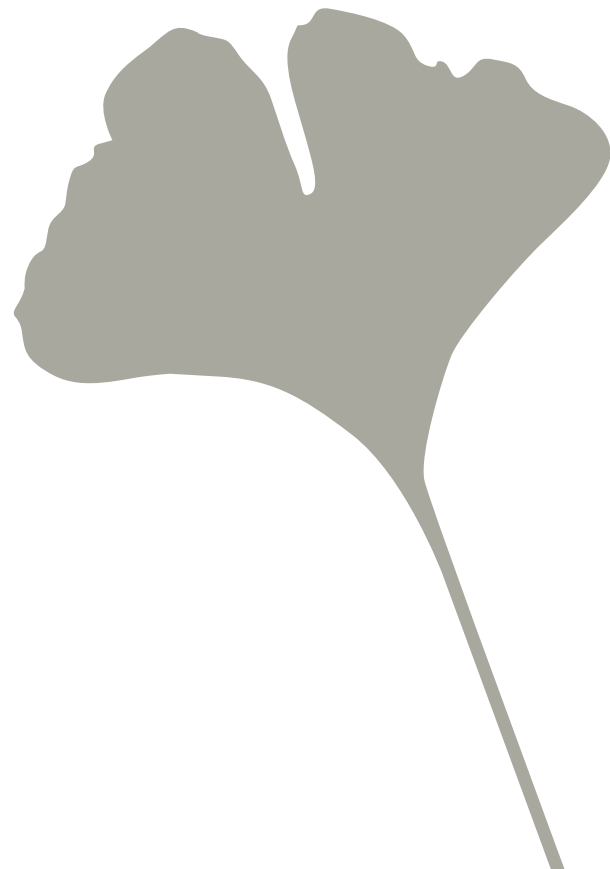
Parc del Laberint d'Horta. Barcelona, 1971.

08

Els jardins privats de Josep Batlle

Art i tècnica del jardí

Terra de tots i de ningú, en l'art i la tècnica dels jardins conflueixen diverses disciplines que amb els anys han donat pas a professionals ultra especialitzats. No era així en l'època de Josep Batlle, un jardiner global capaç de dissenyar, construir i mantenir jardins, a més a més de produir, ell mateix, una bona part de les plantes que col·locava en els seus projectes. Josep Batlle va construir un gran nombre de jardins particulars, molts especialment al Maresme, però també a Barcelona, on també va dissenyar i plantar jardins en àtics i terrasses.

Josep Batlle va tenir molts clients. Va treballar per a paisatgistes, arquitectes, per a empreses, fàbriques, escoles i per a molts clients particulars, amb un grau d'intervenció molt variat, que oscil·lava entre el consell concret o la resolució d'un problema, a l'actuació global. Resumir més de 60 anys de professió no és fàcil i no és tampoc la nostra intenció fer un recull exhaustiu de tots els jardins en els quals va intervenir. És per això que hem fet una selecció de les actuacions més destacades, en base a la informació que hem anat recopilant en arxius d'institucions, de la família, i molt especialment del *book* de les seves obres que ell mateix va anar recollint i datant en uns quaderns de fotografies.

Els paisatgistes

La cartera de clients professionals de Josep Batlle inclou els noms més prestigiatos de l'art de fer jardins a Catalunya. Van ser clients seus Nicolau Maria Rubió i Tudurí, probablement Joan Mirambell, i també el seu fill Enric, quan ja havia obert l'estudi d'arquitectura i paisatge Batlle i Roig. Aquests són un primer grup de professionals, experts en el disseny de jardins però no en la construcció de jar-

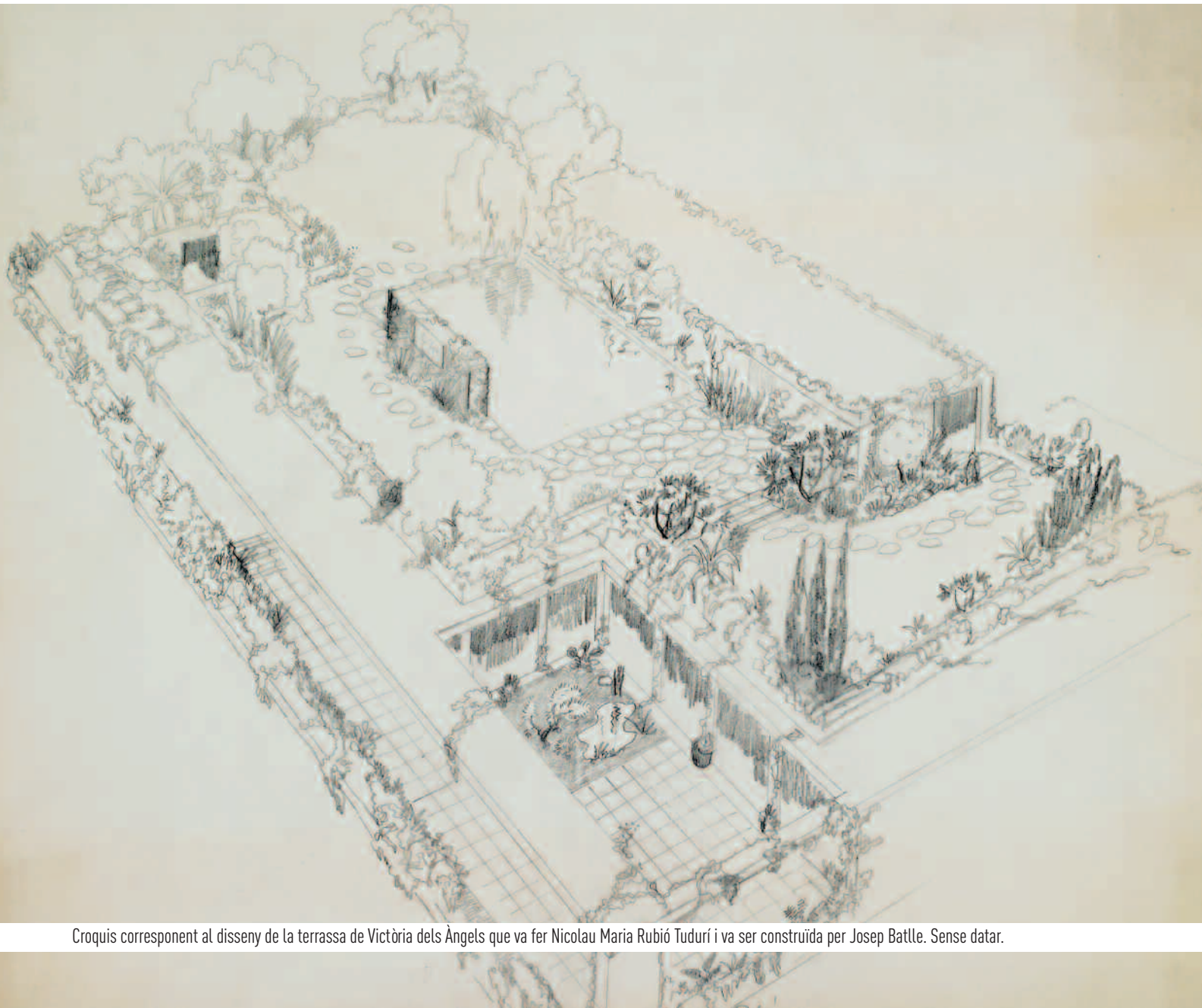
dins, que encarregaven a tercers. Eren el que a l'estranger es coneixien com paisatgistes, formació acadèmica inexistent aleshores en el nostre país. Sabem que Josep Batlle va treballar per a Nicolau Maria Rubió i Tudurí construint el jardí que aquest havia dissenyat per a la soprano Victòria dels Àngels a l'avinguda Pedralbes, abans anomenada avinguda de la Victòria. El jardí estava a la coberta de l'emblemàtic edifici Tokio, projectat el 1963 per l'arquitecte Francesc Mitjans.

Josep Batlle degué sentir-se orgullós de treballar per a Rubió i Tudurí. El llegat gegantí de l'arquitecte menorquí comprèn totes les dimensions de la jardineria: l'art, la tècnica i l'ofici, i totes les escales del paisatge. Nicolau Maria Rubió i Tudurí, arquitecte, paisatgista, escriptor, viatger, dissenyador de joies, traductor, va ser també –com hem vist en un dels primers capítols– el fundador i primer director de l'Escola de Jardineria de Barcelona.

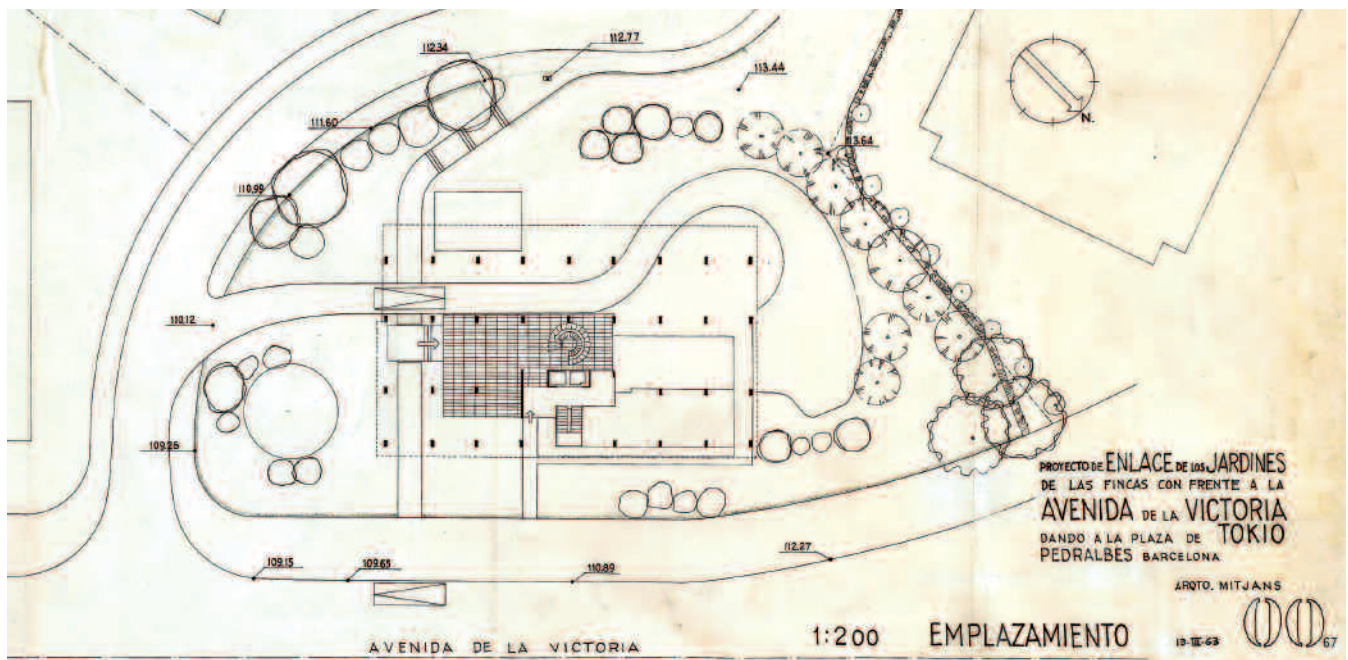
Batlle es va ocupar també d'executar els jardins que Mitjans va dissenyar per enllaçar l'avinguda de la Victòria amb la plaça de Tokio.

De les col·laboracions de Mirambell amb Josep Batlle en sabem poc, si bé la família testimonia que es coneixien força i que Mirambell sempre li demanava plantes que no eren fàcils de trobar. Joan Mirambell va ser un personatge clau en el disseny dels jardins de la burgesia catalana des dels anys 30 i fins als anys 60 i, tanmateix, és un gran desconegut. Tal vegada per preservar la privacitat dels seus clients o per la seva discreció innata, Mirambell va ser poc amic de divulgar els seus treballs⁴³. Això, i l'absència de plànols dels

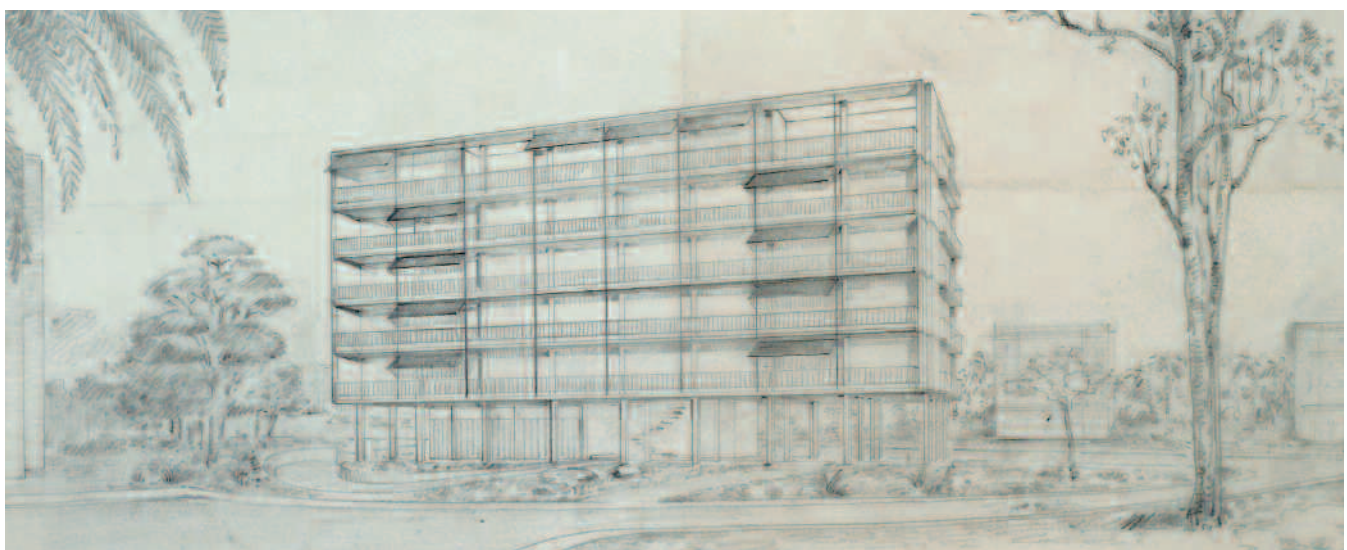
43. "No he firmat mai cap dibuix, ni he permès que el meu nom surti en un text. ... I quan ha sortit, m'ha sabut tan greu que he anat a protestar." Aritzeta, Margarida: *El jardiner Joan Mirambell*. Serra d'Or 298-299, p. 31-35. 1984.

Croquis corresponent al disseny de la terrassa de Victòria dels Àngels que va fer Nicolau Maria Rubió Tudurí i va ser construïda per Josep Batlle. Sense datar.

Projecte d'enllaç dels jardins de les finques de l'avinguda de la Victòria i plaça Tokio de Francesc Mitjans. Barcelona, 1963.

Projecte de l'edifici i la plaça Tokio. Barcelona, 1959.

Perspectiva a vol d'ocell de l'edifici i la plaça Tokio de Francesc Mitjans. 1959.

seus projectes, ha fet que la seva obra s'hagi mantingut força oculta fins a dia d'avui.

Una de les obres conegudes de Joan Mirambell va ser la remodelació de la terrassa Cambó, a la Via Laietana de Barcelona, l'any 1952. El disseny original d'aquesta terrassa s'atribueix a Jean Claude Nicolas Forestier. Aquest jardí havia quedat força malmès com a conseqüència de la Guerra Civil i Mirambell es va ocupar de la seva remodelació. Desconeixem si Josep Batlle va fer l'execució del projecte de Mirambell, però sí que sabem que, durant més de 20 anys, es va encarregar de fer-ne el manteniment.

Els arquitectes

Un segon grup de clients professionals eren els arquitectes que dissenyaven habitatges unifamiliars –generalment segones residències– i que es veien obligats a recórrer a jardiners experimentats quan havien de completar la seva intervenció en els espais exteriors.

En els anys 50, Batlle va col·laborar amb Oriol Bohigas i Josep Martorell en l'arranjament de l'espai exterior de l'edifici de la Mútua Metal·lúrgica d'Assegurances, a la cruïlla de la Diagonal amb Provença on uns anys més tard, el 1963, s'ubicaria el monument a Narcís Monturiol de Josep Maria Subirachs. Amb l'arquitecte Lluís Cantallops, Josep Batlle hi va col·laborar en un parell d'ocasions pel cap baix. L'any 1964 va fer per a ell el jardí de la Casa Bayés al Maresme i el 1983 es va encarregar de plantar els xiprers de l'avinguda Maria Cristina, davant dels pavellons de la Fira. La família Batlle recorda que Lluís Cantallops sempre els deia que s'havia afeccionat a la jardineria gràcies a Josep Batlle. Tot el que sabia ho havia après d'ell i perquè per cada cosa que li preguntava, Batlle n'hi responia deu. Amb Antoni Maria Riera Clavillé, arquitecte del Parc Zoològic de Barcelona, Josep Batlle va establir-hi col·laboracions d'anada i tornada. Riera Clavillé va ser qui va dissenyar la casa familiar de Premià de Mar on els Batlle es van traslladar a viure l'any 1974, i entre 1976 i 1985, Josep Batlle va treballar en més d'una dotzena d'ocasions per a ell, segons consta en el seu llibre de factures.

Premià de Mar, Premià de Dalt

Un dels primers jardins privats documentats de Josep Batlle és el que va construir l'any 1951 amb el seu cunyat Emili Ferrer a Premià de Mar. En la dè-

cada dels 50 encara es trobaven terrenys a primera línia de mar on construir una torre d'estiueig amb jardí, i era ben habitual confiar en els especialistes locals per a l'execució dels jardins. L'aprenent de Ferrer y Batlle, José Elías⁴⁴ descriu pas a pas el procés de construcció d'aquest jardí propietat del Sr. Tortra: la sortida dels camions carregats de *Morus alba* del viver que la societat Ferrer y Batlle tenia al carrer Espronceda; l'aportació de sauló per anivellar el terreny; la formació dels parterres geomètrics a banda i banda del camí principal plantats amb flor de temporada envoltada de gespa, o la creació, davant de la porta d'entrada de la casa d'una placeta encerclada de *Tipuana tipu*, un dels arbres habituals de la paleta vegetal de Josep Batlle.

De la descripció d'Elías destaquen tots aquells aspectes que tenen més a veure amb l'ofici que no pas amb el disseny del jardí. S'entreté, per exemple, a detallar el procés de plantació d'un grup de pins exemplars, que feien entre sis i set metres d'alçada i que anaven presentats amb un pa de terra folrat de roba de sac. Van ser necessaris més de cinc homes per descarregar-los del camió i col·locar-los en un forat de dos metres per un de fondària, que posteriorment van omplir amb terra vegetal de bona qualitat i van anar atacant amb pals per eliminar les bosses d'aire i assegurar un correcte contacte entre la terra aportada i les arrels. Per garantir que els pins quedessin ben adreçats, els van ancorar amb estaquetes, filferro i anelles folrades per evitar danyar l'escorça. Feina feta a consciència, doncs, que demostra l'expertesa en l'ofici.

Era a la primavera de 1973 quan Josep Batlle va ser

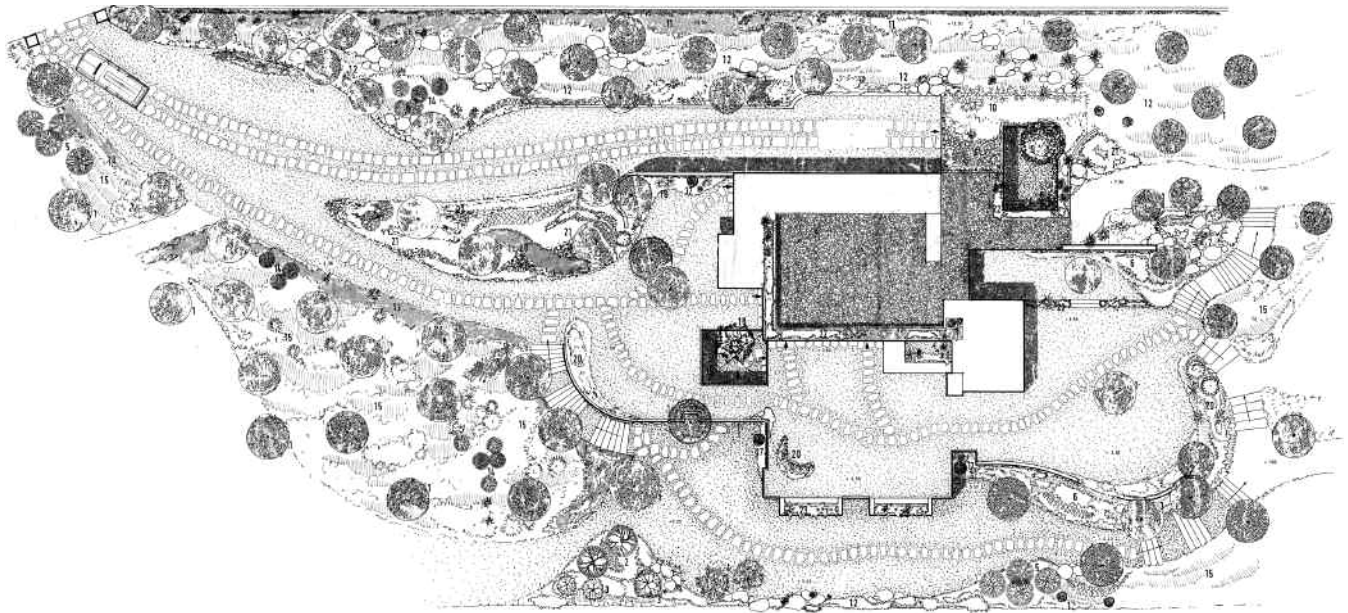

El jardí del Liceu Francès a Barcelona.

contractat per fer un jardí a Premià de Dalt en la finca de sauló i pins, amb vistes al mar, que l'industrial Lluís Carulla havia comprat als anys 60 per fer-hi la residència d'estiu de la família. Ell era nascut a l'Espluga de Francolí, però la seva esposa, Maria Font, era filla de Premià de Mar i aquesta propietat representava el Maresme de la seva infància. Aquella primavera del 1973, una part del terreny va ser segregat per fer-hi una casa independent, destinada a la seva filla Mariona i el seu marit, Jaime Tomás Sabaté. L'habitatge unifamiliar el va projectar Antoni Bonet Castellana, i el jardí Josep Batlle Gras. Assentats en un emplaçament topogràficament accidentat, casa i jardí es complementaven en dos nivells on prenién tot el protagonisme vegetal els pins pinyers característics del paisatge del lloc.

Gairebé una dècada més tard, Josep Batlle va fer un altre jardí a Premià de Dalt, el jardí dels senyors Nabona, on hi va fer una intervenció integral i per a la qual va comptar amb la col·laboració del seu fill Enric, arquitecte.

44. Elías Bonells, José, "Trabajos realizados durante la permanencia en el establecimiento Ferrer y Batlle". Document inèdit. Escola de Jardineria de Barcelona.

Projecte de remodelació de la jardineria per als senyors Tomás. Premià de Dalt, 1973.

Aquesta imatge i les dues de la pàgina següent pertanyen al jardí Tomás en l'actualitat.

Casa i jardí eren preexistents i la intervenció que hi van fer va consistir en organitzar en terrasses l'espai exterior; restaurar la piscina i construir un cobert per als vehicles privats, tot preservant una pineda preexistent, els pins de la qual feien la funció de columnes. Una solució que evidencia la sensibilitat de Josep Batlle per la natura, tot posant al mateix nivell pins pinyers i cotxes, cosa poc habitual a l'època.

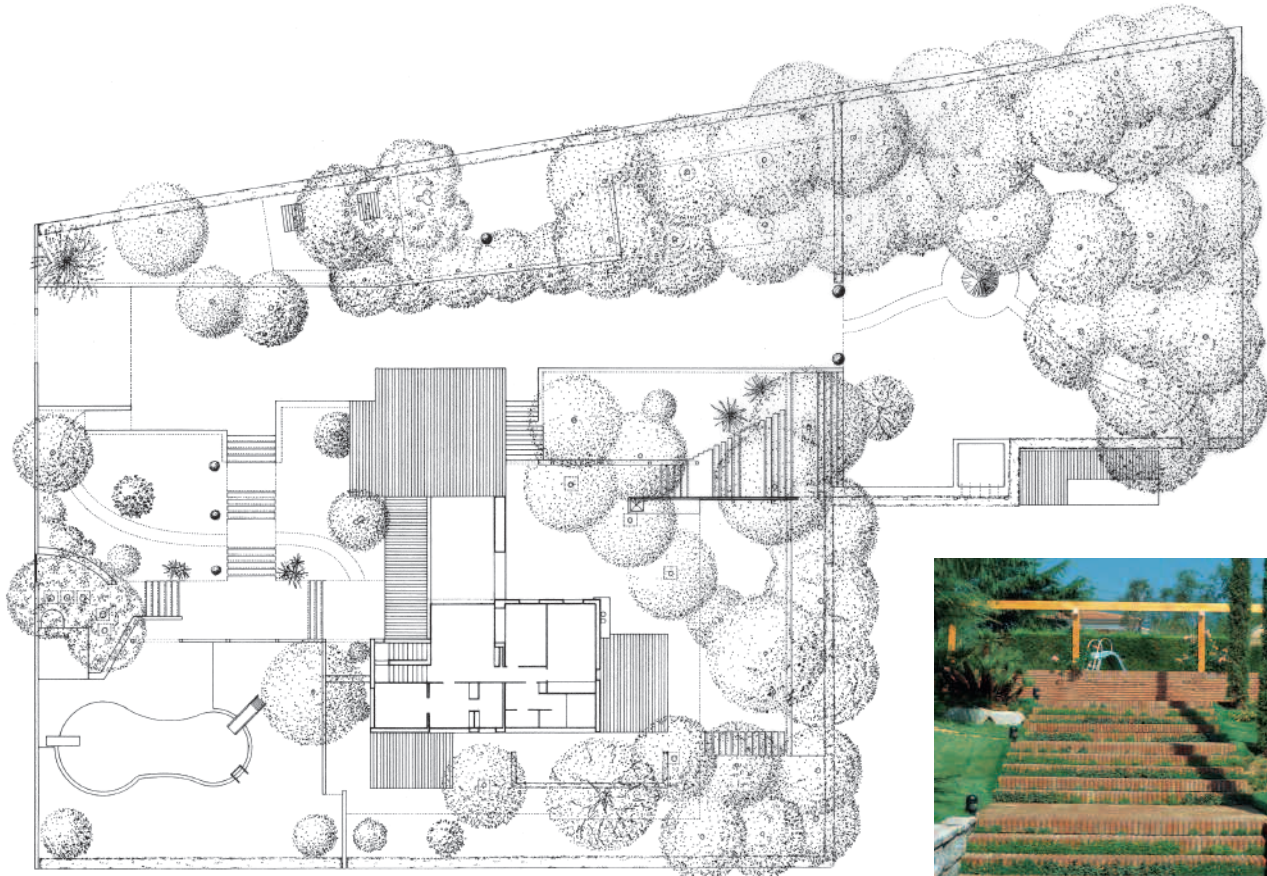
Altres jardins destacats dels molts que va fer Josep Batlle van ser el jardí del Liceu Francès de Barcelo-

na, l'àtic de la Mutua Cahispa a la cantonada de Casp amb Llúria, els jardins de les fàbriques SEAT i Martini Rossi, els de les comunitats d'apartaments els Vents i Àmfora al Maresme i els jardins privats de Salvador Vilallonga a Montjuïc (Girona), de Miguel Alonso a Llafranc, dels Bofill a Cadaqués, de Lorenzo Marco Sarrió a la platja de Fenals a Lloret de Mar. Al Maresme, tanmateix, és on va construir més jardins: els de la família Huertas, el jardí Lluch, el del doctor Sala Planell o els de les famílies Lillo Florit, Aransa Figueras, Cuevas Comas, Serratosa, i molts altres.

Els manteniments i conservació de jardins

No tot va ser dibuixar o executar jardins. Josep Batlle va anar modelant i acompanyant jardins a través dels treballs de manteniment. D'acord amb els seus llibres de comptabilitat, les empreses de Josep Batlle van fer sobretot treballs de manteniment.

La llista de clients és llarga i en ella hi consten institucions, jardins privats i empreses. Entre els primers destaquen els jardins de la Maternitat i de les Llars Mundet de la Diputació, els espais verds públics dels ajuntaments del Masnou, Sant Adrià, Teià, Alella, Santa Coloma i Premià de Mar. Per al Servei de Parcs i Jardins, Josep Batlle es va ocupar durant molts anys del manteniment del parc del Laberint d'Horta, del parc de l'Oreneta, va fer treballs en l'arbrat viari, i va desbrossar i repoblar la zona orientada al port de la muntanya de Montjuïc. Jardineria Batlle va ser una de les empreses que van participar en el programa d'atur comunitari, ideat l'any 1983 per l'Institut Nacional de Empleo per crear ocupació en diverses ciutats espanyoles, entre elles Barcelona.

Projecte i imatges del jardí Nabona. Premià de Dalt, 1983.

Entre els manteniments privats que va portar l'empresa de Josep Batlle hi destaquen, entre altres, l'àtic Guardans Cambó i els jardins de Lluís Carulla, de la Masia Ribas de la família Vidal Folch, Sala Planell, Joaquim Clarós, Rudolf Morgensten, Miguel Crespo, Jacinto Calsina, Luís Marsá o el jardí Montusell.

I finalment, la cartera de clients d'empreses i factories, entre les quals hi havia els edificis Trade de Barcelona, El Corte Inglés, l'estudi Leopoldo Pomés, les factories SEAT, Martini Rossi, Hispano Olivetti, i Kali Chemie Ibérica; la Fundación Alba,

els apartaments Àmfora i Els Vents, el Club de Tennis Masnou, el Club Nàutic Premià, la Comercial Atheneum, la Constructora Guinovart, o la Llave de Oro.

La paleta vegetal de Josep Batlle

Tot bon coneixedor de la vegetació sap que no totes les plantes són adequades en tots els indrets. Els jardiniers coneixen bé les plantes perquè són el seu material de construcció i estan avesats a seleccionar les millors espècies per a un lloc concret, un cop destriats els condicionants de sòl, insolació, temperatura i disponibilitat d'aigua. Tot jardí és fill d'una època i d'unes modes, i en la jardineria dels anys 60, 70 i 80, les espècies que més triomfaven eren les que ajudaven a construir una imatge colorista i exòtica, proporcionant el contrast de colors i volums. Una de les primeres preguntes que calia fer-se a l'hora d'intervenir en un jardí era en quina època s'havia d'usar, per així seleccionar les espècies vegetals que asseguressin un cromatisme constant. La variabilitat estacional era, segurament, l'efecte més perseguit. També ho era cercar el contrast amb la natura més propera, tal vegada perquè conceptualment els jardins són l'antítesi de l'espai natural. Més endavant tornarem als ingredients bàsics que havia de tenir un jardí, segons Josep Batlle.

De l'anàlisi de la paleta vegetal que feia servir Batlle en els seus jardins en destaca una sàvia combinació d'espècies autòctones, totes elles amb un alt contingut estètic, amb plantes al·lòctones, agrupades sota l'ampli concepte de plantes ornamentals. Tot bon jardiner té unes plantes predilectes que li assegurin l'èxit de les seves composicions paisatgistes, i Batlle utilitzava les mediterrànies

com ara els pins pinyers, cedres, xiprers, alzines, lledoners, freixes, datileres, llorers, marfulls, margallons, baladres, estepes, espígols, romanins, fari-goles o heures, com a base en la composició dels seus jardins i les combinava després amb un gran nombre d'espècies exòtiques arbòries, arbustives i també anuals. Els arbres exòtics que van esdevenir una constant en els jardins de Josep Batlle van ser principalment: *Ginkgo biloba*, *Tipuana tipu*, xiprer dels pantans, magnòlia, washingtonia, bella-ombra, fals pebrer, xicranda, sòfora, eucaliptus, prunera vermella, l'arbre de l'amor, mimosa, l'arbre de Júpiter, troana i una llarga llista d'espècies arbustives, vivaces i plantes anuals o també anomenades plantes de temporada.

L'equip de col·laboradors de Josep Batlle

Mantenir una cartera de clients com la seva només era possible si es disposava d'un bon equip de suport. Val la pena recordar que a més de les tasques pròpiament de jardineria, Josep Batlle tenia parades de venda als mercats de la flor i un establiment d'horticultura en actiu. Tanta diversificació l'obligava a confiar en el seu equip. Al llarg dels anys, van ser molts els col·laboradors que va tenir Josep Batlle i moltes les persones que van treballar per a ell, en el manteniment de jardins o en el viure. Les dècades més actives –especialment pel que fa als jardins privats i els manteniments– van ser les dels 70 i 80, però ja des dels seus inicis, Josep Batlle va donar feina a molts jardiniers, alguns d'ells antics companys de l'Escola de Jardineria, com Miquel Bellera Nogués o Josep Sabater Faide-lla. Bellera tenia la seva feina principal al Servei de Parcs i Jardins de Barcelona, com a responsable de la secció d'ornamentació. Això no li impedia però,

de treballar amb Josep Batlle a les tardes, en un primer moment en els vivers de Premià –on fins i tot va viure uns pocs anys– i després, portant alguns manteniments. Miquel Bellera va ser, per exemple, el responsable dels treballs que es feien a la terrassa de la família Guardans Cambó. L'altre ex company, Josep Sabater, va treballar molts anys amb Josep Batlle, concretament en el viver de Premià de Mar. Posteriorment va deixar l'empresa per fer-se càrrec dels vivers que l'empresa Cubiertas y MZOV tenia a Cabrera de Mar.

Les empreses de Josep Batlle

Al llarg de la seva vida professional, l'empresa de Josep Batlle va anar adaptant el nom en funció de circumstàncies diverses. La primera en la que consta el seu cognom és Ferrer y Batlle, que va estar operativa des de 1952 fins com a màxim l'any 1967. En els anys 60 operava també com a José Batlle Gras, que més endavant va completar amb José Batlle, Arte y Técnica del jardín i José Batlle Viveros: Plantas - Flores. El 1977 es van concentrar les tasques de jardineria en l'empresa Jardineria Batlle, i l'any 1981 l'activitat viverística es va executar des d'una altra nova empresa, Horticultura Batlle. Arribada la jubilació, Josep Batlle va traspassat el negoci de jardineria al seu parent Miquel Volart i Ferrando⁴⁵, l'empresa del qual havia fet feines de jardineria per Jardineria Batlle i que més tard havia esdevingut el seu soci. D'Horticultura Batlle se'n va fer càrrec, el 2004, el seu fill Oriol, tot i que ja la dirigia des de molt abans. ❁

45. Miquel Volart i Ferrando va ser afillat per Miquel Batlle i Fabregat i Pepita Ferrando, en quedar orfe de mare.

JOSEP BATLLE

horticultor | jardinista

JARDINERIA BATLLE, S. A.

estudis i realitzacions en jardineria

HORTICULTURA BATLLE

vivers de plantes ornamentals

arte y técnica del jardín

José Batlle Gras

JARDINERIA BATLLE SA

PROJECTES, REALITZACIONS I CONSERVACIÓ DE PARCS I JARDINS

Carretera a Sant Genís de Vilassar, 115 - Apartat n.º 6 - PREMIÀ DE MAR

CENTRE DE JARDINERIA BATLLE

- VENDA AL DETALL DE PLANTES I ACCESORIS DE JARDINERIA.

- PROJECTE I REALITZACIÓ DE JARDINS, TERRASSES I INTERIORISME.

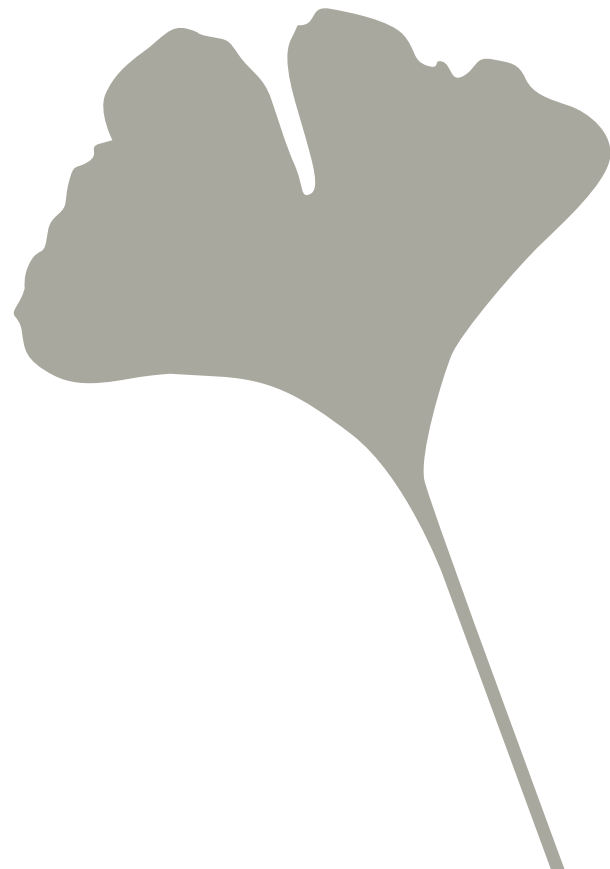
Evolució de la imatge i del nom de les empreses de Josep Batlle corresponents als anys 60,70 i 80 del segle passat.

09

La devoció per les exposicions

Fires, mostres i certàmens, els aparadors
de la professió

Gravat de l'Exposició de Floricultura "La Il·lustración
Hispano-americana", Barcelona, 16 de maig de 1886.

La primera exposició pública de Plantes i Flors de Barcelona va tenir lloc al maig de 1850 i la va organitzar l'Institut Industrial de Catalunya⁴⁶. Com s'indicava en els pamflets informatius, la missió d'aquests certàmens era “*estimular los adelantos en estos preciosos y bellos ramos de la agricultura*”⁴⁷. Davant l'èxit de la primera edició, l'any 1851 es va repetir l'experiència, tot incorporant una nova modalitat que tindria molt bona acollida: els concursos entre les plantes i els treballs d'art floral exposats, costum que ha perdurat fins a l'actualitat.

La missió doncs d'aquests certàmens era, de primer, difondre el gust per les plantes i les flors i afecionar la ciutadania a la jardineria i, segon, presentar les novetats i rareses botàniques que anaven arribant al nostre país. Eren esdeveniments adreçats a tots els públics, i no específicament als professionals, i tenien un ressò mediàtic important. Durant el segle XIX tenim la constància de setze exposicions amb aquestes característiques⁴⁸ organitzades per les diferents entitats que aglutinaven els professionals del sector en diferents etapes com eren l'Institut Català de Sant Isidre, el Foment de la Producció Nacional, la Sociedad Florestal i la Societat Catalana d'Horticultura, aquesta a partir de 1890. Les exhibicions més destacades van ser les de 1886, 1891 i 1895.

La primera exposició en què va participar un membre de la nissaga, l'Agustí Batlle Cuixart, va ser el 1896, en la competició organitzada al Palau de Belles Arts⁴⁹. Hi va guanyar una medalla de se-

gona classe. A mesura que els seus sis fills van anar consolidant l'ofici de jardiner, es van anar incorporant, poc a poc, a les exposicions i concursos. Així, el maig de 1907 al Palau de Belles Arts ja hi van col·laborar tant el pare com els fills, obtenint un tercer premi, i el 1912 un per la flor tallada i per diverses “*agrupaciones de claveles gigantes de Niza y una espléndida colección de begonias*”⁵⁰.

Els llocs on s'emplaçaven aquests certàmens variaven cada any, tot i que sempre es triaven llocs centrals de la ciutat, com el Saló de la Casa Reig a la Rambla Catalunya (1912), els salons del Turó Park (1913) –inaugurat l'any abans com a parc d'atraccions–, la seu del Foment del Treball Nacional a la Via Laietana (1914, 1927), el Cercle de Belles Arts al Portal de l'Àngel (1915), els soterranis de la Plaça Catalunya (1927, 1928), el Palau de Belles Arts (1907, 1929) i el Palau de l'Agricultura a Montjuïc (1931)⁵¹. Gràcies a l'interès que la població manifestava vers l'horticultura ornamental, a partir de 1927 es van organitzar dos certàmens cada any, un el mes de maig i un altre el novembre, anomenats de primavera i tardor respectivament.

Entre 1912 i 1934 tots els germans Batlle van prendre part activa en els concursos. Un estudi dels premis guanyats demostra que durant els anys vint eren el grup jardiner més important de Catalunya, especialment pel que fa a les decoracions florals, flor tallada i plantes ornamentals. Serveixi com a exemple l'Exposició de l'any 1927, on dels

46. L'Institut Industrial estava domiciliat al carrer Nou de la Rambla, 99

47. *El Ancora*, Barcelona, 9 d'abril de 1850

48. Els van organitzar els anys 1858, 1859, 1870, 1871, 1874, 1875, 1877, 1886, 1888, 1891, 1892, 1894, 1895, 1896, 1898 i 1899.

49. El Palau de Belles Arts es va construir per a l'Exposició de 1888 i estava situat davant del Parc de la Ciutadella, a tocar del Passeig Lluís Companys. Va ser bombardejat l'any 1938 i enderrocat el 1942. Va servir per fer-hi nombrosos esdeveniments públics de la ciutat.

50. *La Vanguardia*, Barcelona, 19 de maig de 1912; *La Ilustración artística*, Barcelona, 27 de maig de 1912

51. Serà a partir de l'Exposició Internacional de 1929 que Montjuïc aglutinarà totes les activitats finals de la ciutat.

Medalla d'or de la Societat Catalana d'Horticultura lliurada als guanyadors del concurs de l'Exposició de Plantes i Flors de 1891 celebrat al passeig de Lluís Companys.

17 guardons que es van atorgar, 10 van anar a parar als germans Batlle.

L'Agustí Batlle Fabregat, el germà gran, és el que més va destacar en la professió rebent diversos primers premis en art floral (1914, 1915⁵², 1920⁵³). Per veure el tipus d'ornamentació que es feia en aquella època, és interessant repassar els comentaris que la premsa diària feia sobre les aportacions dels Batlle. La primavera de 1927 Agustí Batlle Fabregat va presentar *“un exquisito trabajo de estilo Luis XV representando una alfombra y unos preciosos “bouquets”*. Además presentó una instala-

ción de trabajo de recorte, estilo romano, de muy buen gusto” que va obtenir un primer premi⁵⁴. Al concurs de la tardor ja va ser guardonat amb el premi a la millor instal·lació donat pel paisatgista Nicolau Rubió i Tudurí. El 1928 va oferir *“un bello y original stand donde se demuestra cuánto puede lograrse con el auxilio de las flores. Son de admirar las pilastras adornadas con guirnaldas, un hall, unas borduras, la entrada a un salón, etc...”*⁵⁵ El 1929 els periodistes van continuar admirant-se del treball d'Agustí explicant que havia muntat un *“conjunto ornamental a base de flor seca con exhi-*

52. El 1915 va presentar un centre japonès.

53. El 1920 se'l premià per un exemplar de *Gardenia thumbergia*

54. *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de maig de 1927

55. *La Vanguardia*, Barcelona, 8 de novembre de 1928

bición de notables trabajos ejecutados por dicho adornista, destacándose sobre alfombra de musgos “cotoneaster y cratibus”. Este parterre servirá de marco para el concurso de flores cortadas”⁵⁶. Finalmente, l’any 1931 va exhibir “con extraordinario gusto artístico, centros para mesitas de thé, ramos para trajes de baile, ramos de visita y un parterre de flores para altar”⁵⁷.

L’Andreu, el segon germà, també va sobresortir en el camp de l’art floral obtenint premis els anys 1913, 1914, 1915 i 1932. El 1927 va obtenir pel seu grup d’hortensies el premi extraordinari del Governador Civil i una medalla d’or, i el 1928 li van premiar la seva col·lecció de *Coleus*. Finalment, el 1933, com a col·fó, se li va concedir el premi de l’Ajuntament de Barcelona.

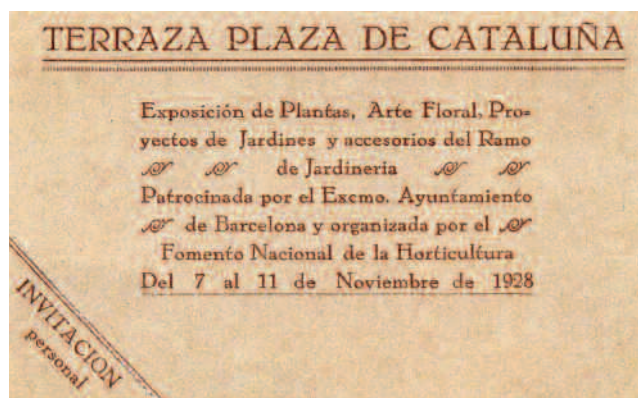
En Miquel Batlle era expert en floricultura, tal com demostren els premis obtinguts per les seves *Begònies rex* (1915, 1927); crisantems (1914, 1927, 1928); hortensies (1915) i nerets (1930). Cal destacar les aportacions fetes l’any 1927, consistents en un *“delicado trabajo de retama, y además una remarkable mariposa, trabajo chinesco”*⁵⁸, o el 1928 amb un *“conjunto silvestre muy bien combinado donde se hacen admirar unos ramos compuestos desde la flor sencilla a la encopetada orquídea. Pintados pájaros vuelan por el bosquecillo produciendo la deseada ilusión”* i *“un friso de mosaicatura que es un primor. El escudo de Barcelona rodeado por dos cuernos de la abundancia de donde se vierten flores, es de muy buen gusto.”*

Seria injust oblidar-nos dels germans petits, en Ramon i en Josep, que com ja hem vist també van

56. *La Vanguardia*, Barcelona, 9 de novembre de 1929

57. *La Vanguardia*, Barcelona, 14 de maig de 1931

58. *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de maig de 1927

Invitació personal per accedir a l’Exposició de Plantes celebrada als soterranis de la Plaça Catalunya del 7 a l’11 de novembre de 1928.

Gravat de l’Exposició de Floricultura de 1877 celebrada amb motiu de les Festes de la Mercè. *Ilustración Española y Americana*, Madrid, 8 d’octubre de 1877.

seguir l’ofici patern i van participar en alguns esdeveniments i concursos florals. Els seus resultats van ser més discrets que els dels seus germans, a excepció de la medalla d’or aconseguida pel Ramon el 1915 en l’especialitat de rams de taula. Com a curiositat indicar que se li va atorgar un equipament de “football” com a premi. En Josep,

Diploma de la medalla de plata obtinguda per Enric Batlle Fabregat per la composició floral presentada a l'Exposició de Plantes i Flors organitzada pel Foment Nacional d'Horticultura l'any 1920.

tot i participar en més certàmens que el seu germà (1915, 1920, 1928), també va jugar un paper secundari. Es va especialitzar en accessoris de jardineria com objectes rústics, gerros, etc.

Finalment, l'Enric, el pare de Josep Batlle, també va ser un actiu col·laborador en concursos i exposicions florals durant la dècada de 1920, afició que sens dubte va viure de molt a prop el seu fill de curta edat. El 1920 va guanyar un or i una plata en art floral i el 1927, a l'Exposició de Tardor, un premi extraordinari pel ram que va presentar i una medalla d'or per la col·lecció de roses i altres plantes.

La celebració d'aquests esdeveniments florals es va aturar amb la Guerra Civil i la crisi de la postguerra. Quan es van reprendre, ho farien amb un format i uns objectius diferents.

El mirall de les exposicions europees

A la Barcelona dels anys 60 del segle passat no sembla que hi pesés tant la tradició del país en fer expo-

sicions com les ganes d'emular les grans mostres de jardins i plantes que es feien a Europa. Totes elles eren de visita obligada i hi anaven puntualment els representants de les institucions del sector i els principals empresaris del moment. En aquest mirar enfora hi buscaven inspiració, tècniques innovadores i noves varietats de plantes que després aplicaven en el seus jardins, vivers o creacions florals.

La majoria de les manifestacions jardineres europees tenien les seves arrels en les demostracions d'art floral i de plantes del segle XIX i no eren massa diferents a les que hem vist que es feien a Catalunya.

Totes elles bevien de les mateixes fonts, les grans exposicions universals, només que en lloc d'exposar les novetats comercials i industrials, s'hi mostraven col·leccions de plantes, creacions jardineres i art floral en recintes a l'aire lliure o en palaus de vidre, com el famós Crystal Palace que l'arquitecte anglès Joseph Paxton va construir al Hyde Park de Londres, amb motiu de la Gran Exposició de 1851. Tanmateix, ja entrat el segle XX, Alemanya va introduir una variable en les exposicions d'horticultura i jardineria. Durant la postguerra, l'organització de les mostres de jardins va servir per recomposar l'espai públic i esborrar les ferides que la guerra havia deixat a les ciutats alemanyes: edificis enrunats, pols, plagues de rates i sobretot parcs derelictes en els quals les abans cuidades extensions de gespa i arbredes s'havien transformat en improvisats camps i en horts urbans per alimentar la població. Pocs arbres hi quedaven. La majoria havien estat tallats i cremats com a combustible durant els llargs hiverns de la guerra.

És en aquest context, doncs, que neix una nova tipologia d'exposicions d'horticultura: els festivals de jardins, que, no obstant, no deixaven d'integrar

Diploma que acredita la participació de la Sociedad Española de Horticultura a la IGA (Internationalen Gartenbauausstellung) l'any 1973, en la que Josep Batlle va intervenir com a part de la delegació.

les exhibicions de plantes i d'art floral. La primera BUGA⁵⁹ (Bundesgartenschauen) es va celebrar a Hannover el 1951, a l'Standtpark, i hi van prendre part més de 30 països europeus. El seu èxit va motivar que altres ciutats europees, com Basilea, Rotterdam o Viena, organitzessin també les seves pròpies exposicions. Després en vingueren moltes

més, perquè aquestes exposicions van esdevenir la millor plataforma de presentació de productes de jardineria i un fòrum internacional on establir contactes professionals. Atreïen entre 7 i 10 milions de visitants⁶⁰.

El *Planten un Blomen* és un parc d'Hamburg que data de finals del segle XIX i que, amb una extensió de 47 hectàrees, conté l'antic jardí botànic d'Hamburg. Allà s'hi va celebrar, el 1953, la primera IGA (Internationalen Gartenbauausstellung)⁶¹, que va servir per restaurar una bona part del parc. Les posteriors IGAs, del 1963 i 1973, celebrades també en el mateix parc, van servir per seguir renovant-lo i ampliant-lo.

Si ens interessa particularment el *Planten un Blomen* d'Hamburg és perquè Josep Batlle va participar a la IGA de 1973 com a un dels professionals catalans que feien part de la delegació espanyola, que liderava la Sociedad Española de Horticultura. El diploma que certifica la seva participació és un dels que Josep Batlle va penjar orgullosament a casa seva.

Durant els anys 70, a més a més de l'IGA d'Hamburg, la presència de l'horticultura del país es va repetir a l'Euroflora de Gènova –que encara avui mostra cada cinc anys les novetats internacionals en plantes i flors–, a la WIG (Wien International Gardenshow) que la capital d'Àustria va celebrar almenys el 1963 i el 1973, i també a les Floralties de Gand a Bèlgica.

Al llarg de la seva vida professional i també en la seva jubilació, Josep Batlle va visitar periòdicament aquestes exposicions europees. Cap li agradava

60. Theokas, Andrew C. *Grounds for review. The Garden Festival in Urban Planning and Design*, Liverpool University Press, 2004.

61. Les IGA, de caràcter internacional, se celebraven cada 10 anys.

59. Les BUGA, de caràcter federal, se celebraven cada dos anys.

tant com les Floralties de Gand, que se celebrava cada 5 anys i a la que no va faltar mai, cercant com a companys de viatge la família, amics, associacions o qualsevol altre que volgués acompanyar-lo.

La I Manifestación Floral de Otoño de Barcelona

Tal vegada fruit de l'enlluernament de les mostres europees, una de les primeres accions de divulgació que va fer tot just creat el Servei de Parcs i Jardins de Barcelona, el 1958, va ser patrocinar una exposició de plantes i flors *“de importancia”*. L'exposició la va organitzar l'Agrupación de Jardinería y Floricultura del Gremio Sindical de Especialidades Hortícolas, adherida a la Sociedad Española de Horticultura. Per a l'ocasió, *“se transformó la plaza del Rey en un jardín, en parterres el Salón del Tinell y en amplia sala de exposición floral la Capilla de Santa Ágata”*⁶².

La mostra va estar oberta del 19 al 28 de setembre i hi van participar, col·lectivament, les següents empreses i jardiniers: Aldrufeu i Vidal, Luis Arenas, Andrés Batlle, Batlle i Fabregat, Batlle Ferrando, Salvador Barri, Juan Daura, Cripiano Camprubí, José Casas, Casa Cortés, Ramona Coll de Bertrán, Luis Conde, Flores Farrés, Flores Padrós, Ramon Fortuño, Luisa Gelonch, Luis Griera, Hija de J. Casas, Hortícola Barcelonesa, el Jardín de Aclimatación Pinya de Rosa, Kanda, Mayflower, Juan Magriñá, Antonio Nonell, Julio Peris, Agustín Pera, Plantarium Breda, José Prats, Rolando Schum, Torreblanca, Vos fleurs i Francisco Ventura. També l'empresa d'Emili Ferrer i Josep Batlle.

Composició floral de Josep Batlle en una exposició col·lectiva.
Sense identificar i datar.

Per convertir l'antic Palau Reial Major dels Comtes de Barcelona en un jardí es van emprar 123 espècies d'arbres, arbusts i vivaces a la plaça del Rei i 170 espècies de plantes per a l'interior del Saló del Tinell, entre les que hi havia 13 espècies del gènere *Sansevieria*, 14 de *Philodendron*, i una gran varietat de falgueres i plantes tropicaloides.

Van visitar la mostra un total de 41.600 persones en deu dies.

Aquesta era la primera vegada que els empresaris més destacats del sector col·laboraven plegats amb el suport del Servei de Parcs i Jardins. Ho van

62. Ajuntament de Barcelona. Servicio Municipal de Parques y Jardines de Barcelona. Memòria 1958. P. 55.

fer altres vegades. Totes elles van servir com a entrenament de la que, amb el temps, ha esdevingut la més sonada de totes, Jardinova.

Jardinova, un repte col·lectiu

No hi ha cap altra fita del sector de la jardineria i de l'horticultura ornamental a Catalunya que sigui més recordada que les dues edicions de Jardinova, celebrades al recinte firal de Montjuïc els anys 1975 i 1977. Mai cap altre esdeveniment jardiner ha captat tant l'atenció de la ciutadania, de les autoritats i dels mitjans de comunicació del país. Hi van participar horticultors, viveristes, jardinistes, floricultors, artistes, i també les indústries complementàries: productors de llavors, de fitosanitaris, de maquinària de jardineria, de sistemes de reg, de terres, d'adobs... tots compromesos en un repte col·lectiu. Per això, encara avui, Jardinova és un esment obligat per a qualsevol persona, ja sigui jove, ja sigui gran, que hi va participar. La primera edició de Jardinova va tenir lloc del 20 al 29 de setembre de 1975, per les Festes de la Mercè, i la seva organització va suposar un gran esforç econòmic per part de tots els participants, però també un exercici de malabarisme, diplomàcia i mà esquerra per tal que tothom s'hi sentís ben representat. Probablement per això l'organització de Jardinova va acabar tenint:

- Un Comitè d'Honor encapçalat per la Princesa Sofia i format pel Ministre d'Agricultura, el Capità General de la IV Regió Militar, el President de l'Excel·lentíssima Diputació Provincial de Barcelona, l'Alcalde de Barcelona, el President del Sindicato Nacional de Frutos y Productos Hortícolas, i 14 personalitats més.
- Dos presidents d'Honor: Ramon Torres Muñoz, Re-

Exposició Internacional Euroflora a Gènova. Any 1981.

- gidor president del Servei Municipal de Parcs i Jardins, i Josep Casasús Colom, President del Gremio Sindical de Especialidades Hortícolas de Barcelona.
- Una comissió executiva formada per un president, Jaume Viure Ninou, un vicepresident, Miguel Crespo, un secretari general, Llibori Conde, un vicesecretari, Francesc Ventura, un assessor legal, Eduardo Royo, un comissari permanent, Manel Pradell, un coordinador, José Carrillo de Albornoz i sis vocals: Oriol Argemí, Josep Griera,

Jaume Mitjans, Joan Pañella, Jaume Sabatés i Josep Batlle Gras.

- I altres tres comissions: una d'econòmica, una de tècnica-artística, de la que també formava part Josep Batlle, i una comissió de coordinació i relacions públiques.

Jardinova seguia el model dels salons internacionals, on a més de la mostra de jardins o productes, s'organitzaven activitats paral·leles. En l'edició de 1975, es va rebre la visita de la Associació Internacional de Productors Hortícoles (AIPH), organitzadora de les exposicions internacionals més destacades esmentades en l'apartat anterior, i el 1977 la visita de l'Associació Internacional de Garden Centers. Uns programes fets a mida per estrènyer els lligams amb les organitzacions internacionals més destacades.

El perquè de Jardinova

Dues cites filosòfiques marquen el principi i el final del pròleg del catàleg que es va editar amb motiu de la celebració de Jardinova 75. *"Il faut cultiver notre jardin"*, de Voltaire, volia fer reflexionar sobre el valor de la senzillesa i de la cooperació, de la utilitat i encoratjament dels talents humans⁶³.

La segona citació, del també filòsof Sir Francis Bacon (1561-1626) no necessita comentari: *"el jardí és el més pur dels plaers humans"*⁶⁴.

Totes dues frases servien per presentar Jardinova com una mostra del treball i de les il·lusions d'uns professionals que consideren que la raó principal

dels jardins és que siguin contemplats. *"Ni la envidia ni la mezquindad pueden tener sitio en la mente de unos hombres cuyo contacto diario con las plantas y las flores es una vacuna contra todo tipo de polución, física y moral. Jardinova se alinea, simplemente, sin orgullitos vanos pero también sin falsa modestia, entre las muestras florales que se celebran en tantas ciudades del mundo, sin otra pretensión que alegrar durante unos días el rostro de Barcelona en fiestas."*⁶⁵

El sector de la jardineria i l'horticultura de Catalunya disposava als anys 70 de bona salut i d'uns professionals experts que volien mostrar al país i als assistents al congrés de l'AIPH *"... hasta qué aligido punto han llegado, en desarrollo y perfección técnica, la jardinería, la horticultura ornamental, el arte floral y las industrias anexas y auxiliares de nuestro país"*. Per això Jardinova.

Per a la seva organització, els promotors de la iniciativa van cercar la col·laboració del Servei de Parcs i Jardins de Barcelona i el suport de l'Ajuntament, que s'hi va implicar de valent. Primer amb l'alcalde Enric Masó, i després amb Joaquim Viola, que va inaugurar càrrec i exposició els mateixos dies.

Jardins dins d'un jardí

Dels equilibris que es van haver de fer a Jardinova en parla l'aleshores director tècnic de Parcs i Jardins, Joaquim Maria Casamor i Espona. Ell va ser el redactor del projecte global i el director de l'execució. *"N'estic molt orgullós perquè el gremi de jardineros volia fer una exposició típica, amb un estand per cada expositor, i jo els vaig convèncer de fer un jardí entre tots. Cadascú es va col·locar en un sec-*

63. La frase clou l'obra *Càndid o l'optimisme*, conte filosòfic escrit el 1759 en el que narra la trobada a Constantinoble amb un ancià que tenia un jardí que cuidava amb la seva família. Si es vol ser feliç, cal treballar i mantenir l'alegria.
64. Bacon, Francis (1902). *Of Gardens*. Hacon & Rickett. London. P 4: *"it is the purest of human pleasures. It is the greatest refreshment of the spirit of man; without which, buildings and places are but gross handyworks"*.

65. Catàleg de Jardinova. Flor & Paisaje. Setembre 1975.

Jardinova, Flor y Paisaje, portada de *La Vanguardia* del 28 de setembre de 1975.

tor, però no hi havia acord, així que al final vam fer servir l'ordre alfabètic. L'entrada era en espiral de manera que es dominava la panoràmica. El vam fer al Palau de la Metal·lúrgia i va quedar molt bé⁶⁶.

66. Conversa inèdita amb Joaquim Maria Casamor i Espona. *Jardins i Jardiniers. Art, ciència i ofici*. ICEA-IEC 2014.

El repte de Jardinova era, doncs, fugir de les fires clàssiques en les quals cada expositor disposava del seu espai, per crear un únic jardí amb diferents ambients en el que el pas d'un a l'altre es fes dolçament, sense salts ni estridències.

El jardí de Jardinova estava format per vuit escenes que se succeïen en un itinerari únic, de més d'un quilòmetre de longitud. Els quadres reproduïen paisatges alpins, continentals, tropicals, subtropicals, de ribera i mediterrani. Hi havia, a més, un racó d'interiorisme, una secció d'art floral i, a l'exterior, un *garden center*.

Cadascuna de les vuit escenes del jardí de Jardinova va ser el resultat d'una tasca realitzada en equip. Aquesta era, aleshores, una cultura de treball poc habitual a l'època i en el sector, i alguns en dubtaven del resultat. Maria Pericall opinava: “Cuando se planteó el sistema de trabajar en equipo, todos nosotros, puede que por nuestra especial idiosincrasia catalana dudáramos del éxito de la unión. Era difícil, sobre todo para los jardineros y floristas, el pensar que una idea propia sería acogida y aceptada por el resto del equipo, sería compartida, discutida y estimada en su justa buena fe. Era difícil imaginar que las cabezas responsables del conjunto de la manifestación aceptaran el desarrollo de cada una de las zonas, dentro de un estilo propio del equipo. Pero con sorpresa comprobamos que sí, que se podía trabajar en equipo y que sí se aceptaba el diálogo. Que las frases ¿a ti qué te parece? y ¿tú qué opinas? llegó a ser, sobre todo en los últimos momentos de la realización, no solo un comentario a nivel de equipo, sino de iniciación de cualquier diálogo entre los distintos componentes de las zonas a realizar.

Pero estábamos tan poco acostumbrados a este diá-

*logo que a mí, personalmente, me parece que no fuimos lo suficientemente valientes para pedir una crítica leal entre todos nosotros, ni dispusimos del tiempo necesario como para que este diálogo en forma de crítica redundara en una pieza más de trabajo*⁶⁷.

Josep Batlle va ser el responsable de la realització del jardí subtropical, juntament amb Bartolomé Mas, l'Hortícola Avenida, Cytessa, Drafisa i Jarclós Plantas. Va comptar també amb la participació del seu fill Enric, que aleshores cursava tercer a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

Josep Batlle explicava del jardí subtropical que, si bé científicament parlant és aquell que es compon d'espècies originàries d'aquella regió, es podien fer jardins subtropicals en altres indrets a partir d'espècies que tinguessin un port similar, o bé amb plantes cultivades en contenidor, que podien passar els mesos de clima més rigorós resguardades en hivernacles. Es referia a una tècnica molt utilitzada en la jardineria europea i que ha deixat bells noms per a la història dels jardins: els *Limonaria* eren els hivernacles on es guardaven els llimoners en les vil·les italianes del Renaixement, i les *Orangeries* els que servien per guardar els tarongers que no resistien el fred hivernal en els jardins barrocs del centre d'Europa.

En el jardí subtropical de Jardinova s'hi van plantar moltes espècies d'imatge tropical: palmeres datileres, palmeres de Canàries, washingtonies, palmeres excelses, margallons, ficus, *Cycas*, iuques, muses, dracenes, *Fornium*, aus del paradís,

hibiscs, bambús i buguenvílies de diverses espècies. Els vivers que van subministrar aquestes plantes van ser, a més a més del de Josep Batlle, els de Josep Casasús, Cultius Viure, Floricultura Badia, Gesflora, Horticultura Conde, Jardineria y Construcciones Mitjans SA, Manuel Vives i Volckaert Perez-Borras.

Altres membres de la nissaga Batlle van tenir també una participació activa en aquesta primera edició de Jardinova. A banda del paper institucional que va representar Josep Casasús Colom com a President d'Honor, el seu fill Josep Casasús Batlle va ser el cap de l'equip del jardí i la rocalla alpina, i Andreu Batlle Estadella hi va participar també, probablement formant part de l'equip d'art floral. De ben segur que ell va fer d'amfitrió de l'especialista internacional en orquídiades, M. Lecoufle, una de les moltes personalitats que van visitar el certamen. Els viatges per proveir-se d'orquídiades de la família Batlle a la casa Lecoufle de París eren freqüents gràcies a la relació d'amistat i familiar que hi havia amb Simone Gandolin, segona esposa d'Andreu Batlle. Josep i Carme Durany els acompanyaven sovint.

Els números de Jardinova 75

La transformació del Palau de la Metal·lúrgia en un jardí va suposar, en números rodons, l'aportació de 20.000 m³ de terres, 500 arbres exemplars, 1.000 arbres de port mig, 7.000 arbustos i 9.000 m² de gespa. En total 16.300 m² de jardí i quasi 1.000 m² del llac, que feia més de 120 metres de llarg. Hi van participar 150 empreses i el cost total va ser de 16 milions de pessetes. La van visitar 150.000 persones.

67. Munné-Pericall. "Crítica de Jardinova". *Revista Parques y Jardines*, núm 17. Gener de 1976.

Encara hi ha paradís. Jardinova 77

Amb aquest lema, dos anys més tard es va celebrar la segona (i darrera) edició de Jardinova de l'època. Va ser també a Montjuïc, però en aquest cas en els pavellons Alfons XIII i Victòria Eugènia –obra de Josep Puig i Cadafalch– i en l'espai central, la plaça del Marquès de Foronda. La mostra es va inaugurar el 20 de setembre i va durar fins al 3 d'octubre i hi van prendre part més de 250 empreses.

De nou el sector del verd i el Servei de Parcs i Jardins es van esforçar per atraure els professionals

estrangers, a banda del públic general. Per això, en el marc de Jardinova es van organitzar un seguit d'actes destinats als professionals, com unes jornades tècniques en el Palau de Congressos, les assemblees de la Sociedad Española de Horticultura i d'Interflora España, o la presentació d'una nova varietat de gladiol, de color groc, batejat com gladiol Jardinova, que va ser obtingut per Mariano Climent, de Santa Coloma de Farners, creador del gladiol Dr. Jubany.

La premsa del moment va destacar també que per

Enjardinament exterior de la segona edició de Jardinova l'any 1977.

EL COLOR DE MI CRISTAL

por MUNTAÑOLA

—Es que mi mujer se hizo adicta a las plantas por culpa de «Jardinova»

El color de mi cristal, per Muntañola a *La Vanguardia* de 6 d'octubre de 1977.

primer cop es mostrava una especialitat hortícola japonesa que consistia a miniaturitzar plantes. Eren els bonsais de Faust Vergés, l'únic cultivador d'aquests arbres que hi havia a Espanya en aquell moment.

Els bonsais van causar sensació, però encara més ho va fer una escultura singular, recorda Casamor: *“L'escultor Josep Ponsatí ens va embarcar a fer unes escultures efímeres inflables, com coixins que s'omplien amb heli, que es van fer servir en la inauguració. Era art conceptual. La Fundació Miró, l'any següent també ho va fer”*⁶⁸.

Dijous de Corpus Christi

El 13 de juny de 1968, dijous de Corpus Christi, Josep Batlle va participar en la XXIX Exposició Nacional de Clavells de Sitges, en aquest cas no com a expositor, sinó com a membre del jurat que havia de triar quines eren les millors col·leccions de

clavells que es presentaven a concurs. Josep Batlle no va cultivar mai clavells, però els coneixia bé. Sempre estaven presents en les seves creacions florals.

La I Exposició de Clavells de Sitges es va celebrar durant els primers dies de juny de 1929, casualment l'any que va morir el seu pare, qui sí que n'havia cultivat. Promoguda inicialment com un esdeveniment per atraure visitants, durant els anys 50 i 60 del segle passat l'Exposició de Clavells de Sitges va ser una mostra molt popular, que rebia visitants vinguts d'arreu de Catalunya i era presidida per les més altes autoritats. L'any 1964 el mateix Caudillo va ostentar la presidència del jurat. La tradició s'ha mantingut i encara avui, durant la setmana de Corpus Christi, les escoles, els afeccionats i els horticultors locals presenten els seus clavells en els jardins de la Sociedad El Retiro de Sitges.

Per acabar el capítol de les exposicions, constatar que per a Josep Batlle, la participació en mostres de jardineria i art floral era una afecció que anava més enllà del negoci, potser per seguir la tradició de la nissaga, i sempre que li ho demanaven mirava de participar-hi, encara que fos lluny. Així, el mes de març del mateix any de la primera Jardino-va el trobem –juntament amb el seu nebot Agustí Casasús– al certamen Florasol 75, a la 3a. edició del Festival de la Flor y de la Planta de la Costa del Sol celebrat a Torremolinos i, al maig de 1983, a l'Exposición Nacional de Jardinería y Arte Floral de Zaragoza, on li van donar un accésit pels treballs presentats per Jardineria Batlle. ❁

68. Conversa inèdita amb Joaquim Maria Casamor i Espona. *Jardins i Jardiniers. Art, ciencia i ofici*. ICEA-IEC 2014.

PARA EL JARDIN

GARDEN CENTER CATALONIA-1

GINOE

10

Els garden centers

El Garden Center Catalonia 1

Estand del Garden Center Catalonia 1 a la Fira de Barcelona, a l'avinguda Maria Cristina. Anys 70.

Avui de Josep Batlle en diríem un emprenedor. Ell, com altres empresaris del sector, estava amatent a les modes del mercat, i novetat que hi copsaven, novetat que intentaven implantar a Catalunya. Una d'aquestes iniciatives de negoci vingudes de fora van ser els *garden centers*. Els primers *garden centers* es van obrir als Estats Units cap al 1950 i estaven basats en facilitar la vida al client. Eren llocs on el comprador tenia a la seva disposició tot tipus de plantes, llavors, bulbs o qualsevol accessori que hagués de menester per fer de jardiner amateur. Això no diferia gens de les botigues de jardineria tradicionals. El que els feia diferents era el concepte *self-service* i la lliure circulació per tota l'àrea de vendes.

Oriol Argemí Sans, un destacat professional del sector que operava a Terrassa, considerava que el sistema *self-service* oferia grans avantatges al consumidor: donava llibertat d'acció, no creava obligació de compra al visitant, la visita no tenia límit de temps, no hi havia problemes per aparcar... en definitiva, convertia la compra o l'assistència a l'establiment *"en un agradable solaz y tranquilizante"*⁶⁹.

Els *garden centers* disposaven de diverses seccions: un hivernacle amb plantes d'interior, un umbracle per a les plantes d'ombra, platabandes per a les plantes de ple sol, una àrea amb estoc d'arbres i un espai enjardinat destinat al descans amb àrea de jocs inclosa. També era imprescindible tenir aparcament dins del recinte i estar ben comunicat.

Un nou negoci de Josep Batlle

Molt a prop de l'arc gòtic que identifica el terme municipal de Sant Adrià del Besòs hi havia al segle

XIX l'antiga casa senyorial Can Serra, propietat de la família Rocamora de Barcelona. La finca era molt extensa, ocupant bona part del marge dret del riu Besòs. L'any 1966, part d'aquest terrenys estaven afectats per la construcció del pont del Besòs i eren propietat de Jaume Fusté Roma, horticultor. El 1972, el seu fill Francesc li va arrendar un tros dels terrenys i la meitat de l'edifici de Can Serra per obrir-hi un comerç destinat a la venda de flors i plantes. Al desembre de 1973, l'Ajuntament de Sant Adrià li atorgava la llicència d'activitat.

La ubicació d'aquests terrenys degué ser el que va fer decidir a Josep Batlle a associar-se amb el floricultor Francesc Fusté. Estaven situats al 124 de la carretera de Mataró, a Sant Adrià del Besòs. Aquesta carretera formava part del seu trajecte habitual cap al viver de Premià de Mar, igual que el de molts barcelonins que es desplaçaven els caps de setmana per anar a les seves segones residències del Maresme.

Josep Batlle va considerar que aquest era, doncs, un indret privilegiat per obrir un *garden center* i així va ser que va decidir participar en el negoci, a proposta, sembla ser, de Francesc Fusté. L'any 1975 el Garden Center Catalonia 1 operava amb tota normalitat, anunciant-se a les revistes del sector, participant en petites fires i formant part dels establiments que van muntar un *garden center* en la primera edició de Jardinova, sempre unit al nom de Josep Batlle i al seu prestigi.

Amb una superfície propera a una hectàrea, el Catalonia 1 disposava de totes les instal·lacions que hem vist que eren necessàries en un *garden center*: aparcament, central de vendes, magatzem, dos túnels per a la planta d'interior, un umbracle en la zona de vendes, platabandes a l'aire lliure per a la

69. Catàleg de Jardinova. Flor & Paisaje. Setembre 1975 p. 59.

Instal·lacions del Garden Center Catalonia 1 a Can Serra a Sant Adrià del Besòs.
Sense datar.

planta arbustiva i de temporada, i una part destinada a la producció de planta, especialment arbustiva i palmeres. Calia aprofitar la bona qualitat del sòl dels terrenys d'al·luvió del riu de la propietat i la disponibilitat d'un pou que proveïa l'aigua de reg. Les plantes que es venien al Garden Center Catalonia 1 no devien diferir gaire de les que es podien trobar en altres establiments de la competència: palmeres de Canàries, *Trachycarpus fortunei*, *Yucca elephantipes*, *Cordyline indivisa*, *Cortaderia selloana*, *Ligustrum japonicum*, diverses classes de *Crataegus*, *Berberis thunbergii*, *Fatsia japonica*, *Pittosporum tobira*, i dins del món de les plantes de temporada, begònies, geranis, ciclàmens, petúnies, i també plantes bulboses com narcisos i tulipes que feien servir per confeccionar rams. L'aventura d'aquest negoci no va durar gaires anys. No pas perquè la fórmula *garden center* no fos un encert, sinó perquè entre Josep Batlle i Francesc Fusté hi havia visions diferents de com portar l'empresa. La manca d'entesa va fer que, passats uns anys, Josep Batlle es retirés del negoci.

El *garden center* va continuar funcionant fins al 1990, moment que el Consell Comarcal del Barcelonès va expropiar les terres a la família Fusté per fer la Ronda Litoral. Des del 2004, Can Serra és la seu del Museu de la Immigració de Catalunya. Avui, els centres de jardineria s'han consolidat com els establiments on els afeccionats a la jardineria es proveeixen de plantes i accessoris i l'únic que han perdut pel camí ha estat el nom anglicitzat. Segurament no queden tan lluny del que havien estat els establiments d'horticultura dels Batlle del segle XIX o del mateix viver de Premià de Josep Batlle, el qual, tot i estar concebut per vendre al major, no va deixar mai d'atendre la venda al detall a tot aquell que entrava a comprar una planta.

Oriol Batlle Durany, després d'anys de pràctiques i treball en el negoci familiar, va obrir el 1987 un *garden center* en una part dels viviers de Premià de Mar. Oriol Batlle és avui el president de l'Asociación Española de Centros de Jardinería, i ha format part de la junta de l'Associació de Viveristes de Catalunya. ❁

Centre de jardineria d'Oriol Batlle.

REGLAMENTO

QUE DEBERÁN OBSERVAR

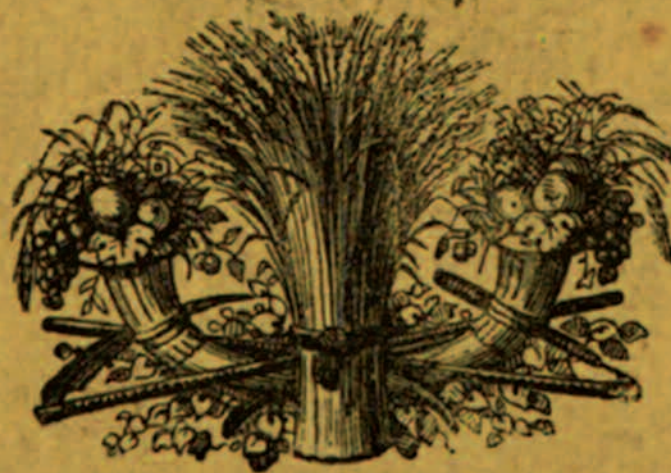
LOS HORTICULTORES, FLORICULTORES

Y

ARBORICULTORES

DE

BARCELONA Y SUS CONTORNOS.

BARCELONA.

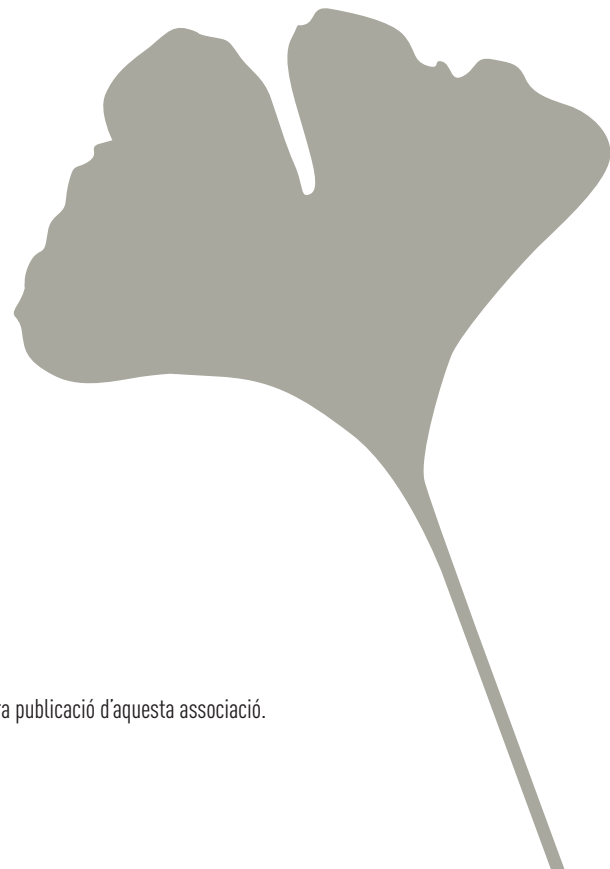
ESTABLECIMIENTO TIPOGRÁFICO DE NARCISO RAMIREZ Y COMPAÑÍA,
pasaje de Escudillers, 4.

1873.

11

Els lobbys de l'època

Gremis i associacions a l'entorn de la jardineria

Reglament promogut per la Societat Florestal l'any 1873. Aquesta va ser la primera publicació d'aquesta associació.

A l'època medieval, els menestrals i artesans de les ciutats europees s'agrupaven al voltant dels gremis per defensar els seus interessos professionals i per acceptar aquells candidats preparats per exercir la professió. A Barcelona, un dels gremis era el dels hortolans, amb una llarga tradició a la ciutat. La Revolució Francesa i la posterior liberalització de l'economia va acabar amb els gremis i els seus privilegis a Europa.

A Barcelona, els professionals de la jardineria i l'horticultura es van agrupar a partir de 1848 dins de l'Institut Industrial de Catalunya, on van organitzar les primeres exposicions de plantes i flors. Més tard, el 1873, es va crear la primera associació professional d'horticultors i jardiniers, ja separada de la resta dels empresaris d'altres sectors. Es va anomenar Sociedad Florestal. El primer president va ser Salvador Vila i el seu secretari el jardiner Domingo Aldrufeu.

La primera activitat que va fer l'entitat va ser redactar un "*Reglamento que deberán observar horticultores, floricultores y arboricultores de Barcelona y sus contornos*"⁷⁰, per regular l'accés a la professió. A l'estil dels antics gremis, el reglament exigia quatre anys com a aprenent a la mateixa empresa i després, previ un informe de l'empresari, el treballador passava a la categoria superior d'oficial. Per poder treballar a Barcelona i els primers 11 quilòmetres dels seus encontorns era obligatori ser membre de la Societat.

L'objectiu era promoure el desenvolupament i foment de l'horticultura i la defensa dels interessos

dels industrials. Per això es proposaven difondre la ciència hortícola amb la publicació d'un butlletí, organitzant una biblioteca, fent conferències i altres accions divulgatives. En l'àmbit de la defensa dels interessos de la professió es proposaven demanar a les autoritats tot allò que consideressin convenient, així com fer de mitjancers entre els industrials i els seus clients o els seus treballadors en cas de conflicte⁷¹.

Tots aquests objectius es van portar a la pràctica amb més o menys intensitat, destacant especialment l'organització de concursos i exposicions com hem vist en el capítol corresponent.

L'1 de novembre de 1874 la Societat va iniciar la publicació de la *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica* que era el seu òrgan públic. Malauradament no disposem de massa informació sobre el seu funcionament fins al 1895. Entre els anys 1887 i 1888 la Societat Florestal es va transformar en Societat Catalana d'Horticultura, amb seu al principal del número 27 del carrer Alt de Sant Pere. Al 1896 es va traslladar a Sant Gervasi, a la torre de Ferran Puig. L'any 1900 van inaugurar un nou local al carrer de l'Or a Gràcia i cinc anys després, el 1905, Antoni Torrents va cedir part del seu domicili, la "Villa Antoñita" al 36 de l'avinguda del Tibidabo per a seu de la Societat. L'any 1906 va organitzar també a casa seva una biblioteca dominical pública que tenia un petit jardí botànic annex⁷². Els anys 1920, després d'un període d'escassa presència pública⁷³, va canviar el nom

70. *Reglamento que deberán observar los horticultores, floricultores y arboricultores de Barcelona y sus contornos*, Barcelona: Est Tip de Narciso Ramírez y Cia, 1873.

71. *Reglamento para el régimen y gobierno de la Sociedad Catalana de Horticultura*, Barcelona: Tip de la Casa Prov de la Caridad, 1894, 14 p.

72. COMAS I GÜELL, Montserrat: *Lectura i biblioteques populars a Catalunya (1793-1914)*. Barcelona: Ed Curial, 2001, p. 123-124.

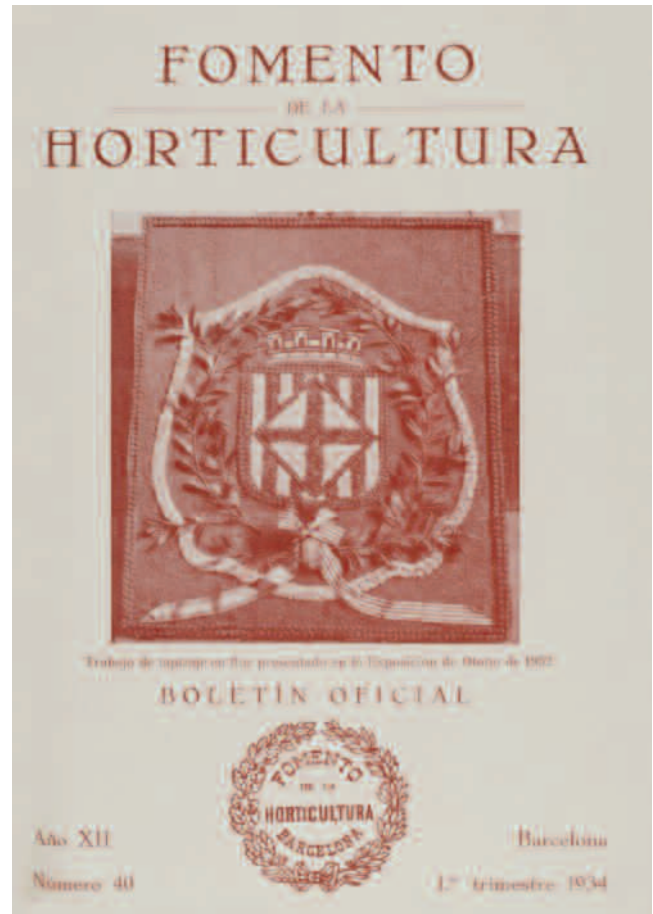
73. Entre 1905 i 1923 no es publicà la revista i tampoc es van organitzar exposicions i concursos de plantes i flors de certa volada entre 1916 i 1927.

Emblema de la Societat Catalana d'Horticultura el 1895.

per Foment Nacional de l'Horticultura, reviscolant la seva activitat.

La vida de la Societat, doncs, va ser fluctuant amb etapes amb una gran animació i d'altres amb un funcionament molt precari. La *Revista hortícola* es va reanimar amb motiu de l'Exposició de plantes de 1895 i la publicació d'un número extraordinari, així com el nomenament d'Antoni Torrents i Monner (1852–1921) com a director de la publicació, càrrec que va mantenir fins al 1905. Era una persona provinent del món acadèmic, amb formació de perit agrícola i químic i també professor mercantil. Va escriure un centenar de llibres relacionats amb la comptabilitat i el comerç i va aprofitar la *Revista hortícola* per publicar-hi algunes de les seves obres. Era també membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Portada del núm. 40 del Butlletí del Foment Nacional de l'Horticultura de 1934.

El juny de 1923 s'inicià una nova època amb el títol de *Butlletí oficial del Foment Nacional de l'Horticultura* i amb una periodicitat trimestral i n'agafà la direcció en Nicolau Maria Rubió i Tudurí. Després de patir alguns problemes durant la dictadura de Primo de Rivera, la revista es va publicar regularment des del 1927 fins a la guerra. La Societat Catalana d'Horticultura va estar presidida per diversos presidents, dels quals en desta-

carien dos, el marquès de Monistrol i d'Aguilar, president entre 1890 i 1897, i en Josep Maria Riu i Badia, entre 1897 i 1902.

Joaquim Escrivà de Romaní y Fernández de Córdoba, marquès de Monistrol i d'Aguilar (1858-1897) era membre d'una important nissaga de la noblesa catalana. De formació era enginyer agrònom i va ser diputat a Corts durant moltes legislatures, mantenint una posició de defensa del proteccionisme econòmic. Va ser director general d'Agricultura i representant de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) a Madrid. Era el propietari de la finca Torre Blanca a Sant Feliu de Llobregat i un gran afeccionat a la jardineria.

En Josep Maria Riu i Badia (1842-1902) era advocat de formació i va ser alcalde de Barcelona els anys 1895 i 1896, així com diputat a les Corts. Fou vicepresident de l'IACSI i secretari de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Posteriorment la presidència va anar canviant entre diferents industrials del sector.

Pel que fa a l'activitat política de la Societat Catalana d'Horticultura, influenciada per les idees del seu president, el marquès de Monistrol, sempre va defensar posicions proteccionistes, com es pot llegir a la revista. L'aparició de la fil·loxera va perjudicar molt els horticultors ja que, amb l'establiment d'un cordó sanitari, es va prohibir la circulació i el comerç de qualsevol tipus de plantes per tot l'Estat. Es van enviar informes el 1886 i 1888 a Madrid, demanant que poguessin circular les plantes entre les províncies que no estaven fil·loxerades⁷⁴.

74. *Exposición elevada al Ministerio de Fomento por la Sociedad La Florestal el 30 de enero de 1886*, BCN: Imp de Luis Tasso, 1886, 15 p. i *Exposición elevada al Ministerio de Fomento por la Sociedad Catalana de Horticultura el 23 de enero de 1888*, BCN: Imp de Luis Tasso, 1888, 16 p.

També el 1898 s'adreçà a l'Ajuntament de Barcelona demanant la regulació del Mercat de la Flor de la Rambla. Insistien que es prohibís la venda d'altres articles que no fossin flors i plantes i que només estigués obert els matins i migdies ja que, si no, "*obliga a las esposas de los horticultores a abandonar por completo sus quehaceres domésticos, en perjuicio del orden y moralidad de las familias*"⁷⁵.

Cal destacar, finalment, el conflicte que es va produir el 1931 entre patrons i obrers del ram de la jardineria, representats per la CNT. Els industrials van fer una assemblea per deliberar sobre les demandes. La resposta publicada als mitjans de comunicació procurava apaivagar els ànims indicant que fos cada establiment el que regulés els horaris. "*En las actuales circunstancias de crisis del trabajo y de paralización de negocios*" els hi demanaven contenció per evitar "*la ruina de nuestra industria y por consiguiente de todos los que de la misma vivimos, obreros y patronos*". Com es pot veure un discurs molt contemporitzador i paternalista, molt habitual a l'època. És especialment interessant que ja es comença a parlar de les diferents especialitats en les quals s'anava subdividint l'horticultura ornamental: "*viveros, cultivos de flores, comercio de plantas en tiendas o en las Ramblas, y la conservación y plantación de jardines*"⁷⁶.

Els Batlle i les associacions

La història de les associacions del sector de la jardineria i l'horticultura s'entrellaça constantment amb la nissaga Batlle, des del segle XIX fins a l'ac-

75. *Revista Horticola*, Barcelona, 1898, p. 47-48.

76. *La Vanguardia*, Barcelona, 11 d'agost de 1931.

tualitat. Sense poder ser exhaustius, atesos els buits d'informació que hi ha respecte a determinats períodes o associacions del món de la jardineria i de l'horticultura, podem afirmar que totes les generacions Batlle han ocupat, en determinats moments, algun càrrec directiu en alguna de les moltes societats del sector.

Començant per la primera generació, Agustí Batlle Cuixart va ser un soci molt actiu de la Societat Catalana d'Horticultura, ocupant diversos llocs a la junta directiva, primer com a bibliotecari (1898) i després com a vicepresident (1907)⁷⁷. Els seus fills, Agustí i Andreu Batlle Fabregat no apareixen com a membres de la Societat Catalana d'Horticultura fins ben entrat el segle XX⁷⁸, però un cop integrats en la mateixa van tenir càrrecs de responsabilitat en diverses ocasions. Andreu va ser vocal almenys els anys 1913, 1915 i 1917, vicesecretari el 1932, secretari el 1935 i president de l'entitat el 1923 i Agustí va ser president de la secció de Floricultura l'any 1931. Agustí Batlle, a més a més, es va vincular plenament amb la Reial Associació de l'Arbre de Noel, entitat de caràcter benèfic que regalava joguines als nens sense recursos durant l'Epifania. En va ser vocal almenys entre 1917 i 1931.

El 1936 es va crear l'Agrupación de Jardinería y Floricultura, que integrava també l'Institut Català de Sant Isidre, on tenia la seu. La interrupció dels mercats i intercanvis comercials a causa de la Guerra Civil degué comportar també el cessament de l'activitat associativa i no és fins el 1955 que tornem a trobar informació sobre aquesta agrupació, de la qual en va ser president, l'any 1955, Jo-

sep Casasús Colom, casat amb Enriqueta Batlle Gras. Tal vegada, en un moment indeterminat, aquesta entitat va canviar el seu nom pel de Gremio de Especialidades *Hortícolas* i en consta com a president l'any 1961 Andreu Batlle Estadella. Entre 1971 i 1974 ocuparà de nou la presidència Josep Casasús Colom.

Un any més tard les fonts consultades recullen un nou canvi en el nom d'aquesta entitat, que torna a incorporar el substantiu sindical. La presidència, però, no canvia. Josep Casasús va seguir com a president del Gremi fins almenys el 1976.

Aquell any, l'evident especialització de la professió que s'havia anat produint els anys anteriors es va concretar en la divisió del Gremio Sindical de Especialidades Hortícolas en diverses entitats sectorials. Una d'elles va ser el Gremi de Jardineria de Barcelona i Província⁷⁹, el qual va instal·lar la seva seu en un pis del carrer Aribau. Josep Batlle Gras n'era membre de la junta i amb el temps va esdevenir també el seu president. El va acompanyar com a secretària Maria Pericall, qui al seu temps seria també presidenta, igual que Oriol Argemí i molts d'altres.

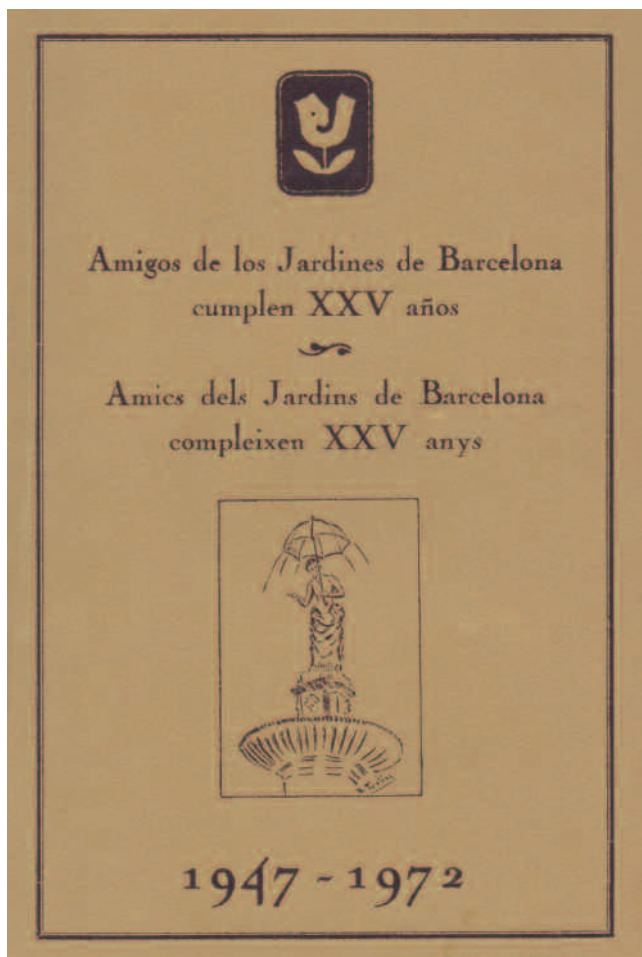
L'esmicolament de les entitats del sector no degué ser massa positiu, atès que pocs anys després, al 1981, es va crear la Federació Catalana de Horticultura Ornamental⁸⁰ que aixoplugava diferents associacions de la jardineria i l'horticultura, representant en total més de 2.000 empreses de format i tipologia molt diferents. La Federació buscava crear sinergies i esdevenir un lobby de pressió davant les administracions estatals. Composaven la Fede-

77. *La Vanguardia*, Barcelona, 2 de febrer de 1898 i 31 de març de 1907.

78. En la relació de socis de 1904 no hi consta cap Batlle. Cal indicar que a partir de 1915 (?) el nom de l'entitat va canviar a Foment Nacional de l'Horticultura.

79. Informació proporcionada pel Gremi de Jardineria de Catalunya, amb seu a la CECOT (Terrassa).

80. *La Vanguardia*, Barcelona 7 d'abril de 1981.

Publicació d'Amics dels Jardins en commemoració del seu 25è aniversari, l'any 1972.

ració l'Asociación Provincial de Producción y Comercio de Flores, el Gremio de Jardinería de Barcelona y Provincia, l'Asociación de Agricultores Vi-veristas de Barcelona y comarcas, l'Asociación Catalana de Preparadores de Tierras y Substratos de Cultivos, Jardinova, Flor y Paisaje i l'Asociación de Antiguos Alumnos de la Escuela Municipal de Jardinería de Barcelona.

Amics dels Jardins de Barcelona i Catalunya

Josep Batlle Gras va ser el soci 199 de l'associació Amics dels Jardins de Barcelona. S'hi va inscriure durant el mes de gener de 1949, un any després que es constituís oficialment aquesta entitat, que naixia sota quatre principis fonamentals: descobrir els secrets de la vida de les plantes, defensar els jardins antics, procurar que no desapareguessin els espais encara lliures i vetllar perquè ciutat i jardins no fossin incompatibles.

L'entitat es va fundar en acabar el primer dels cursos per a afeccionats a la jardineria que el Servei de Parcs i Jardins de Barcelona va organitzar per donar sortida a la petició que afeccionats a les plantes i les flors van fer a Lluís Riudor, aleshores director del Servei. Feia només tres anys que l'Escola de Jardineria havia reprès l'activitat docent després de la interrupció de la Guerra Civil i aquesta era una bona manera d'implicar la ciutadania en el coneixement i defensa de les plantes i els jardins. Van ser professors d'aquest primer curs Miquel Aldrufeu, Josep Rovira, Joan Ros, Francesc Benabarre i Joan Pañella⁸¹. Aquest darrer seguiria sent professor d'aquest curs fins a la seva jubilació als anys 80.

Amics dels Jardins recollia el testimoni d'altres entitats d'afeccionats que havien existit abans a Barcelona, com van ser els Amics de les Roses o el Garden Club –també anomenat Amics dels Jardins–, una associació que va ser molt activa en els anys previs a la guerra, organitzant exposicions de rams i plantes ornamentals o concursos infantils de dibuix de plantes. La nova Amics dels Jardins concre-

81. *Amics dels Jardins de Barcelona compleix XXV anys (1947-1972)*. Edició Amics del Jardins. Gràfiques El Tinell. Barcelona, 1975.

tava la seva acció cultural en l'organització de conferències, dissertacions, projeccions, cursets, visites, excursions, viatges i exposicions que tinguessin els jardins i les plantes com a tema principal. Josep Batlle va ser soci d'Amics dels Jardins més de 57 anys i va formar part de la junta directiva en dues ocasions: del 1980 al 1983 i del 1997 fins a la seva mort, l'any 2006.

Va ser un soci proactiu, que participava en els esdeveniments, exposicions i concursos que organitzava l'entitat. L'any 1950 va rebre el premi al conjunt artístic i decoratiu en l'exposició "Ramas con frutos de carácter ornamental" organitzada per l'entitat al Reial Cercle Artístic i al maig de 1951 va ser mereixedor d'una menció honorífica a la composició ornamental que va presentar a la II Exposició de Jardins en Miniatura.

Com a membre de la junta, Josep Batlle es va encarregar de l'organització de les excursions a jardins i dels viatges, una de les activitats que tenia més èxit entre el socis. Amb ell, Amics dels Jardins va anar a San Remo, a la Riviera italiana, a Gènova a veure la mostra Euroflora, al llacs de Como i Léman, a Madeira, al Chelsea Flower Show de Londres i, com no, a les Floralties de Gand. També va visitar jardins locals com el del Baró de Viver a Argentona, el jardí Carulla a Premià de Dalt, el viver especialitzat en cactus Clavisa i també el seu propi establiment d'horticultura.

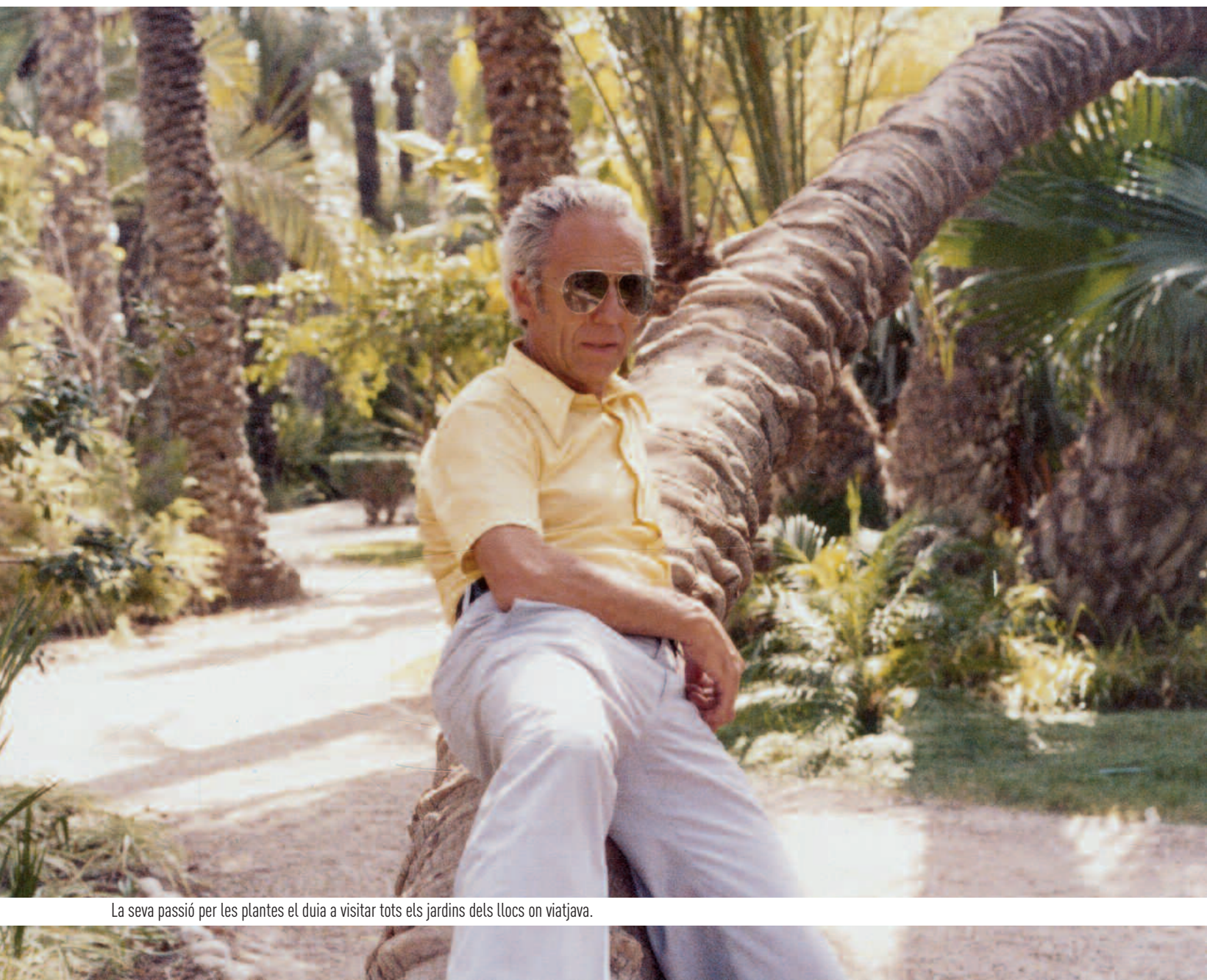
De la primera etapa de Josep Batlle a la junta de govern d'Amics dels Jardins destaquen els cursets de jardineria coordinats per ell mateix que s'impartien als socis de l'entitat i que es feien en els vivers de Llibori Conde a Tiana i a Horticultura Batlle de Premià de Mar. De la seva segona etapa sobresurt especialment la seva participació en els fasts

Visita d'Amics dels Jardins a la Vall d'en Joan, antic abocador del Garraf, l'any 2005.

El matrimoni Batlle en una visita a un jardí de cactus.

La seva passió per les plantes el duïa a visitar tots els jardins dels llocs on viatjava.

La junta d'Amics del Jardins en una festa al jardí Bertrand de Puigcerdà. D'esquerra a dreta: M. Lluïsa Xiol, Josep Maria Vives de Quadras, Carme Roca, Federico Maluquer, Montserrat Tortras, Maria Antònia Castellà, Salvador Maluquer, Flora Bertrand, Cecília Prats, Carme Durany i Josep Batlle.

organitzats en motiu del 50è aniversari de l'entitat. L'any 1998 l'entitat Amics del Jardins va estar molt enfeïnada celebrant l'aniversari de l'associació. La junta volia que l'efemèride fos recordada més enllà dels actes protocol·laris i van considerar que la publicació d'un llibre sobre els jardins de Barcelona era la millor manera de deixar recollida la seva estima pel patrimoni jardiner del país. El llibre va ser escrit per diferents autors, tots ells vinculats al món dels jardins i publicat per una editorial especialitzada en llibres d'art⁸².

Endegat aquest projecte, la junta es va esmerçar en l'organització de les cerimònies protocol·làries. Es van crear dues comissions: una encarregada de dissenyar l'acte principal i l'altra del sopar de gala. Josep Batlle va formar part de totes dues comissions, juntament amb Carme Roca, la secretària d'Amics dels Jardins, Montserrat Tortras, la presidenta, Josep Maria Vives, el vicepresident i la Sra. Cecília Prats. Batlle es va encarregar també de la relació amb els floristes que havien d'ornamentar els actes. De tota la junta, ell era qui tenia més coneixement de les plantes i les flors. Era l'únic professional.

82. DD.AA. (1997) *Jardines de Barcelona*. Editorial AUSA. Sabadell.

Acte de lliurament de la medalla concedida pel departament d'Agricultura, Ramaderia, Boscos i Món Rural. Juliol de 1999.

L'acte de celebració central va tenir lloc el dia 21 d'abril a la sala principal de Gas Natural, i va consistir en una sessió de conferències sobre el jardí mediterrani i en una llarga clausura en la que l'entitat va voler distingir tot un seguit de professionals destacats per la seva contribució al coneixement i divulgació dels jardins: jardineros, botànics, viveristes, propietaris de jardins, paisatgistes, arquitectes, historiadors, floristes... Aquella tarda es van reconèixer 62 persones, institucions i empreses.

Els festeigs van tenir un magnífic final. Amics dels Jardins va rebre la Creu de Sant Jordi concedida pel Govern de Catalunya en reconeixement a la seva tasca en defensa i promoció dels jardins, Creu que van recollir diversos membres de la junta el mes de novembre de 1998 al Palau de la Generalitat.

Qui sembra, recull

“Tots els sectors de la jardineria al seu gran mestre”. El 18 de maig de 1996, en la celebració de la

festivitat de Sant Isidre, Josep Batlle Gras, Joan Bordas Brullas i Josep Griera Pratsginestós van ser homenatjats en un sopar organitzat per les entitats més destacades del sector: els Viveristes de Catalunya, l'Associació Catalana d'Empreses de Jardineria (Gremi de Jardineria) i l'Asociación Española de Centros de Jardinería. El que es va dir en aquell sopar, ho ha explicat el seu fill Enric en el pròleg d'aquest llibre.

L'any 1997, el Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca li reconeixia públicament la feina desenvolupada en el sector de la flor i la planta ornamental i el 2 de juliol de 1999 li lliurava el guardó d'Agricultura, Ramaderia, Boscos i el Món Rural en un acte presidit pel President de la Generalitat de Catalunya.

L'any 2004, tres de les entitats en les que més va col·laborar van voler també retre-li homenatge. La nit del 22 de maig, l'Associació d'Agricultors i Viveristes de Barcelona, amb motiu del seu XXVè Aniversari, li reconeixia la seva trajectòria professional. Amics del Jardins, en un sopar celebrat el 4 de juny, el va nomenar Soci de Mèrit per "crear una empresa de jardineria que continua en plena expansió utilitzant tècniques científiques, així com per la constant, dilatada i desinteressada col·laboració amb la nostra entitat i la valuosa tasca desenvolupada en el si de la junta directiva". Finalment, el Gremi de Jardineria de Catalunya, en un acte celebrat a Lloret de Mar l'1 d'octubre, va fer palès el seu agraïment per "la fidelitat mostrada al sector i la valuosa aportació a la jardineria durant la seva permanència com a president". Al final de la seva vida, Josep Batlle recollia els fruits del seu bon fer com a professional i com a persona. ❁

Acte de nomenament de soci de mèrit d'Amics dels Jardins. Juny de 2004.

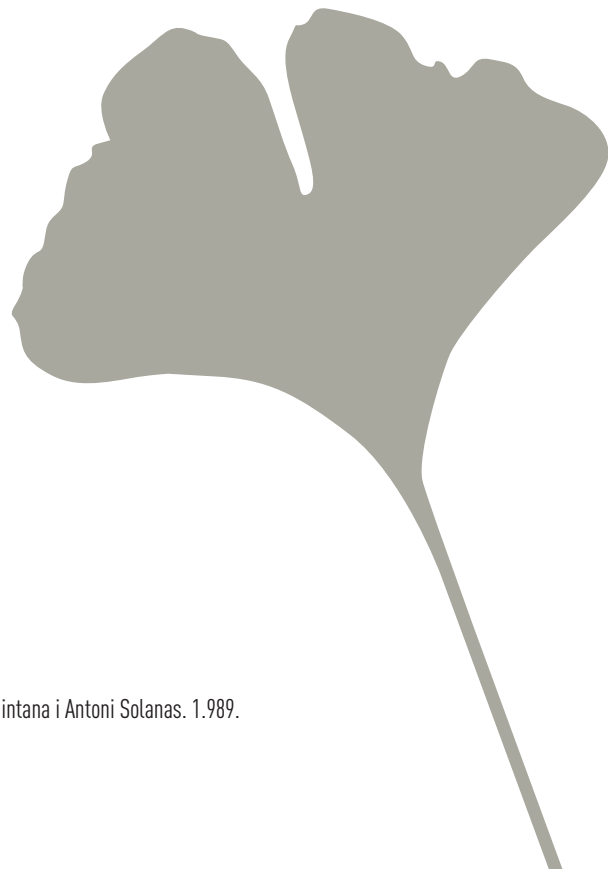
A la imatge, Jaume Viure i Llibori Conde lliuren un diploma a Josep Batlle en motiu de la seva participació a Jardinova.

12

L'expertesa compartida

La disseminació del coneixement

Resulta difícil trobar una paraula que defineixi l'activitat que Josep Batlle va desenvolupar en la seva darrera etapa vital i que va consistir en posar el seu coneixement, la seva experiència, al servei dels que esdevindrien, o ja eren, nous professionals dels jardins i del paisatge. Tanmateix, Batlle no només va repartir expertesa entre aquest perfil de persones, sinó que també va disseminar el seu *know how* en conferències, cursos pràctics o programes de ràdio i xerrades que tenien com a destinataris els afeccionats a la jardineria. Tant se val si el definim com assessor, professor, consultor o divulgador, el que és important és que Josep Batlle, compartint la seva experiència, va contribuir a que altres fessin millors jardins. Valguin alguns exemples per il·lustrar aquesta faceta.

Josep Batlle, assessor

Com hem vist en el capítol dels jardins privats, Josep Batlle va treballar fent jardins per a arquitectes i paisatgistes fins que va traspasar l'empresa de jardineria. Això no obstant, la seva col·laboració amb aquests especialistes va continuar produint-se, si bé en un format de cooperació diferent, fent d'assessor d'arquitectes i urbanistes que dissenyaven parcs públics.

Els ajuntaments democràtics van portar una nova manera de fer espai públic i van intervenir amb força sobre les ciutats, convertint en parcs totes aquelles instal·lacions que havien esdevingut obsoletes i que ocupaven posicions centrals en els diferents barris. A Barcelona, edificis en desús, fàbriques, tallers o platges de vies van ser enderrocats per donar lloc a nous espais verds com l'Escorxador, la Pegaso, l'Espanya Industrial, el Clot o l'Estació del Nord, tots ells parcs que serien pro-

jectats per un conjunt d'arquitectes formats en urbanisme i espai públic, però poc coneixedors de les realitats agronòmiques de les plantes. Era doncs un col·lectiu necessitat de l'acompanyament d'experts en verd. Que Enric Batlle fos un d'aquests professionals i company alhora de la majoria d'aquests arquitectes va portar, per exemple, a que Josep Batlle assessorés Beth Galí i el seu equip en el parc de l'Escorxador, als quals va recomanar treballar amb vegetació mediterrània i ben adaptada; va acompanyar també l'arquitecte Elies Torres a la seva Eivissa natal, per aconsellar-lo sobre els llorers de la plaça Isidor Macabich, o va col·laborar amb l'estudi del seu fill Enric i Joan Roig en el parc de la Pegaso.

La Pegaso, un jardí dins d'un parc públic

Els nous espais verds que es feien a Barcelona compartien un programa comú: la necessitat de generar amplis espais urbans susceptibles d'acollir activitats veïnals variades, que podien anar des de jocs de pilota per a adolescents fins a concerts, fires o festes del barri.

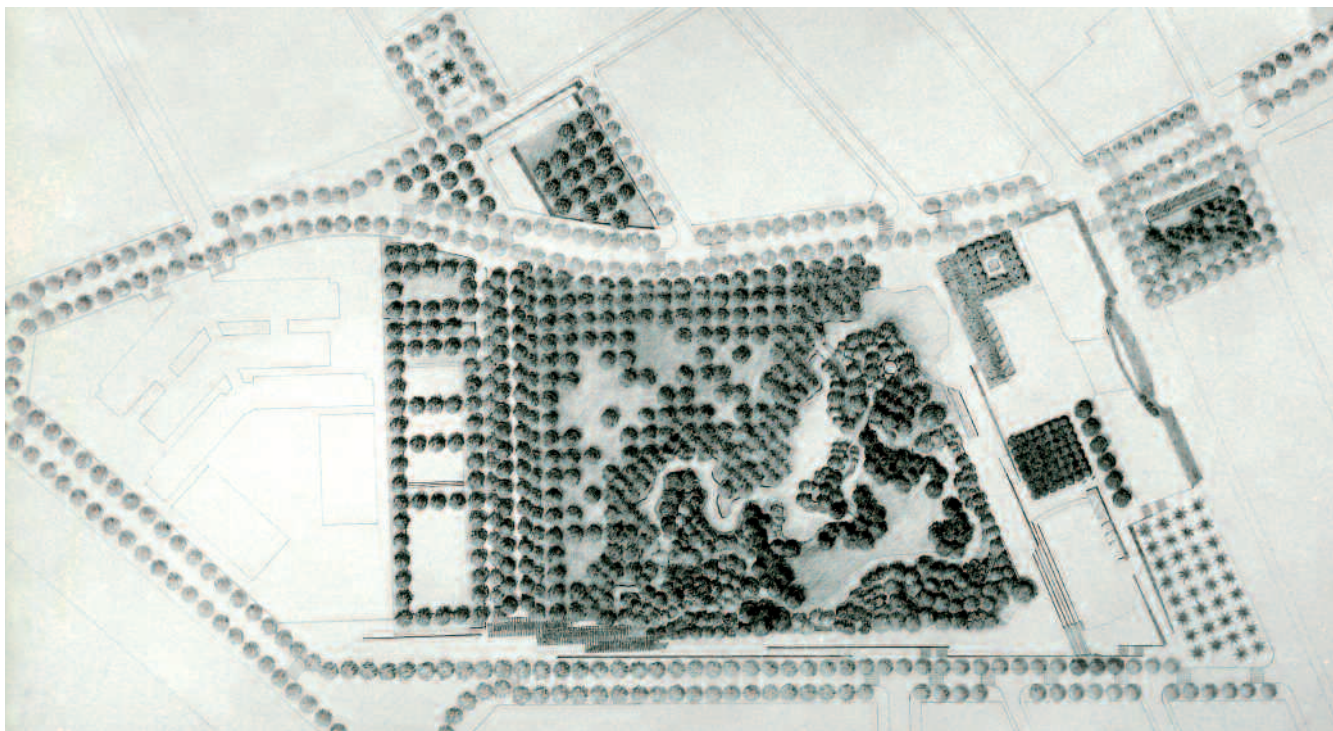
Amb la distància que donen els anys i molts espais públics realitzats, Enric Batlle identifica una important influència del seu pare en l'organització espacial del parc de la Pegaso, que resumeix amb la idea que, per poder fer-hi un jardí, havien de crear un gradient d'espais de descongestió o tal vegada de protecció. Per això el parc està organitzat en tres àrees: l'espai construït, urbanitzat, capaç d'acollir intensitat d'ús i de persones; l'arbreda de sauló i plàtans, que juga un paper de frontissa i que, tot i ser més tova que l'anterior, era concebuda des de la lògica arquitectònica; i finalment el jardí, amb el turó i el llac i una frondosa vegetació que donava

26 de setembre 2006

Amic Enric:

Me saluta el traspàs del teu pare (E.P.D.)
 Sempre el recordarà com l'home que em va
 ensenyar a projectar un dels primers jardins,
 a Premià de Dalt. Gràcies a ell vaig aprendre
 a estimar les plantes i el por que veí dels
 projectes de jardins. D'això fa molts anys; més
 de quaranta. Després sempre em va atendre
 amb amabilitat en les consultes que vaig
 fer-li. Si que vosaltres el trobareu a faltar
 i jo també. El meu sentit condol a tots. -
 Ben cordialment, una abraçada. -

Projecte del Parc de la Pegaso d'Enric Batlle i Joan Roig. 1982.

lloc a un espai íntim i delicat. En el seu següent treball a Barcelona, el parc de la Trinitat, Batlle i Roig faran una important evolució com a paisatgistes, utilitzant els vegetals com a elements de composició, en lloc de l'arquitectura.

El parc de la Pegaso té molt de Josep Batlle també en l'elecció de la vegetació. A la llegenda dels arbres, el primer que hi consta és el *Ginkgo biloba*, però també s'hi van plantar desmais i xiprers dels pantans (*Taxodium distichum*), pins i cedres, xiprers i pollancre, alzines i lledoners, mimoses i pissardis, sòfores i xicrandes, totes elles espècies habituals de les seves composicions. Hi manca la *Tipuana tipu*.

Com projectar en jardineria

En el que havia estat el despatx de Josep Batlle es conserven apunts i notes preparatòries de la seva activitat docent, documents que expliciten la meticulositat amb la qual preparava les classes de disseny de jardins i aplicació de plantes.

A l'escrit "*cómo proyectar en jardinería*", Josep Batlle aborda les preguntes essencials que cal fer-se en el plantejament d'un nou jardí: quin ha de ser el seu ús? En quina situació geogràfica i climàtica es troba? Com es relacionarà amb l'entorn i el paisatge proper? De quina topografia es parteix? Quins recursos es destinaran al manteniment? Desconeixem qui eren els destinataris d'aquests

Parc de la Pegaso.

consells, però probablement es tractava d'alumnes que assistien a l'assignatura Arquitectura del paisatge, impartida per Elies Torres a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura a principi dels anys 80, a la que Batlle va ser convidat en diverses ocasions per fer-hi una classe magistral tot explicant la seva experiència.

Degué ser en aquest fòrum –o potser en altres que va compartir amb Lluís Riudor (també professor de l'ETSAB) o Joan Bassegoda, director de la Càtedra Gaudí– on Josep Batlle va expressar el seu neguit sobre la poca importància que es donava al jardí a l'hora de fer un projecte d'una casa unifamiliar. A les seves notes destaca que seria desitjable “situar els edificis de forma que permetin el millor aprofitament del jardí de la manera més racional” per afegir després “desgraciadament no sols no es fa això, sinó que ni es preveu en el pressupost el que costarà el jardí, com tampoc es menta-

litza el client de la seva importància. La consecució d'això és que després d'haver gastat milions [de pessetes] en la construcció de la casa, el jardí es resol amb la plantació d'uns quants arbres, escollits alegrement en vivers, i realitzada per persones no qualificades”. Després d'aquestes paraules de denúncia, afegia “això no obstant, sembla que en l'actualitat hi ha una certa inquietud de les noves generacions d'arquitectes davant d'aquest problema”⁸³.

Entre els consells que Josep Batlle va transmetre als seus alumnes hi havia tres missatges principals. El primer era que el jardí es forma amb el pas dels anys; el segon els encoratjava a assegurar una bona preparació del terreny, a partir d'adobats de base i esmenes, i el tercer feia referència a aspectes de composició: “mi criterio es el de imitar al máximo la naturaleza, empezando por utilizar, en los elementos complementarios –muretes, escalinatas y rocallas– piedras y rocas, huyendo en la medida de lo posible de los materiales artificiales. Digo imitar la naturaleza, procurando tener un conocimiento profundo de las especies vegetales ornamentales, lo que nos permite incluso mejorarla [la naturaleza], procurando reunir o asociar especies ya sea por su floración simultánea, por la coloración de sus follajes o por el cambio de color en otoño, para que en un determinado momento alcancen una belleza espectacular.”⁸⁴

Begònies, gespes i altres plantes d'interès

Les begònies sembla que van ser un gènere de plantes fetitxe per a la nissaga Batlle. Ja les col·leccionava –i presentava a concursos– Agustí Batlle

83. “El disseny de jardins”. Arxiu particular de la família Batlle Durany.

84. “Cómo proyectar en jardinería”. Arxiu particular de la família Batlle Durany.

Parc de la Pegaso.

Cuixart, i hem vist que l'interès per aquestes plantes va portar Josep Batlle a visitar el Conservatoire du Begonia i a comercialitzar amb èxit la begònia Mariona.

El Conservatoire du Begonia de Rochefort va ser creat el 1986 a partir de la col·lecció de plantes d'aquest gènere d'un horticultor de Presles, a la Vall d'Oise, anomenat Vicent Millerioux. Allà es conserven avui 500 varietats de *Begonia* botàniques i 1.000 híbrids d'aquesta planta. La visita a aquest centre devia ser prou impactant per a Josep Batlle com per empènyer-lo a estudiar el gènere en profunditat i molt probablement a divulgar-lo en cursos i conferències per a afeccionats. A l'arxiu familiar hem trobat diverses versions d'una conferència explicativa de les begònies, en les que recull que el gènere deu el seu nom a Michel Begon, governador de Santo Domingo en el segle XVII i gran naturalista. Detalla que la majoria de *Begonia* són originàries de l'Amèrica tropical i Central tot i que també se'n van classificar a Àsia i molt poques a Àfrica. Batlle destaca que les *Begonia* tuberoses són les més importants i que habitualment es reproduïen per *butura* o llavor. A la família Batlle, encara avui, es fan servir els noms tradicionals de les tècniques d'horticultura, heretats del francès, i denominen *butures* als esqueixos i *marcotes* a les capficades. El text segueix després explicant les espècies més destacades de *Begonia*, les tècniques de reproducció més reeixides per a cadascuna d'elles i també consells d'aplicació en els jardins i de manteniment.

Es tracta d'un document que, tot i ser força recent (probablement va ser escrit en la dècada dels 90), anomena moltes varietats de *Begonia* avui poc presents en el mercats del nostre país: *B. Masonia-*

na o Iron Cross, denominada així per tenir un dibuix a la fulla en forma de creu de ferro; moltes cultivars de *Begonia semperflorens* com ara Merveilles rouges, Sheila, Carmen Perle rose, Vernon, Gustave Lung o begònia de Sant Joan. Noms que avui sonen antiquats, com tal vegada també ho són aquestes varietats de plantes en les tendències actuals de la jardineria.

Josep Batlle no només va parlar de begònies a les seves xerrades divulgatives. Altres exemples són els programes setmanals que feia a la ràdio local de Premià de Mar a la dècada dels 80. El 6 de maig de 1982 conversava sobre la preparació de terres, la conducció de visuals amb espècies arbòries i els aspectes socials de la jardineria amb Oriol Argemí, aleshores vicepresident primer de la Federació Catalana d'Horticultura Ornamental i president del Gremi de Jardineria de Barcelona. També un any més tard, el 12 de maig de 1983, el trobem pronunciant una conferència sobre gespes a la seu de l'Institut Català de Sant Isidre.

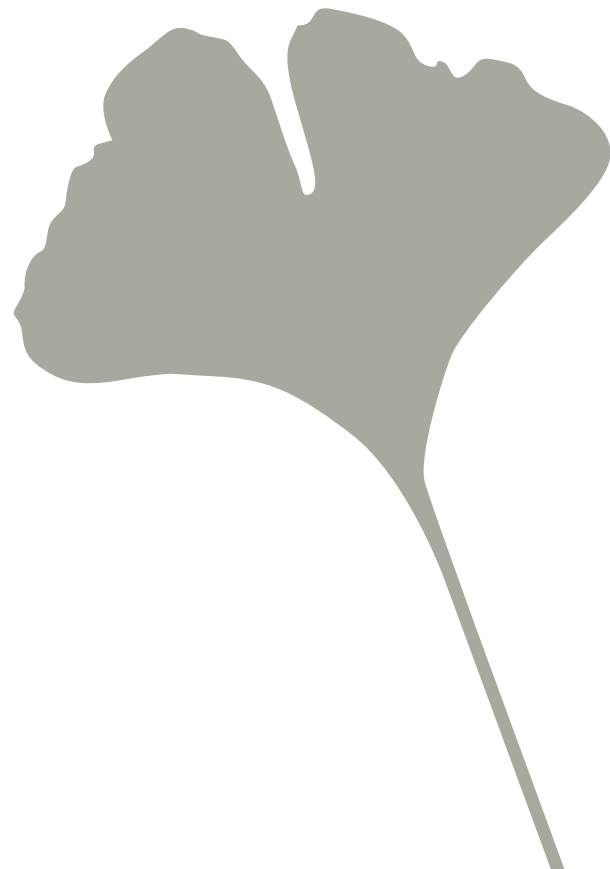
Finalment, una faceta més que Josep Batlle va cultivar des dels seus temps d'alumne de l'Escola de Jardineria i sobre la qual tenia una fama merescuda en el sector era la identificació de les plantes ornamentals. L'assignatura Nomenclatura botànica i les classes de botànica i classificació d'espècies a partir de la creació d'un herbari van donar a Josep Batlle les claus per identificar les famílies, gèneres i espècies de plantes i esdevenir un experimentat taxonomista. Aquest coneixement va fer que sovint fos consultat per identificar algunes espècies i li va servir, també des de ben jove, com a *divertimento*. La família encara recorda les competicions amb Josep Vidal, en el viver del carrer Sepúlveda, per veure qui identificava més espècies. ❁

13

El llegat als descendents

El camí de l'especialització

M. Assumpció, Enric i Oriol, amb uns amics jugant a la caseta de nines
que Josep Batlle va regalar a la seva filla un any per Reis.

Expert coneixedor de la professió i del sector del verd, Josep Batlle, el jardiner global, era conscient dels canvis que s'anaven produint en el món de la jardineria: veia com el coneixement s'anava especialitzant; com les noves tècniques esdevenien més complexes i donaven millors resultats de producció; veia com els estudis acadèmics evolucionaven i s'interessaven en formar professionals preparats per resoldre espais, volums i ordenacions exteriors. Josep Batlle era conscient de formar part d'una darrera generació de jardiniers complerts, de pertànyer a un món que necessàriament havia de canviar i adaptar-se a un nou futur, un futur que, de fet, ell va contribuir a construir, tot acompanyant els fills en l'elecció de les seves professions.

No és casualitat que els tres fills de Josep Batlle s'hagin dedicat professionalment als jardins o a les plantes. Ells, com el seu pare abans, formen part de la nissaga Batlle i estan lligats per tradició als jardins i a l'horticultura. Cadascun d'ells va orientar la seva vida professional cap a unes disciplines, unes especialitats que, tanmateix, arrelaven en alguna de les parcel·les professionals desenvolupades pel pare.

Les plantes i els jardins formaven part del dia a dia de la infància i joventut dels Batlle Durany i de ben segur els va influir veure com cada nit la mare feia les llistes de plantes perquè en el viver preparessin la comanda per als mercats de les flors de l'endemà; o com el pare despatxava amb el comptable i els col·laboradors en el despatx que es va muntar al domicili familiar, un cop va deixar l'altell de la botiga del Passeig de Sant Joan. Quan van ser més grans, Josep Batlle portava els fills a veure jardins fets per ell o per altri i també a exposicions,

mostres, vivers, o a qualsevol altra manifestació que tingués a veure amb els jardins o les plantes. En cadascuna d'aquestes visites, en cadascuna de les converses a taula o en el cercle familiar més ampli, els fills de Josep Batlle anaven absorbint, com per osmosi, les lliçons del pare.

Ja de més grans, Assumpció, Enric i Oriol van començar a treballar en els negocis familiars, primer per vacances o a l'estiu i, després, aplicant de manera empírica el que aprenien a la universitat.

La biòloga que multiplicava plantes

M. Assumpció Batlle va estudiar biologia i en acabar, entre els anys 1973 i 1976, s'obria camí amb múltiples activitats: va fer la tesina en malalties del ciclamen produïdes per fongs, ajudava a col·legues en la preparació de les classes pràctiques de botànica, treballava en el viver i en les oficines del negoci familiar i donava classes de biologia i ciències naturals a diferents escoles. La influència del seu pare és evident en l'elecció de la carrera –sempre va voler estudiar quelcom relacionat amb la natura– però sobretot perquè va ser ell qui li va parlar per primera vegada d'una nova tècnica de reproducció de plantes, el cultiu *in vitro*, el coneixement de la qual era aleshores incipient a Catalunya. Assumpció va assistir junt amb el seu pare a una conferència que va fer el doctor Caballero, catedràtic de Fisiologia Vegetal de la Facultat de Biologia (UB) sobre el tema, on va descobrir a què es volia dedicar en el futur.

Era tot just a principis dels anys 80 i l'IRTA (Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries) es preparava per utilitzar aquesta tècnica en les seves investigacions, tot enviant dos investigadors a Bèlgica per formar-se en cultiu *in vitro* i muntant el

Maria Assumpció Batlle.

laboratori i l'instrumental necessari. Coneixedora d'això, Assumpció Batlle va enviar el seu *currículum vitae* i va entrar a treballar a l'IRTA en aquesta tècnica com a becària fins al 1984, any que va guanyar una plaça d'investigadora, encara que amb una altra especialitat: les virosis vegetals. Assumpció va incorporar doncs, a la seva trajectòria professional, la vessant de la fitopatologia. De fet va iniciar aquesta segona faceta combinant les

dues especialitats, al realitzar el sanejament de diferents espècies i varietats vegetals, mitjançant el cultiu *in vitro* d'àpex meristemàtics, ja que aquests es troben normalment lliures de virus i les plantes que en resulten són sanes. L'any 1993 va presentar la tesi doctoral titulada "Contribució a l'estudi de les virosis del clavell *Dianthus caryophyllus* L." Paral·lelament, les possibilitats que ofería el cultiu *in vitro* eren prou interessants com perquè el mateix 1984 Assumpció muntés, juntament amb Anna Aldrufeu –descendent de la nissaga d'horticultors del mateix nom– un laboratori de cultiu *in vitro* a les instal·lacions d'Horticultura Batlle, amb l'objectiu de multiplicar plantes per a clients i servir als dos vivers familiars. Anna Aldrufeu hi multiplicava geranis, mentre que Assumpció feia, sobretot, plantes d'interior i també experimentava amb espècies que li suggeria el seu pare. Van treballar plegades fins l'any 1987, quan es va dissoldre la societat.

Assumpció Batlle continua treballant a l'IRTA desenvolupant projectes de recerca i manté encara obert el laboratori on segueix fent multiplicació *in vitro* per a Hortibatlle.

L'arquitecte que volia ser paisatgista

Una fotografia seva al costat d'unes palmeres plantades en l'enjardinament que Josep Batlle va fer l'any 1963 davant de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura (ETSAB) serveix a Enric Batlle per acreditar que ell, quan tenia set anys, ja volia ser arquitecte.

Els arquitectes formaven part de la vida professional de Josep Batlle i en l'imaginari familiar hi havia el mite que els arquitectes eren els que decidien i feien jardins. Hi havia, però, una segona conside-

ració, i era que els arquitectes, en general, no en saben de plantes. Els que sabien fer jardins i coneixien les plantes eren els paisatgistes, i en conseqüència Enric volia ser-ho. Però aquesta carrera universitària, malauradament, no existia en el nostre país, així que Enric finalment va optar per la seva vocació primerencament manifestada, l'arquitectura –tot i que en un determinat moment va sospesar la possibilitat d'estudiar agronomia. El dibuix és una de les disciplines que més es treballava en la carrera d'arquitectura i ben aviat Enric va començar a delinear jardins per al seu pare. Vist en perspectiva, allò que semblava una col·laboració unidireccional, ajudar el pare, va resultar ser un magnífic camp d'aprenentatge del llenguatge dels jardins per a l'Enric. Quan a Escola d'Arquitectura encara no existia cap assignatura de paisatgisme, ell es familiaritzava no només amb l'expressió artística dels jardins, sinó també amb la complexitat que suposa construir amb un material viu i sotmès a les regles de la natura. Poc a poc, l'ETSAB es va anar posant al dia en paisatgisme, primer amb una assignatura optativa que es deia arquitectura del paisatge, i a la qual Enric es va apuntar de seguida, i després creant el Màster de Paisatge, del qual Enric en va ser també alumne.

No tenia encara el títol d'arquitectura quan, en la seva obstinació per ser paisatgista, es va apuntar al concurs internacional del Parc de l'Escorxador, el primer dels concursos que convocava el nou ajuntament democràtic de Barcelona, l'any 1979. Afortunadament per a ell, el concurs es va endarrerir i quan el van tornar a convocar –un any i mig més tard– ja va poder optar-hi com a arquitecte titulat. Enric Batlle s'hi va presentar junta-

Enric Batlle.

ment amb el qui ha esdevingut el seu soci des d'aleshores, Joan Roig. El mateix any –era 1981– van participar en el concurs del Cementiri Metropolità de Roques Blanques al Papiol, que van guanyar oficialment el 4 de juliol. Aquell dia es va constituir el despatx d'arquitectura Batlle i Roig, que ara ja ha complert més de 35 anys.

Batlle i Roig no van guanyar el concurs del parc de

l'Escorxador. Ho van fer Beth Galí, Andreu Arriola, Marius Quintana i Antoni Solanas, però aquesta concurrència va esdevenir molt important per a la seva carrera professional, perquè el projecte que van presentar va merèixer un accèssit –juntament amb tres projectes més– i poc temps després l'Ajuntament de Barcelona convocaria un concurs restringit als quatre accèssits per dissenyar el parc de la Pegaso. Ja hem vist que aquesta va ser la primera obra pública de Batlle i Roig a Barcelona. Paral·lelament a l'exercici de la professió d'arquitecte i paisatgista, Enric Batlle ha dedicat una bona part de la seva vida laboral al món universitari. Vinculat des de 1982 al Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de la UPC (Universitat Politècnica de Catalunya) el seu paper docent s'ha desenvolupat principalment a l'ETSAV (Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès - UPC) com a professor d'Urbanisme i com a coordinador de Tallers d'Arquitectura i Projectes. Actualment és Director del Màster Universitari en Paisatgisme –MBLandArch– impartit a l'ETSAB-UPC.

L'any 2002 va obtenir el doctorat en Arquitectura pel Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de la UPC amb la tesi doctoral *“El jardí de la metròpoli. Del paisatge romàntic a l'espai lliure per a una ciutat sostenible”*, tesi per la qual va rebre el Premi Extraordinari de Doctorat de la Comissió de Doctorat de la UPC, i que va ser guardonada amb el Premi de Teoria i Crítica d'Arquitectura Lluís Domènech i Montaner. Aquest treball d'investigació va ser publicat per l'editorial Gustavo Gili el 2012 sota el mateix nom, i reconegut amb el Premi FAD Teoria i Crítica 2012.

Originalment, la paraula jardí no figurava en el tí-

tol de la tesi doctoral d'Enric Batlle. Incloure-la va ser, en certa manera, el seu particular homenatge al pare.

El guardià de la tradició

Oriol, el tercer dels fills de Josep Batlle, és tal vegada el més proper al seu pare, professionalment parlant. Ell va ser qui es va fer càrrec dels vivers de Premià de Mar quan el pare va començar a reduir l'activitat professional, i l'any 1987 va muntar, en una part dels terrenys del viver familiar, Hortibatlle, un centre de jardineria que s'ha anat adaptant a les necessitats i condicions del mercat.

Recorda Oriol Batlle que, des que té ús de raó, plantava plantes i feia esqueixos. Ho propiciaven els llargs estius de la seva infància, quan la família romania a Premià de Mar des de Sant Joan fins a l'1 d'octubre. El que va començar com un joc va esdevenir una feina d'estiu remunerada, que compartia sovint amb amics. No es va plantejar mai a què es volia dedicar, perquè l'horticultura va ser sempre l'única opció professional. Sí que es va de-

Oriol Batlle.

batre, i força, on havia d'anar a estudiar. Les opcions eren l'Escola d'Agricultura o l'Escola de Jardineria, totes dues a Barcelona. Ens remetem al primer paràgraf d'aquest capítol per entendre que finalment fos triada l'Escola d'Agricultura, on va estudiar Enginyeria Tècnica Agrícola. El primer curs va anar-hi al matí i els altres a les tardes, aprofitant els matins per treballar a l'empresa i

aplicar, gairebé en temps real, el que aprenia a l'Escola d'Agricultura. Un cop llicenciat el 1983, Oriol es va posar al front d'Horticultura Batlle, acomboiat pel seu pare en la direcció del negoci. Inquiet com era, Josep Batlle suggeria constantment noves plantes a produir, però era Oriol qui finalment decidia quina de les moltes es feia. Oriol va gestionar també les deriva-

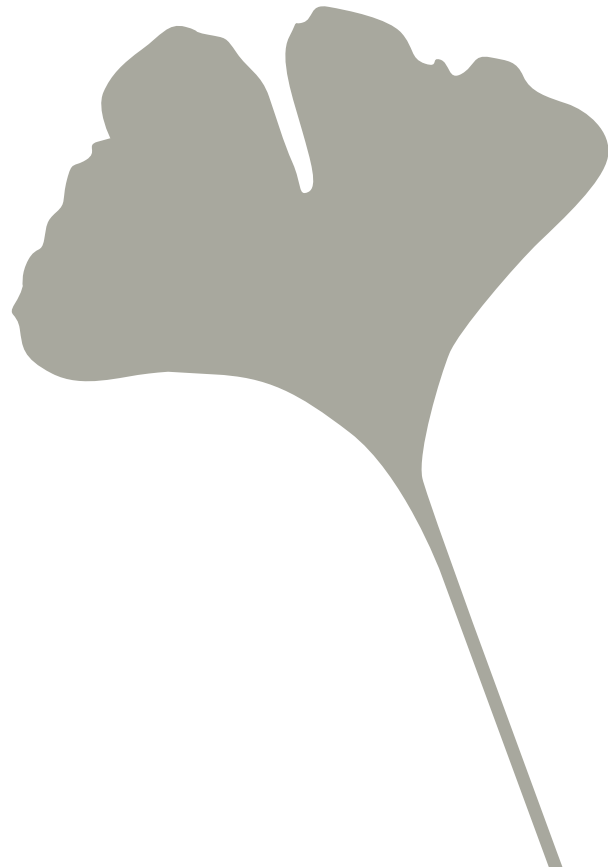
des del negoci d'horticultura del patrimoni familiar, com les parades de Mercaflor i del Mercat de Flor i Planta Ornamental de Vilassar de Mar. Un bon resum del mestratge que Josep Batlle va exercir sobre el seu fill Oriol és l'afirmació "*el meu pare em deixava equivocar-me*". ❁

Josep Batlle, ajudant els seus fills Enric i Oriol a plantar un xiprer en el jardí de la caseta de nines de Premià de Mar.

Epíleg

Josep Batlle, jardinista

josé batlle ARTE Y TÉCNICA DEL JARDÍN

Provenza, 355. 5.º, 1.ª
BARCELONA (9)

Ens agradaria cloure aquesta publicació compartint la reflexió que aquesta és la història d'una persona que va saber fer de la professió una passió, tot mantenint una polaritat equilibrada entre art i tècnica, ciència i pràctiques diletants o innovació i tradició, facetes aquestes que aparentment semblen contradictòries però que en Josep Batlle van anar fent pòsit i van acabar per construir una personalitat polièdrica i rica en coneixement i saviesa.

Mostra d'això és la paraula amb la que li agradava definir-se, *jardinista*, una simbiosi entre jardiner i paisatgista, com si no se sentís complert ni còmode amb cap de les dues per separat. Considerava Batlle que d'aquesta manera disseny i ofici s'equilibraven i estaven en igualtat de condicions, perquè tan important és saber construir i guiar un jardí, com el seu disseny?

“Diem que el jardiner té per missió el formar l'ésser del jardí, fent-lo existir, que l'ha de fer habitar per les muses, que l'Apol·lo ha de passejar-s'hi sota els arbres, que els arcàngels –aus del Paradís– han de cantar-hi pels brancatges. Una música insonora, però divina, ha d'omplir el jardí, les paraules de la més pura poesia han de ser escrites pels seus aires; la naturalesa ha de ser-hi esculpida segons formes vegetals, l'arquitectura ha d'esdevenir-hi substància viva, primaverat i en flor; i finalment, el jardí ha de realitzar l'exemple mestre, inigualable, perfumat, remorejat i palpitant, de la més alta pintura del paisatge.

...

Molt diferent de les obres d'art que forma la matèria inert, el jardí és fet amb éssers vius, les plantes. L'artista jardiner ha de “viure” la seva obra, en comunicació amb les exigències de la vida vegetal. Ha de col·laborar amb aquesta sense mai voler sotmetre-la a les inspiracions preconcebudes de l'artista. Si ho intentés així, potser les plantes vegetarien malament, potser prendrien actituds de “protesta” i l'obra d'art restaria frustrada. L'activitat de l'home-jardiner ha de ser un lligam entre dues existències, la vegetal i la humana. El jardí és vegetal i humà al mateix temps.”

El jardí obra d'art. Nicolau Maria Rubió i Tudurí.

Agraïments

Moltes han estat les persones que ens han ajudat a construir *L'últim jardiner. Josep Batlle*. Un agraïment especial a Joan Bordas, Pere Cabot, Lluís Cantallops, Mariona Carulla, José Carrillo de Albornoz (E.P.D) , Joaquim M. Casamor, José Elías Bonells, Maria Pericall, Manel Pradell, Manel Torrents, Elies Torres i Josep Maria Vives, tots ells professionals que van coincidir amb Josep Batlle en algun moment de la seva vida. També a Ernest Ferrer Batlle, de la branca Batlle Ferrando, entusiasta recopilador de la genealogia familiar; a Emili i Agustí Casasús Batlle per les hores destinades a recuperar records, en la memòria i en la documentació familiar; a Josep Batlle Blay, net del nostre protagonista, que ha reunit i tractat bona part de les imatges familiars; i sobretot a Carme, Maria Assumpció, Enric i Oriol.

Tots ells, com a descendents de la nissaga, porten el cognom Batlle. Alguns, també els noms tradicionals de la família.

Desembre 2016

Annex 1. Transcripció de l'agenda de Josep Batlle⁸⁶

Agustín Batlle. Barcelona
Agustín Ferrer. Zaragoza
Agustín Pera. Mataró
Alfonso Cañesá. San Cugat del Vallés
Alfonso Domingo. Madrid
Alfonso Viure. Cardedeu
Alfredo de la Peña. Ategorrieta. San Sebastián
Alfredo Landa. Ategorrieta. San Sebastián
Alfredo Pena. San Cugat del Vallés
Alfredo Viure. Cardedeu
Andrés Batlle Fabregat. Barcelona
Andrés Oró. Lérida
Andrés Sardá. Barcelona
Angel Palahí. San Feliu de Guíxols
Antigua casa Espalla Hermanos. Madrid
Antonio Alet. Tarrasa
Antonio Céspedes (Casa Farreras). Masnou
Antonio Fortuño. Barcelona
Antonio Gallisá, jardinero. San Cugat del Vallés
Antonio Germán. Cornellá
Antonio Juárez Cifuentes. Ceuta
Antonio Martínez. San Feliu de Guíxols
Antonio Muns. Esplugas de Llobregat
Antonio Nonell. Mataró
Antonio Pina. Tiana
Antonio Roselló. Premiá de Dalt
Antonio Ruestas. San Quirico de Tarrasa
Antonio Segura. San Cugat del Vallés
Bartolomé Mas. La Garriga
Bartolomé Proheus Mas. Mallorca
Benito Durban. Malgrat
Blas Munné. Sitges
Bloy. Barcelona
Bolet. Vilafranca del Panadés
Bonifacio Santasusana y Font. Manresa
C.M. Larsen. Barcelona
Carlos Castelló. Lérida
Carlos Irles. Orihuela
Carlos Piera. Barcelona
Carmen Parellada. Granollers
Casa Mugica. Gijón
Casa Paraire. Bordils
Conillas. Barcelona
Constantino Lloria. Valldoreix
Cortés. Barcelona
Daniel Morines. Vitoria
Dionisio Masferrer. Argentona
Domingo Queraltó. Barcelona
Domingo Sugrañes. Palafrugell
Enrique Samperi. Figueras
Ernesto Terradas. Teyá
Eugenio Fojo. Orduña
F. Marcillas. Barcelona
Félix Ventura. Sitges
Fernando Raja Mola. Puerto de la Cruz. Tenerife
Flores Cristina. Torremolinos
Flores Ferrer. Zaragoza
Flores Juste. Zaragoza
Flores María Luisa. Madrid
Flores María Rosa. Madrid
Flores Niella. Madrid
Flores Rocío. Madrid
Floricultura Castilla. Zamora
Floricultura Clerch. Manresa
Floristería A. Roma. Mataró

86. L'agenda professional de Josep Batlle conté contactes des de l'època de l'empresa Ferrer y Batlle i fins a una data que no ha estat possible determinar.

Floristería y jardinería Sentís-Ortega. Barcelona
 Fornell. Berga
 Francisco Burjons. Pineda
 Francisco Coll. Granollers
 Francisco Fernández. Vilasar de Mar
 Francisco Lafuente. Alicante
 Francisco Martínez. Cabrils
 Francisco Pascual. Sabadell
 Francisco Sabadell. Valladolid
 Francisco Sors. Vilasar de Dalt
 Francisco Torrent. Barcelona
 Francisco Ventura. Badalona
 Francisco Vidosa. Valldoreix
 Gasol. Barcelona
 Geroni Gamau. Cornellá
 Guillermo Carrera. Puigcerdá
 Guillermo Sastre. Palma de Mallorca
 Hermog Lacasa. Valencia
 Hijo de José Planás. Vich
 Hijos de Bruno Beese. Santa Cruz de Tenerife
 Hijos de Esteban Joher (Casa Paraire). Bordils
 Ignacio Ribas. Manresa
 Isidro Estrada. Palau de Plegamans
 Isidro Rementería. Bilbao
 Isidro Ventejo. Masnou
 J. Fornell. Berga
 J. Llopart. San Feliu de Guíxols
 J. Paracoll. San Feliu de Codinas
 Jacinto Soriano. Barcelona
 Jaime Carrió. Palma de Mallorca
 Jaime Ichart. Vilasar de Mar
 Jaime Pera. Calella
 Jaime Pujol. Cabrera de Mataró
 Jaime Rovira (Casa Farreras). Masnou

Jaime Sirvent. Vilasar de Mar
 Jardín de Aclimatación de Orotava.
 Puerto de la Cruz. Tenerife
 Jardín de Cultivos Shangai. Alejandro Martín. Madrid
 Jardín de la Sala. Madrid
 Jardinería Piñol. Lérida
 Jardinería Tost. Tortosa
 Joaquim Fonollosa. La Garriga
 Joaquim Pahola. Hernani
 Joaquín Marcé. Barcelona
 José Agustí. Granollers
 José Alemany. Castellar del Vallés
 José Buendía. Vilasar de Mar
 José Casasús Colom. Barcelona
 José Clerch. Martorell
 José Dalmau. Valencia
 José Domingo. Valencia
 José Font. Sitges
 José Galcerán. Arbucias
 José Marcé. Barcelona
 José Martínez. Huerto de las Hortensias.
 Alhama de Murcia.
 José Morral. Manresa
 José Olmedo. Jerez de la Frontera
 José Pascual e hijo. Castellón de la Plana
 José Passi. Llaneras
 José Prats. Barcelona
 José Reyné. Lloret de Mar
 José Ribas. Cardedeu
 José Riera. San Cugat del Vallés
 José Rosell. Vilasar de Mar
 José Ruiz. Mataró
 José Santín. San Cugat del Vallés
 José Subirana. Manresa

José Trullenque. La Ametlla del Vallés
 José Vilar. Figueras
 Josep Mandri. S. Pedro de Premiá
 Josep Pereira. Montornés del Vallés
 Juan Bordas. Hospitalet de Llobregat
 Juan Carbonell. Mataró
 Juan Isart. Barcelona
 Juan Leyva. La Quinta. Granada
 Juan March. Finca s'Avall. Mallorca
 Juan March. Madrid
 Juan Pañella. Barcelona
 Juan Pascual. Malgrat de Mar
 Juan Planas. Celrá
 Juan Prats. Vilasar de Dalt
 Juan Sanllehí. Manresa
 Juan Segalá. Sabadell
 Juan Sisuiga. Sitges
 Juan Vidal. Villafranca del Panadés
 Julián Sagredo. Burgos
 Julio Carbonell. Palafrugell
 Julio Marco. León
 Julio Peris. Barcelona
 Justo Sabadell. Salamanca
 Kanda. Guillermo Narberhaus. Barcelona
 La Hortícola Barcelonesa. Barcelona
 La Hortícola Santa María. Moncada y Reixach
 La Orquídea. Madrid
 La Rosaleda. Palma de Mallorca
 Lloveras. Barcelona
 Lorenzo Saura. Lérida
 Luis Arenas. Alella
 Luis Benito. Garcia. Madrid
 Luis Sala Graupera. San Andrés de Llavaneras
 Luis Sánchez. Elda. Alicante
 Luisa Losada. Santa Cruz de Tenerife
 Malvarrosa, plantas vivas. San Antonio. Ibiza
 Manuel Garcia. Mataró
 Marcelino Farrés. Barcelona
 Martí Rovira. San Cugat del Vallés
 Martín Durán. San Cugat del Vallés
 Mas Puigmirol. Barcelona
 Matías Torres. Capellades
 Miguel Badres. Mataró
 Miguel Giner. Valencia
 Miguel Maynou. Cabrera de Mataró
 Miguel Rigola. Barcelona
 Miguel Volart. Masnou
 Narcís Llongarriu. Sant Pere de Premiá
 Narciso Palahi. Gerona
 Orquidario Lycaste. Santa Cruz de Tenerife.
 Ortonovas. Barcelona
 Pablo Rodríguez. Madrid
 Pablo Sopésens. Zaragoza
 Padrós. Barcelona
 Pascual Camprubí. Hospitalet
 Pedragosa. Badalona
 Pedro Bosch. Vilasar de Mar
 Pedro Dols. Palma de Mallorca
 Pedro Martí. Premiá de Dalt
 Pedro Matavacas. Caldetas
 Pedro Mila. San Pedro de Ribas
 Pedro Pagés. Vilasar de Mar
 Pedro Perelló. Manacor
 Pedro Suquet. Palafrugell
 Pedro Veyrat. Valencia
 Pere Pujol. Premiá de Dalt
 Rafael Pradillo. Madrid
 Ramon Batlle Ferrando. Barcelona
 Ramón Fortuño. Barcelona
 Ramón Juvé. Vilafranca del Panadés
 Ramón Martínez. Gerona
 Ramon Montsalvatge. La Escala

Ricardo Font. Villanueva y la Geltrú
Salvador Barri. Barcelona
Salvador Garrofé. Sitges
Salvador Pla. Calella
Salvador Torres. Elche
Samuel Tost. Barcelona
Santiago Ortiz. Palafrugell
Semillas Majo, Huerto de Marín. Murcia
Subirana. Barcelona
Suc. De Francisco Melchor. Cassá de la Selva
Tomás Polo. Burjasot
Torres Agrela. Vigo
Uli el Jardinero. Palma de Mallorca
Vda de Francisco Mira. Valencia
Vda e hijo de Montsalvatge. Olot
Vda Francisco Parisi. Reus
Vda Julián Sagredo. Burgos
Villa Miranda. Pamplona
Viuda de José González. Huerto del Conde
Viuda e hijos de Juan Peixoto. Goyán
Viveros de Bará. Vendrell
Viveros Japa. Sevilla
Xicola. Martorellas

Annex 2. Jardins i treballs executats per Josep Batlle Gras per al Servei de Parcs i Jardins de Barcelona

1958

Jardí Moragas
Plaça Maragall
Plaça Lesseps

1959

Plaça Cerdà
Parterres plaça Catalunya
Jardins de Bacardí
Av. Sarrià-Buenos Aires- Borrell
Av. Diagonal- Plaça Pius XII
Av. Diagonal- Provença- Bruc
Parc zoològic de Barcelona. Zona Nord

1960

Plaça Castella
Plaça Blasco de Garay
Plantació arbrat viari del Guinardó, Sant Andreu
i Poblenou
Palmeres plaça del Mar
Polígon Montbau
Parterres carrer Mandri
Parterres Londres/Infanta Carlota
Parc zoològic de Barcelona. Recinte búfals, foques
i rinoceronts

1961

Re població Sant Pere Màrtir
Parterre Ali Bei-Ronda Sant Pere
Plaça Sant Francesc
Plaça del Guinardó

1962

Arbrat viari districtes I, II, X i Balmes – Núñez
de Arce- Pg Sant Gervasi
Jardí Arc de Triomf
Replantació Tibidabo
Escola Pau Vila
Baluard de Santa Amàlia al Castell de Montjuïc
i pineda des del castell al tir al “pichón”
Jardí Pg Maragall – carrer Acàcies
Jardí Felip II- Vivendes del Congrés Eucarístic
Parc zoològic de Barcelona. Recinte toros de lídia,
rinoceronts i cangurs
Parc de la Ciutadella. Glorieta d’Aribau,
Pg Magnòlies i parc infantil institut Verdaguer

1963

Plaça de la Hispanitat
Passeig de Sant Joan entre Diagonal i Travessera
Jardins de Torre Llobeta
Parc de la Ciutadella. Entorns monument a Prim
Parc zoològic de Barcelona. Fauna africana
Passeig del General Mola. Reforma de jardí
i de caseta de jardiniers
Castell de Montjuïc, jardineres del baluard
de Sant Carles
Ordenació jardineria av Diagonal - Escola
d’Enginyers i ETSAB

1964

Modificació parterres als entorns del parc de la Ciutadella
Turó de la Peira. Entorns àrea de jocs
Parc de la Ciutadella. Parterres entorns Cascada

1965

Plaça Palau
Entorns Monument als Caiguts de la Diagonal
Parc de la Ciutadella. Entorns umbracle-hivernacle-museu de Geologia
Montjuïc. Plantacions des de Miramar a Passeig Colom

1966

Plaça Eguilaz
Enjardinament Caserna Bombers al carrer Provença
Parc zoològic de Barcelona. Enjardinament entorns aviari
Parc infantil a Sant Martí Vell
Jardí davant pavellons Fundació Puigvert

1967

Ronda General Mitre entre av. Sarrià i Ganduxer

1968

Plaça del Centre

1971

Laberint d'Horta. Ordenació jardineria

1972

Plaça Dr. Garrigó
Plaça davant estació del Nord

1978

Parc Castell de l'Oreneta

1982

Passeig Picasso

1983

Moll de la Fusta
Plaça Trilla

1984

Jardí Estrelles (Can Sabaté)
Plaça Goya
Jardins de Can Mantega
Plaça Mossén Clapés

1985

Sant Salvador d'Horta
Rambla del Bon Pastor

Bibliografia:

- AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Servicio Municipal de Parques y Jardines de Barcelona. Memoria 1958*. Barcelona, 1958.
- *Amics dels Jardins de Barcelona compleix XXV anys. 1947-1972*. Barcelona: Gràfiques El Tinell, 1975.
- *Anuario del comercio, de la industria de la magistratura y de la administración*. Madrid: Carlos Baylli-Bailliere, 1895-1911.
- *Anuario-Riera. Guia General de Catalunya*. Barcelona: Centro de Propaganda Mercantil, 1896-1908.
- ARITZETA, Margarida. "El jardiner Joan Mirambell". *Revista Serra d'Or* [Barcelona]: núm. 288-289 (juliol 1984), p. 463-467.
- ARNAU, Carme. *El paradís perdut de Mercè Rodoreda*. Barcelona: Edicions 62, 2015.
- BACON, Francis. *Of Gardens*. Londres: Hacon & Rickett, 1902.
- BARRAQUER, Cayetano. *Las casas de los religiosos en Catalunya*. Barcelona: Imp. de Francisco J. Altés, 1906.
- *Butlletí oficial del Foment Nacional de l'Horticultura*. [Barcelona], 1923-1935.
- CARRERAS CANDI, Francesc. *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: A. Martin Editor, [1908-1918].
- CASALS, Vicenç; BARRANCO, Manel. *Jardineria pública i Medi Ambient*. Barcelona: Comissió Obrera Nacional de Catalunya, 1995. (Col·lecció Sindicalisme i Medi Ambient).
- COLL I COLOMER, Francesc. *L'evolució històrica de l'Hospital de la Creu Roja de Barcelona*. Barcelona: Edició Fundació Uriach, 1990.
- *El mercat pas a pas. 1983-2008*. Vilassar: Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya. Setembre 2008.
- FALCÓN, Constantino, FERNÁNDEZ-GALIANO, Emilio, LÓPEZ, Raquel. *Diccionario de la mitología clásica*. Madrid: Alianza Ed, 1980.
- *Jardines de Barcelona*. Sabadell: Editorial AUSA, 1997.
- *Jardinova. Flor & Paisaje. 20-29 septiembre 1975*. Barcelona: Gráficas Mendoza, 1975.
- *Jardinova. Flor & Paisaje. Del 20 de septiembre al 3 de octubre de 1977*. Barcelona: Sirven, 1977.
- LÓPEZ PÉREZ, Fàtima. *Ornamentació vegetal i arquitectures de l'oci a la Barcelona del 1900*. Barcelona: Universitat, 2012 (Tesi doctoral).
- MUNNÉ, Evarist; PERICALL, Maria "Crítica de Jardinova". *Revista Parques y Jardines* [Barcelona], núm 17 (1976).
- *Reglamento para el régimen y gobierno de la Sociedad Catalana de Horticultura*. Barcelona: Tip de la Casa prov de la Caridad, 1894, 14 p.
- *Reglamento que deberán observar los horticultores, floricultores y arboricultores de Barcelona y sus contornos*. Barcelona: Est Tip de Narciso Ramírez y Cia, 1873, 8 p.
- *Revista hortícola* [Barcelona], 1896-1905.
- RIUS, Núria, SANZ, Teresa. *Lola Anglada. Memòries (1892-1984)*. Diputació de Barcelona, 2015.
- RODOREDÀ, Mercè. *Imatges d'infantesa*. Barcelona. Ed. 62, 2008, 2 vol.
- RUBÍ I TUDURÍ, Nicolau Maria. "Els nostres jardins", *Revista Mirador* [Barcelona], núm. 45. Desembre 1929.
- RUBÍ I TUDURÍ, Nicolau Maria. *Revista Jardineria i Horticultura* [Barcelona], núm 5 (jul 1933).
- THEOKAS, Andrew C. *The Garden Festival in urban planning and Design. Grounds for review*. Liverpool: University Press, 2004.
- VOLTAIRE. *Càndid o l'optimisme*. 2ª ed. Barcelona: Llibreria Catalonia, [s.d.]. (Biblioteca l'Univers, Vol 1).

L'últim jardiner descriu el recorregut professional de Josep Batlle, membre d'una important nissaga de jardiniers presents a Barcelona des de la primera meitat del segle XIX. Josep Batlle va formar part de la professió familiar des del mateix moment del seu naixement, a Premià de Dalt, a tocar d'un camp de violetes.

Expert complert i polièdric, Josep Batlle va saber combinar la tradició, l'art i la tècnica en totes les declinacions de l'ofici: horticultor, florista, jardiner, creador, constructor i consultor de jardins. Amb la seva experiència va contribuir, també, a fer fort un col·lectiu que va esdevenir punter durant la segona meitat del segle XX.

Paradoxalment, Josep Batlle es presenta també com l'últim jardiner, com a darrer representant d'una professió global, condemnada a desaparèixer per la ultraespecialització. La generació de Josep Batlle va fer de pont entre passat i present i va deixar pas a nous professionals formats en tècniques i disciplines concretes. Els seus tres fills, hereus alhora del seu coneixement i de la tradició familiar, en són una bona mostra.

Aquesta és la història d'un jardiner. Però també és la història d'un segle i mig d'horticultura i jardineria del nostre país.

www.jardinsijardiniers.espais.iec.cat